

Irkçılık ve Sanat

mayadergi

kültür sanat dergisi

sayı: 5

Eylül - Ekim - Kasım 2023

•

yayın kurulu:

Berivan Kaya

Mustafa Güçlü

İsmet Alıcı

bu sayının editörü: Mustafa Güçlü

kapak çalışması: Zdzislaw Beksinski

Bu yayında yer alan yazıların yasal sorumlulukları, imza sahiplerine aittir. Kolektif dışında yayımlanan yazılara ait görüşler, yazarın kendisini bağlar. "MayaDergi" ismiyle alıntı yapılabilir. Dergimizde ve sitemizde yayınlanan ürünler ticari değildir, satılamaz. Yayın kurulumuz, yayınlanacak yazılarda redaksiyon hakkına sahiptir. Gönderilen bir eserin dergide yayınlanmamış olması, yayın kurulunun eseri MayaDergi'nin yayın politikasına uygun bulmadığı anlamına gelmektedir.

* * * *

MayaDergi, MAYA Kültür Sanat Kolektifi'nin bir imecesidir.

mayakultur.com
iletisim@mayakultur.com
facebook.com/maya.kolektifi
twitter.com/maya_kolektifi
instagram.com/maya.kultursanat

MAYA'DAN

Değerli Dostlar,

MayaDergi'nin 5. sayısıyla biraz gecikmeli de olsa birlikteyiz.

Yasakçı ve ötekileştirici bir devlet paradigmasına karşı verilecek mücadelede sanatın önemini ve sanatçıya düşen sorumluluğu ele aldığımız "İrkçılık ve Sanat" sayısına katkı sunan tüm dostlarımıza teşekkür ediyoruz.

Önceki sayılarda olduğu gibi dergimize ulaşan şiir, öykü, deneme gibi ürünlerden yayın kurulumuz tarafından yayınlanmaya değer görülenleri titizlikle değerlendirerek sayfamıza taşıdık.

Yazmanın ve üretmenin disiplinli davranmayı gerektirdiği ortada. Piyasada çok konuşan, pek çok konuda fikir beyan eden kişiliklerin iş üretmeye gelince buharlaştıklarını görüyoruz. Popüler kültür dergilerine gösterilen ilgi piyasada rol çalma, şan şöhret hevesiyle yola çıkanların düştükleri yanılmanın bir göstergesidir.

Bütün olumsuzlukları hep birlikte aşacağız. Dostların desteğiyle yeni sayılarda buluşmak dileğiyle...

| İÇİNDEKİLER

- 1| Beni Sevmeyi Nasıl Hak Gördün Kendine - **Fadıl Öztürk**
- 2| Geldiler - **Ümit Kaya**
- 3| “Memleket Hikayeleri” - **Mehmet Aslan**
- 8| Gül Göker ile söyleşi - **Mustafa Güçlü**
- 15| Irkçılık Ulusal veya Evrensel Sanatın Dayanağı Olamaz - **İsmet Alıcı**
- 24| Koridorlar - **Berivan Kaya**
- 25| Irkçılık Sanatın Prangasıdır - **Turan Fırat**
- 29| Irkçılık= Faşizm ve Sanat - **Nursen (Yiğit) Ural**
- 33| Irkçılığın Mitik Ahvali ve Nazizm’in Bedeli - **Erinç Büyükaşık**
- 38| Yine Bize Ayrılmış Tüm Kıyımlar - **Heybet Akdoğan**
- 39| Sanatta Dipteki Karanlık Irkçılık Üzerine Notlar - **Mustafa Güçlü**
- 46| İnsanlık “İnsan”ı Aşmalı-mı-dır? - **İsa Hacıhasanoğlu**
- 49| Sanatçının İşi Zor - **Hüseyin Habip Taşkın**
- 51| Sanat Adına Söylenmeyen Peşine Düşmek - **Hasan Çapık**
- 55| Dersim’de Bir Osman - **Cengiz Ekiz**
- 57| Zorba - **Rıza Can**
- 59| Yağmur - **Berfin Jéle**
- 60| Sanatta İmge - **Heybet Akdoğan**
- 62| Tanrı Kavramı ve Mitler - **Nayim Gül**
- 66| Uyanış - **Hasan Çelikkol**
- 68| Acı - **Gürel Sürücü**
- 71| Kırmızı Traktör - **Mehmet Kuruş**
- 75| İşkence Fabrikası - **Mustafa Eroğlu**
- 87| Halk - **Hasan Çapık**
- 88| Kalem Meseli - **Mustafa Güçlü**
- 89| Yorgunuz - **Muazzez Uslu Avcı**

BENİ SEVMİYİ NASIL HAK GÖRDÜN KENDİNE

hangi cümlemdir dudaklarımdan çıkıp yola, sana
vardı

hangi ağacı sevmemin hakkıdır bu bana verdi
hangi sabahtır uyandırıp beni sana yetiştirdi
hangi meyvenin çekirdeğinde gizlendin ki
baharımda çatlatıp kabuğunu
toprağın göğsünde filizlendin
kışa direndin, nasıl!

kuşatılmış bir kentin
kılıçlanmış bir umudun
dağlara sürülmüş bir dilin
vur emriyle aranan bir yüzün
sürgünde çürüyen bir beden
küllükte söndürülmüş şarkıların
hakkını nasıl ve nerde ödedim ki
kendini benimle bir aşkta eşitledin

meksikalı doğmamış, afrikalı ölmemişken
gitarım kırılmamış, parmaklarım kesilmemiş
şarkılarım daha dudaklarımda yaşarken şili'de
o hayalcinin bedeni gül damlarken bolivya'da
çocuğum çok uzakta, annem acılarıma yakınken
daha doğudan batıya mutlu etmemişken bu ülkeyi
yırtık bir sayfa gibi buruşturup sokağa atılmış
bir hayatı daha çıkarmamışken gün yüzüne
yani daha dünyaya borcumu ödememişken
beni sevmeyi nasıl hak gördün kendine

**

“Ağacı Yakan Kibrit Çöpüdür” kitabından

Fadıl ÖZTÜRK

MAYAŞİR

GELDİLER

Geldiler, ay büyürken, yorgun atların soluğunda
Ellerinde toprak kokusu, bir yere gül ekmişler
Gül kokusu ellerinde, ceylanlara su vermişler
Dudaklarında kan, bir dostu alnından öpmüşler
Yorgun atların soluğunda
Ay büyürken
Geldiler

Geldiler, büyürken ay, yorgun soluğunda atların
Ellerinde toprak kokusu, bir yere düş ekmişler
Düş kokusu ellerinde, ağaçlara su vermişler
Dudaklarında kül, bir dostu yangında öpmüşler
Ay büyürken
Yorgun soluğunda atların
Geldiler

Geldiler, ay büyürken yorgun, soluğunda atların
Ellerinde toprak kokusu, bir yere can gömmüşler
Ten kokusu ellerinde, bir mezara su vermişler
Dudaklarında nar, bir dostu kalbinden öpmüşler
Atların soluğunda yorgun
Büyürken ay
Geldiler

Ümit KAYA

MAYAŞİR

inceleme

“MEMLEKET HİKAYELERİ”

Mehmet ASLAN

Toplumun Aynası

Lenin, Tolstoy için, “*Rus devriminin aynası.*” der. Benzer bir deyişle, Refik Halid Karay’ın Memleket Hikâyeleri* için, Osmanlı’nın son döneminin –Türk toplumunun, Anadolu insanının- aynasıdır, diyebiliriz.

Memleket Hikâyeleri, kitaba sonradan eklenen 1947 tarihli Garaz öyküsü dışında, Osmanlı’nın son döneminde (1908-1919) yazılmıştır. Bu dönem çalkantılı bir dönemdir. İkinci Meşrutiyetin ilanı, 31 Mart Vakası, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Emperyalist Paylaşım Savaşı, İstanbul’un İşgali, Mütareke’nin ilk yılları... Bu dönemde yaşanır.

Refik Halid Karay, ele alıp işlediği insanı, toplumsal koşullar içinde anlatır. Dolayısıyla, Memleket Hikâyeleri, son dönem Osmanlı’nın insani, toplumsal/sosyal durumuna bir ayna tutar.

Savaşların Yarattığı Yıkım

Savaşlardaki yenilgiler, Osmanlı toplumunda bir yıkım yaratır. Bu yıkımın yansımaları veya izini “Garip Bir Hediye” ile “Bir Saldırı” öykülerinde belirgin bir biçimde görürüz.

“Bir Saldırı” öyküsünde, yoksul düşmüş eski bir asker, açlığa, umutsuzluğa dayanamayıp, Hayrullah Efendi’yi kuytuda tehdit edip “gasp” eder. Hırsızlık yapmak zorunda kalan eski asker, gerçekte, “namuslu bir aç adamdır.” Hayrullah Efendi’nin cüzdanında daha çok para olmasına karşın, o sadece gereksinim duyduğu oranda parayı alıp kaçmıştır.

Öyküde yazar, “hırsızlık”/“gasp” eyleminin ardındaki toplumsal gerçekliği gösterir okura.

“(…) mütareke yıllarında bulunuyorlardı; cep-heden veya esaretten sıksakı çıkmış dönen, hastahedeneden tedavisi bitmeden sakat ve illetli olarak kapı

dışarı edilen nice yedek subaylar vardı ki, ne maaş alabiliyorlar, ne iş bulabiliyorlardı. Yıllarca özlemine çekerek, yaşadıkları hudutlardan, evlerine dönünce açlıktan ve yoksulluktan bir tutam mutluluk ve rahata kavuşamamışlardı. Bu öyle bir devir idi ki, yalnız askeri bir felâkete bağlı kalmıyordu; sosyal bakımdan da dünyanın en korkunç, usandırıcı ve kemirici bir devresi idi; koca bir insan soyu, dermansız babalar, ezgin analar, gıdasız çocuklarla, özellikle bozulan bir ahlâk ile kavruk, yatkın çürük kalmıştı.

Demin gırtlığına sarılan adam, kendisi burada kârına bakıp işini yoluna koyduğu sıralarda, dört yıl göğsünü; o işin rahatça görülmesine, tâ uzaktan, savaşı meydanlarında siper yapmıştı. Zorla aldığı para bir pay, bir hak idi. (...)

“Garip Bir Hediye”ye geldikte... Bu öykünün ana karakteri olan Feridun, yoksul düşmüş eski bir askerdir. Feridun, kendini çaresiz duyumsadığı bir zamanda, aklına, bir Yahudi tüccarın ona hediye ettiği “tırış fırçası” gelir. Yaşamını kurtarmasının karşılığı olarak verdiği bu hediye için; “Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işe yarar!” demiştir, tüccar.

“(...) Fırçayı almış, bir tarafa atmış, hatta bavuluna koyarak, savaşta, esirlikte, üç sene sürekli kullanmış; değeri olacağını hatırlama getirmemişti. Fakat bugün uzun bir savaş, bir esaret ve felâket devresinden sonra İstanbul’a dönüp de yarı sakat, işsiz, parasız kalınca ve bütün malını, eşyasını elinden çıkarıp bir dilim ekmeğe muhtaç bir hale düşünce bu olayı ve Yahudi’nin sözlerini hatırlamış, sonunda işte gelip fırçanın kıymetini sormuştu. (...)”

Ne var ki “Fildişi saplı, nakışlı, işlemeli” “tırış fırçası” değersiz çıkar... Canının sıkıldığı, Yahudi tüccarın ona yalan söylediğini düşündüğü bir anda, tutup fırçayı bir taşın üzerine atar Feridun. Parçalanan fırçasının içinden iki elmas çıkar...

Feridun, sonradan öğrenir, bazı insanların “gümrükten mal kaçırmak için” bu yola başvurduklarını.

Tutsaklık, İşgal

“Kuvvete Karşı” öyküsü, emperyalistlerce tutsak alınmış Osmanlı’nın içler acısı durumunu gösterir. Öyküde emperyalizm, taşkın davranışlarla insanları rahatsız eden “Amerikan gemiciler” üzerinden gösterilir. “Amerikan gemiciler”, “(...) hükümetin

güçsüzlüğünden acımasızca yararlanıyorlar; bu güçsüzlüğün hükmünde yaşayan insanları hiç, bir hiç sayıyorlardı.”

Bu durum, birçok insanda, onlara karşı bir düşmanlık duygusu oluşmasına neden oluyor. “(...) bu koca adamları tokatlamak ihtiyacıyla yanan, bükülen eller kuvvete karşı, ezilmek korkusu içinde, hareketsiz kalıyordu.”

“Amerikan gemiciler”e karşı tepki duyanlardan biri de, öykünün ana karakteri olan Suphi’dir. Suphi, ülkesinin içinde bulunduğu duruma üzüdür, işgalcilere karşı bir tepki duyar. “Gayrimüslim” kız İzmaro’yla gittiği tiyatrodan Amerikalıların taşkınlıklarını görür ama eli kolu bağlanmış bir esir gibi duyumsar kendini. “Biz diyordu, şimdi burada ağla çekilmiş bir koyun sürüsü gibiyiz; bu gemiciler köyün meyhanesinde şişeleri doldurup ahırımızda eğlentiye hazırlanan eşkıya çetesine benziyor; (...)

“Şimdi tiyatro göziünden silinmişti. Ücra dağlar başında siyah kiremitli bir karanlık ağıl görüyordu; dışarıda şimşekler, yağmurlar vardı; içeride ıslak, yorgun hasta koyunlar, başlarını birbirinden çevirmişler, uyumak istiyorlardı. Ta kenarda kocaman bir ateş yanıyor, kötü giyimli birçok adam yaygaralar koparak tanımadığı vahşi bir dille türkü söylüyorlardı. Yukarıda, otlak bir yataklık üstünde vücudu gölgelere karışmış ihtiyar bir çoban, eşkıyaların yaktığı ateşin ışığıyla yüzü tutuşmuş, söküklerini dikiyordu.”

Yazar, Suphi’nin öznel uzamı üzerinden tutsaklığı, işgali gösterir okura.

Yozlaşma, Yabancılaşma

“Şeftali Bahçeleri” öyküsü, tekil bir kasabayla buradaki memurlar üzerinden, Osmanlı bürokrasisinin nasıl bir tembelliğe düştüğünü, devletin kurumsal olarak nasıl yozlaştığını gösterir. Buradaki memurlar, işini gücünü boşlamış, bencil bir yaşantının, “zevk-ü sefa”nın rahatlığına kaptırmıştır kendini. Bu durumun yarattığı ortam, çalışkan veya çalışmak isteyen insanı da tembelliğe itmektir. Öyküde bu durum, ana karakter Agâh Bey üzerinden gösterilir.

Agâh Bey, yeni “Yazışleri Müdürü” olarak kasabaya gelir. İdealisttir... “(...) Memleketi kaplayan tembelliği, durgunluğu (...)” anlamakta zorlanır. “Bu uyusukluk, bu kayıtsızlık ne?” diye sorar.

Agâh Bey, herkesten farklı olarak, çalışkan bir memur, “*Avrupalı bir hükümet adamı*” gibi olacağını düşünür. İlk başta, diğer memurların “Şeftali Bahçeleri”ne eğlenmeye çağrılarına karşı kor. Bu durum onu yalnızlığa iter... Kasabayı hareketlendirmek, geliştirmek için sunduğu öneriler, ödenek azlığı, diğer memurların tembelliği yüzünden sonuçsuz kalır. Gitgide umutsuzluğa düşer.

Çok geçmeden, yüreğindeki hizmet ateşi sönmeye başlar... Memurların eğlenme çağrılarında bu kez karşı koyamaz; o da diğerleri gibi kendini kaptırır bu “*zevk-ü sefa*”ya. İçine girdiği “*ortam*”, yavaş yavaş onu da tembelliğe, gevşekliğe alıştıtır. İlk geldiği günlerdeki tasarımlarını, düşüncelerini anımsadıkça; “*(...) nargilesini gürlleterek gülümsüyor, (...) ‘Toy-luk, ne yaparsın?’*” diyordu.

Osmanlı bürokrasisindeki yozlaşmayı gösteren bir diğer öykü de “Boz Eşek” öyküsüdür. Öyküde köylüler, köye yakın bir yerde, yere öylesine yatmış yaşlı bir adam bulurlar. Eşeğini de alıp “*konuk odası*”na getirirler. Mekke’ye gitmekte olduğunu öğrendikleri yaşlı adam hastadır, ölmek üzeredir. Ölmeden önce köylülerden; “*kemerinde dizili sekiz altınıyla boz eşeğini*” Mekke’ye “*vakfettiğini*” söyler.

Köy muhtarı Hüsmen hoca ile köylüler, yaşlı adamın bu son isteğini nasıl yerine getireceklerini düşünür. Konuyu kadıya açarlar. Kabak Kadı, Mekke’ye gönderilmek üzere altınlarla boz eşeği alır. Köylüler, “*emanetler*”in Mekke’ye gönderileceğinden emin dönerler köyelerine. Ne var ki bir yıl sonra, boz eşeği Kabak Kadı’nın altında pazardan geçerken gören muhtar Hüsmen hoca sarsılır.

Halkın malını, mülkünü, hukukunu gözetlemekten sorumlu olan kadı, ona “*emanet*” edilen malı, kendi malı olarak sahiplenmiştir.

Yazar, insanın insana yabancılaşmasını “Sus Payı” öyküsünde gösterir.

İşçibaşı Hasip Efendi, fabrika sahibine, işçi kız “*Fotika*”nın öldüğünü söyleyince; “*Fotika mı, (...) o da kim?*” diye sorar. Bu soru, patronun işçisine yabancılaşmasını gösterir.

Hasip Efendi’nin “sus payı”yla, fabrikanın sağlıksız çalışma koşullarının işçi kızların ölümüne yol

açtığı gerçeğini görmezden gelmesi, bir yabancılaşmadır.

Geride kalan işçi kızların, sağlıksız çalışma koşullarına karşı bir savaşı verip yabancılaşmayı kırmak yerine, ölen işçinin rahat çalışma yerine geçmek için kendilerini işçi başına beğendirmeye çalışması bir yabancılaşmadır.

“Garaz” öyküsüne geldikte... Bu öykü, paranın, zenginliğin insanı nasıl yozlaştırdığını bir aile üzerinden gösterir. Öyküde genç kız Nebile, zenginlikle birlikte gösterişli bir yaşama sürüklenir. Öyle ki, zamanla bu yaşam biçiminin bağımlısı olur. Anasını babasını beğenmeyen bir görgüsüze dönüşür.

Babanın işleri ters gidince, zenginleşmeyle aldıklarını birer birer satmaya başlarlar. En sonu gerisin geri kasabanın yolunu, eski yaşama geri dönerler. Bu dönüş, Nebile için bir yıkım olur. Bu yıkıma neden olarak gördüğü babasına karşı “*bir kin, bir garaz*” duyar.

Anadolu Köylüsü

Memleket Hikâyeleri, Anadolu köylüsünü hem pratik hem de düşünsel boyutunu tipik boyutlarıyla gösteren bir yapıt. Bu iki boyutu, özellikle, “Yatır” ile “Boz Eşek” öykülerinde görürüz.

“Yatır” öyküsünün ilk dört tümceöbeği, Anadolu köylüsünün durumunu tipik yönleriyle gösterir. Köylüler, bütün yazı kışa bir hazırlık olarak geçirir. Kışlık yiyeceğini, içeceğini, yakacak odununu istifler. “*Yenecek ve yakacak ne gerekse (...) hazırlamak, soğuk aylara kaygusuz bir düşünce, rahat bir yürekle girmek memleketin geleneğiydi. (...) Dolu ambarları ve tavana kadar yetmiş odunluklarıyla vücutlarının, ocaklarının yiyeceğini hazırlamış olan bu halk, kahvelere dolarak vakitlerini nargile hüpürdetmek, öksürükler, tıksırıklarla sık sık kesintiye uğrayan anlamsız sohbetlere dalmakla geçirirdi.*”

“*Dışarıda ister kış bir sonbahar gibi ılık geçsin, (...) ister kar bir adam boyu yığılıp yolları örtün, (...) onlar iri saç sobaların nar gibi kızardığı kahvelerde toplaşarak, (...) kendi evrenlerinde kaygusuz yaşarlar, öz sınırlarından ötesini düşünmezlerdi.*”

“Yatır” ile “Boz Eşek” öyküleri, köylünün düşünsel boyutunun, metafizik/dinsel/mistik dönüş bi-

çimiyle örülü olduğunu gösterir. Her iki öyküde de dinsel inancın köylüler üzerindeki etkisini görürüz. “Yatır” öyküsünde ayrıca, batıl inancın köylüyü nasıl bir açmaza sürüklediğini gösterir. Odun sorununun işlendiği öyküde, köylüler, odun gereksinimlerini, kendilerine dört saat uzaktaki “*Maslaktaki orman*”dan değil, on sekiz saat uzaklıktaki ormandan karşılarlar. Bunun nedeni, “*Maslaktaki orman*”da bir yatırın, “*evliya mezarı*”nın olduğu inancıdır.

Batıl/Mistik İnanç

“Yatır” ile “Boz Eşek” öyküleri, Anadolu köylüsünün batıl/mistik inançların boyunduruğunda yaşadığını gösterir.

“Yatır” öyküsünde, odun sorunu yaşayan köylülerin, odun gereksinimlerini, kendilerine yakın “*Maslaktaki orman*”dan değil, çok uzaktaki ormandan karşıladıklarını, neden olarak, “*Maslaktaki orman*”da bir yatırın, “*evliya mezarı*”nın olduğu inancını belirtmiştik. Gerçekten de köylüler, “*Mescidin minderini yakmakla bu ormanın ağacını kesmek arasında bir fark*” görmez.

Öykünün ana karakteri İlistir Nuri, bu konuda, köylülerinden farklı düşünür. Bu farklı düşüncesinin maddi nedeni, Nuri’nin hamam işletiyor olmasıdır. Odun sorunu, onu, diğer köylülerden daha çok etkilemektedir. Bu konuda bir çözüm bulamazsa, tarlalarını satmak zorunda kalacaktır.

Kurnazca bir düşünüşle, gördüğünü savladığı bir rüyayı gündeme getirir. Rüyasında Maslaktaki evliya; “*Yatırlar karanlık, nemli yerlerden, en çok da çam kokusundan hiç hoşlanmazlar.*” demiştir.

Nuri, köylülerce yarı ermiş olarak görülen, aksakallı, yeşil sarıklı, sofü bir adam olan Abdi Hoca’ya konuyu açar. Gördüğünü savladığı rüyanın kendisine “*malum*” olup olmadığını sorar. Abdi hoca, hayır diyemez. “*(...) bilmez görünmek dal budak salan adına ta dibinden bir balta vurmaktır... İyisi mi, balta tayı ormana (...)*” vurmaktı...

Abdi Hoca’nın emriyle, köylüler, “*dinsel bir boyun eğişle ve sevinçle*” kesmeye başlar ormanı...

Yazar, batıl inancın etkisi altındaki köylülerin içine düştüğü çelişkiyi gösterirken, aynı zamanda “*ermiş*” kılıklı hocaların sahtekârlıklarını da gösterir.

“Boz Eşek” öyküsünde ise, mistik inancın gerçekler/gerçeklik karşısındaki dayanıksızlığını görürüz.

Köylüler, Mekke’ye götürülmek üzere, eşeği kadıya teslim etmiştir. “*(...) merkebin ikramlar göre göre, (...) yüksüz ve sıkıntısız ta Hicaz’a kadar gideceğine, orada zezem taşıyacağına inanmışlardı. Hatta Hüsmen, bir gece rüyasında eşeğin palanını yeşil bir kadifeyle kaplı görmüş, inancı pekişmişti.*”

Ne var ki bir yıl sonra, boz eşeği Kabak Kadı’nın altında pazarı geçerken gören Hüsmen hoca sarsılır...

Ahlak Sorunu

Ahlak sorunu, “Yatık Emine” öyküsünde ele alınıp işlenir. Yazar, bu öyküde, toplumun ahlak anlayışını sorgular. Bu sorgulamada, “*genel ahlak*” anlayışının yozluğunu gösterir.

Öykü, “*Ahlaksız olan kim?*” sorusunu sorar. Bu soruya yanıt olarak, kasabalılar, “*uygunsuz takımından*” Yatık Emine’yi ahlaksız olarak görürler. Emine’nin “*kasabanın genel ahlakını*” bozduğuna inanırlar.

Kasabalıların bu bakışına karşın, öykü bize halkın ahlaksızlığa battığını, vicdandan, acıma duygusundan yoksun olduklarını gösterir.

Kasabalılar, Yatık Emine’nin kasabalarına getirilişinden rahatsız olurlar. Ona ev vermektan kaçınırlar. Cezaevinde tutulduğu sırada ona dayak atarlar. Odacının karısı, evlerinde kalan Emine’yi bir “*bohça*” gibi dışarı atar. Jandarmalar, tekme, kamçı zoruyla onu hastaneye götürürler. Burada, “*Daha iki saat önce, içinde ölü yatan temizlenmemiş bir yatağa*” sokarlar onu. Hastaneden çıkartıp, kasabanın dışında “*en izbe*” bir yerinde, içi bomboş bir evde, tek başına kalmaya zorlarlar onu. Arzuhalci ile Gürcü Server dışında, tüm kasabalılar ona kaba davranır. Delikanlılar evinde onu rahatsız eder. Kadınlar, evindeki birkaç eşyayı yağmalar. Aç kalan, güçsüz, bitkin düşen Emine’ye laf atıp, gülerler. Teğmen’in hesabına alacağı ekmeği, fırıncı “*verdik ya*” diyerek, vermemeye başlar. Fırından ekmeği kapıp yemeye başlayan Emine’ye çıraklar saldırır. Ağzındaki lokmayı bile almaya çalışırlar. Çavuş ile arkadaşları, Emine’nin evini basarlar. Fakat onu soğuktan donmuş bulurlar. Amaçladıkları ahlaksızlığı gerçekleştiremedikleri için üzülürler...

Sus Payı

“Sus Payı” öyküsü, yazınımızın ilk işçi öyküsü olarak bilinir.

Öykü, Bursa’da Saatçioğulları İpek Fabrikası’nda geçer. İşçiler, özellikle genç kızlar, burada, olumsuz çalışma koşullarında çalışırlar. “Üç dört kuruşa karşı on dört saat kaynar sular başında, pis kokular; hasta nefesler emerek zehirlenen, tazeliğinden, kızlığından, gözlerinin parıltısından her gün bir zerre kaybederek (...)” çalışan genç kızlar, çok geçmeden hastalanıp ölürler.

Ölen işçilerin cenazeleriyle ilgilenen Papaz, genç kızların ölümüne fabrikanın neden olduğunu görür. İşçi başı Hasip Efendi’ye, Avrupa’daki çalışma koşullarının (İşçilerin verdiği savaşımla) daha uygun olduğunu, devletlerin ona uygun düzenlemeler yaptığını, buna karşın, burada bir kayıtsızlık yaşandığını, fabrika sahiplerinin var olan durumun sürmesinden yana olduklarını söyler.

Diğer kızlar gibi, ölen eşine benzettiği, sevdiği kız Fotika’nın da hastalanıp ölmesi, Hasip Efendi’nin fabrikanın çalışma koşullarına, patrona, devlete (yöneticilerine) karşı bakışını değiştirir. Ölümünden onları sorumlu tutmaya başlar.

Fabrika sahibi Saatçioğlu Hidayet Bey’e; “- Onu burası, bu fabrika öldürdü; her yıl bir iki kurban veriyoruz, günahını çekeceğiz.” deyince; “- Biz ne yapabiliriz, hastalık, vakti gelmiş!” diye yanıt verir patron. Üstelediğini görünce; “- Çok hiddetlenmişsin, Hasip Efendi, (...) yarın akşama konuşuruz; ben sana maaşına dair iyi bir haber getirecektim...” deyip, konuyu kapatır.

Hasip Efendi, yatışınca, patrona karşı takındığı duruştan pişmanlık duymaya başlar. Kısa süre sonra da maaşı artar.

Bir zaman sonra, fabrikaya dönmekte olan Hasip Efendi, bir ölü evine yetişmek için koşuşturan Papaz’la göz göze gelir. “(...) Hasip Efendi birden Fotika’sını düşündü, onu daima sevdiğini anlayarak, geçmiş günleri hatırladı; sonra kendisini bu aşka rağmen fabrikaya bağlayan kuvveti, artan maaşının ağırlığını düşündü. Bu bir sus payı idi. İşte susuyordu; hâlbuki onun acımasız ve kuvvetli etkisi altında değil yalnız kendisi, asıl daha yüksektekiler susmuşlardı; daha yükseklerde bile etkisini gösteren bu önlem; sermaye

sahiplerine altın, mezarlara ölü yetiştiriyordu.”

Son Söz

Refik Halid Karay, eleştirel gerçekçi bir yazar. Öykülerinde; toplumsal yapıya, koşullara, bürokrasiye, insana (köylüye), inanca... nesnel, eleştirel bir yaklaşımla, gerçekçi bir biçimde eğilir. Toplumsal yaşamdaki, insandaki çelişkileri gösterir. Bu anlamda, Memleket Hikâyeleri için, gerçekçi, güzel bir yapıt diyebiliriz.

ABT* VE TİYATRO ÜZERİNE

söyleşi

“Tiyatro anlayışımıza uygun oyunlarla buluştuğumuzda, salonları dolduran seyircimiz ve biz, güzel bir dünya kurulabilir düşünüyü, umudunu paylaştık. Sıradan bir tiyatro-seyirci ilişkisinin sınırlarını hep zorladık. Elbette politik oyunlarla...” diyen **Gül Göker** ile MayaDergi için bir söyleşi gerçekleştirdik...

Mustafa GÜÇLÜ

-Ankara Birlik Tiyatrosu (ABT) 12 Mart'ın karanlık günlerinde devrimci dayanışma amacıyla 10 Eylül 1971'de Zeki Göker ve arkadaşları tarafından kuruldu. Sizin sürece dahil olmanızın genç bir üniversite öğrencisi olarak geldiğiniz Ankara'da başladığınızı biliyoruz. Bu konuyla ilgili okuyucularımıza aktarabileceğiniz özel anekdotlar var mıdır? Yıllar sonra geriye dönüp baktığınızda sizin yaşamınızda ABT ve Zeki Göker neyi ifade eder?

1976 yılı Eylül ayında, İskenderun'dan, Ankara'ya üniversite okumak üzere gelirken, tiyatroyu meslek olarak seçmeye karar vermiştim. İskenderun'daki dostlarımdan bana önerdiği tek tiyatro, Ankara Birlik Tiyatrosu'ydu. Onların, yönetmen Zeki Göker'e yaz-

dığı bir mektup ile tiyatronun kapısını çalacaktım. Bana çok yakıştığını düşündüğüm mavi bir tayyörle, Maltepe'deki salona gittim. Heyecanlıyım... Elinde bir çekiç, pantolon paçaları diz kapağına sıvanmış, talaş tozları içinde bir adam, bana elini uzattı: “Ben Zeki” dedi. Büyük bir şaşkınlık yaşadım. “Bana, büyük yönetmen ve oyuncu olarak anlatılan Zeki Göker bu olamazdı!” Benim süslü halimi süzdü. Kendimi tanıttım. Üniversite kaydımı yaptırdığımı ve tiyatro yapmak için geldiğimi ekledim ve ortak dostlarımızın mektubunu uzattım. Hızlı bir şekilde okudu. “Hoş geldin tiyatromuza.” derken, elimi çok güçlü bir şekilde sıktı. İnanamadım. Çevredeki arkadaşlara “Her şeyi hallettiniz mi?” diye sordu. “Hallettik ama çay kazasını alamadık” dediler. “Neden?” diye sordu. “Para yetmedi” dediler. Cebimdeki, babamın Ankara'ya

gönderirken verdiği toplu parayı hatırladım. Hemen çıkarıp uzattım. “Bende para var, bununla alabilirsiniz” dedim. Dönüp baktı. “Yok, sen öğrencisin, biz hallederiz” dedi. Ben de parayı masaya bıraktım. Gülümsedi, “Borç olarak alıyoruz” dedi. “Ben şimdi nereden başlayacağım?” diye sordum. Sezon yeni başlıyordu. Yarın akşam perde açılacaktı. Üstü başı perişan halde dekor çakıyordu. Etraftaki herkes koşuşturuyordu. “Yarın sabah gel.” dedi. Ve ekledi “ Giysilerin sana çok yakışmış ama üzerindeki bu mavî tayyörü çıkar ve günlük giysilerle gel.”

Yüksek çarpıntıları içinde çıktım. Ertesi sabah sıradan bir kot ve gömlekle tiyatroya geldim. Büyük bir temizlik vardı. “Ben ne yapabilirim?”

dediğimde; “Tuvaletleri temizleyebilirsin” dediler. Büyük bir çabayla öyle bir temizlik yaptım ki, tuvaletlerin bütün çehresi değişti, ilk giren de Zeki Göker oldu. Elimde fırça ve kova vardı, şaşırarak baktı “Ne kadar güzel olmuş, aferin” dedi. Yönetmenden ilk aferini almıştım.

Bir tiyatro atölyesi vardı. Biz yüz atmış genç, tiyatro eğitimi almak üzere, düzenli olarak salona geliyorduk. Kuralları vardı. Disiplin ve ciddiyet, çeşitli teorik kitapları okumak, konuk yazarlarla söyleşilere katılmak, her akşam perde açan oyunu, balkonda oturup izlemek vardı. Her gece aynı oyunu izlemenin, bize ne öğreteceğini çok anlayamamıştım. Fakat sonraları bunun ne denli öğretici olduğunu, topyekûn kavrayacaktık.

Küçük bir anı;

Emmanuel Robles’in “Özgürlüğün Bedeli” adlı oyununu, seyirciye duyurmak için, küçük el ilanları bastırılmış ve üzerine, oyunun temasına uygun bir

dörtlük eklenmişti.

*“Ne gözdağı ne işkence ne ölüm
Döndüremez bizi inancımızdan.
Kıyamlarla değil tek, gelseniz yüz bin ölümle bile,
Döndüremezsiniz bizi yolumuzdan”*

Bu şiir ile oyunun yer, tarih ve saat bilgileri yazan el ilanlarını, Kızılay’da halka dağıtacaklardık. Altı kişi Kızılay’a ilan dağıtımına çıktık. Beş dakika sonra

bir el, kolumdan tutup, polis arabasına bindirdi. İlk kez gözaltına alınıyordum. Ankara Emniyet Müdürlüğünde, diğer arkadaşlarımızın da toplandığını gördüm. Üst düzey bir sivil Emniyet Müdürü beni, diğerlerinden ayırıp sorguya aldı.

“Senin aileni biliyoruz, seni araştırdık. Sen, tanınmış bir ailenin kızıydın. Zeki Göker gibi bir adamla ne işin var? Hepinizi bırakacağız. O tiyatroya asla bir daha gitme ve okuluna dön”

dedi.” Zeki Göker’e, Emniyet Müdürünün kendisiyle ilgili sözlerini söylediğimde “Doğru söylemiş” dedi.

Okula dönemediğim gibi, on gün sonra da profesyonel olarak ilk kez sahneye çıkacaktım.

Kısa zaman sonra evlendik. Eşim ve çocuklarımın babası sözcükleri, bu birliktelikte hiçbir zaman birincil olamadı. Zeki Göker ve Gül ilişkisi, ustalık – çıraklık ve yoldaşlık yani yol arkadaşlığı olarak tanımlanabilir. Aynı dünya görüşünün ışığında, tiyatroya inanmış iki insanın; kararlı, inatçı yürüyüşüydü ABT. Zeki Göker, ustamdı. Yaşam ile sahnenin vazgeçilmez iletişimini, dünya görüşümü, yaşadığım döneme, ülkeye, emekçi katmanlara karşı sorumluluk duygusunu, O’ndan öğrendim. Seyirciye mutlak saygı da bir öğretiydi. Sürekli daha nitelikli, daha sanatsal üretilere ulaşmanın yollarını zorluyorduk. Kollektif tiyatro algısını, “ben” lerin peşinde koşanların tersine, “biz” olmayı, “ben” yerine “biz” demeyi ABT öğretti bana.

- Ankara Birlik Tiyatrosu, politik tiyatro yapmak amacıyla kitleleri bilinçlendirmek ve harekete geçirmek için kurulmuş kolektif bir yapıyı işaret ediyor. Bir anlamda güzel bir dünya tasavvuruyla ortaya çıkarak kendi öz gücüne güvenen halk için bir tiyatro hareketi başlatmak istemiş. Zeki Göker, muhalif bir çizgide yıllardır inatla nice bedeller ödeyerek yol almış, devrimci sanata katkı sunmuş. Kimilerince sanatın ideolojilerden arındırılması gerektiği savunulur. Özellikle de bu anlayışın temsilcilerinin sanatın her dalında görünür kılınmaya çalışıldığını biliyoruz. Buradan yola çıkarak politik tiyatronun sanat ile ilişkisi üzerine neler söylemek istersiniz?

Sanatın ideolojilerden arındırılması gerektiğini savunurlar, savunsunlar. Bunu yanıt vermek için bile değerli bulmam. Politik tiyatronun sanat ile ilişkisi üzerine söyleyecek ve savunacak 52 yıllık bir ABT pratiği var. Biz böyle bir tercih yaptık, buna inandık ve yol aldık. Ama hadi sanatın işlevini bir tarafa bırakalım; sanatın aşağı yukarı her düzeyden olanına da “Tamam” diyelim ama sanatçıya “Ne yapmaya çalıştığını” da sormayacak mıyız?

“Seyirciye sunduğun oyunla ne anlatmak istedin?”

Sanatsal niteliği yok, sınıfsal içeriği yok, kimi eleştirmen(!) ya da internet köşesi yazarlarının, bu tür tiyatro insanlarını Shakespeare gibi sunmaya çalışmasını da görmezden gelemim, peki seyirci?

Ortada görünen işlere, kavram yüklemek için problem çözer gibi uğraşmak zorunda kalan seyirciyi ne yapacağız?

Kötü oyunlardan çıkıp, düş kırıklığı ile “bir daha bir tiyatronun kapısından bile geçmem” diyeni?

Tiyatro, abartılacak, kutsanacak, ulaşılmaz bir sanat dalı değil. Bizler de eşsiz, yeri doldurulamaz varlıklar değiliz. Kendine paha biçemez yazarlar, yönetmenler ve oyuncuların kaçtım hep. Narsistik yaklaşımın karşısındadır politik tiyatro. Bireysel değil, kolektiftir, toplumsaldır. Yazarın, yönetmenin, oyuncuların parlatılmasına hizmet etmez. Bu yüzden de politik tiyatro kavramı tercih edilmez, eleştirilir, yok sayılmak istenir. Daha da ileri giderek, sanatın politikadan, ideolojilerden sıyrılması gerektiğini söylerler. Komik...

Kime söylüyorlar? Politik tiyatro yapan kaç ekip

var? Zaman zaman köşe yazarları, özel tiyatro patronları, kimi DT oyuncularını, sanat eleştirmenleri bunları yazdılar, söylediler. Sonraları polis şefleri, sorgucu savcılar, hakimler; gözaltılarında, mahkemelerde buna benzer uyarılarda bulundular. Çok umursamadık.

Tiyatro anlayışımıza uygun oyunlarla bulduğumuzda, salonları dolduran seyircimiz ve biz, güzel bir dünya kurulabilir düşünüyü, umudunu paylaştık. Sıradan bir tiyatro-seyirci ilişkisinin sınırlarını hep zorladık. Elbette politik oyunlarla...

Böyle bir ülkede, karşılaştığımız her şey politik; sanat nasıl dışında kalabilir?

Tolstoy ile ilgili çok hoş bir şey okumuştum. Şöyle diyordu yazı: “Rusya’da büyük bir ekonomik kriz var. Tolstoy, çevresine bakıyor ‘Emek ucuz ama ekmek pahalı’ diyor. Ve esas konunun bu olduğunu saptıyor ve bir daha Anna Karenina yazmıyor.” Bu, Anna Karenina’nın dünya çapında bir eser olduğu gerçeğine gölge düşürmez elbette.

-1914’te Dârü’l-bedâyi-i Osmânî, kısa adıyla “Darülbedayi” kuruldu. Azınlıklara özgü bir sanat olarak bilinen tiyatro; devlet eliyle tiyatro eğitimi verilmeye başlanmasıyla sonraki sürece damga vuracak oyuncular yetiştirildi. Cumhuriyet sonrası da Halkevleri, Devlet Tiyatroları ve Şehir Tiyatrolarıyla birlikte devlet desteğiyle ayakta kalan özel tiyatrolar, belirlenen sınırları aşamayan ideolojik olarak sisteme bağlı, toplumsallığı öncelemeden sanatçı tipolojisini yarattı. Yukarıdaki açıklamadan yola çıkarak tiyatroların ve sanatçının özerkliğinin sanatın gelişimi açısından önemi nedir?

Sanatçının özerkliği, sanatsal yaratım için vazgeçilmez koşullardan biri. Bunu birçok sanatçı ister. Buna dair çeşitli çabalar ve örgütlenmeler oldu. Bu sadece özel tiyatrolar için değil, kamusal tiyatrolar için daha da büyük önem taşıyor. Yani Devlet Tiyatroları, Şehir Tiyatroları, ödenekli Tiyatrolar...

Kısacası “parayı verenin düdüğü çaldığı” kurumlarda da özerklik arayışları oldu. Özgürce seçemediler, yönetemediler, oynayamadılar. Bunu değiştirmek konusunda çabalar yetersiz kaldı. Köklü bir reform ve iyileştirme olmadı. Sözde politikadan ürken idareciler, en gerici, en yobaz oyunları da repertuarlara koyarak dayattılar. Ödenekli tiyatro oyuncuları ise,

bundan mutlu olmasalar da oynasın oynanmasın maşalarını aldılar.

Devlet yardımı adı altında, özel tiyatrolara el uzatan iktidarlar, oyun metinlerini irdelemekle kalmayıp, başvuruların sosyal medya hesaplarını inceledi, yandaş gruplara ulufe gibi bol bol dağıttılar, beğenmediklerini cezalandırdılar. İbiş'in tefi, bu kez devlet kapısında idi. O tefe, ne konursa kabuldü. Bu da özel tiyatroların payına düştü. Sanatın ve sanatçının özerkliği, nitelikli, eğitici olması, sanatsal bir yaratımın en temel koşullarından biri. Bu, böyle bir ülkede, hepimiz için bir düş...

Tiyatro oyunu üretenler, önce düşüncelerinde özerkliği yaratabilmeyi başarabilirse, gerisini aşmak daha kolay.

-Tiyatro deyince hemen akıllara geniş kadrolarla çıkılan çetin koşullardaki turneler geliyor. Geçmişte çatışmalı bir ortamda Anadolu'nun köylerini, kasabalarını dolaşmanın zor ve emek gerektiren süreçler olduğunu düşünüyorum. Turneler bir anlamda halkla buluşma pratiği içerirken sanatçının gelişimi ve birikimi üzerindeki etkileri hakkında ki düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz?

Tiyatroyu, erişemeyen halkın ayağına götürmek, politik tiyatronun vazgeçilmez kuralı. Şimdilerde farklı zorluklar içerse de turneler, ABT'nin vazgeçilmezi. 1970'li yıllarda, kulissiz, berbat sahneler ya da sahnelerin olmadığı kasabalarda, kahve masalarını birbirine ipe bağlayarak oyun oynayabilmek... Koridorda teneke içinde odun yakarak ısınan küçük otobüsler, bagajları üstte ipe bağlanan dekorları kollayarak yol almak, kasabaların merkezinde konaklanabilecek tek bir otel bulamamak, orta salonunda soba yanarken, yatak odalarının kapılarını açık bırakarak belki ısınabilmek... Tahta kuruları da cabası...

Kasabada bir hamam varsa ve hamam kadınlar için bir gün ayırmışsa şanslısın, yıkanabilirsin.

Belki de hayatında tiyatroyu hiç seyretmemiş olan insanlara, tiyatronun ne olduğunu anlatmaya çalışmak... Daha da kötüsü, hasbelkader seyrettikleri bir çadır tiyatrosundaki "kadın" kavramını, gelen tiyatrodada da arayan, bu duyguyla gişeye gelip "İyi avrat var mı?" diye soran seyircilerle karşılaşmak...

Seçtiğimiz oyunların niteliği ve TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) ve TÖB-DER'in organizasyon yaptığı kimi kasabalarda, gericiilerin saldırıları ve her oyundan sonra her kentte gözaltına alınmak, ifade vermek, yargılanmak...

Bunlara rağmen, yine, yeniden o kentlere ve diğerlerine sürekli gitmek.

Bu turne pratiği, büyük bir öğreti. Ülkeyi tanımak, insanı kavramak, kibirden arınmak, sabır, empati, hoşgörü gibi kavramları içselleştirmeni sağlayacak, iyi oyuncu olmanın ötesinde, iyi insan olmayı öğreneceksin. İyi insan olmanın başka yolları da var elbette. Ama ben bu yolu öğrendim, Anadolu turneleri öğretti.

-Geçmişten günümüze hızla yaygınlaşan özel tiyatro sahneleri ekonomik zorluklar, örtülü ya da açık baskılar yüzünden kapılarına kilit vurmaya zorunda kalıyor. En son Müjdat Gezen kendi tiyatro binasını satılığa çıkardığını belirtiyordu. Öncesi olmakla birlikte genelde özel tiyatroların pandemi sonrası içine düştüğü bu darboğazın nedenleri nelerdir? Sanatın baskılandığı, sanatçının sesinin kısılmaya çalışıldığı bir dönemde bu ablukadan çıkış mümkün müdür?

Elbette özel tiyatroların içinde olduğu dar boğaz, pandemiden sonra başlamadı. Her zaman özel tiyatrolar bu ülkede sahipsiz, önemsiz, değersiz görüldü ve ötekileştirildi. Bu ülkenin gelmiş geçmiş bütün iktidarlarının doğru dürüst bir sanat politikası olmaması

en önemli nedendi. Ama buna karşı, tiyatro sanatçıların bir birlik çatısı altında örgütlenerek, topyekûn bir karşı koymanın başarılammaması da başka bir neden. Sanatın baskılandığı, sanatçının sesinin kısılmasına çalışıldığı bir dönem, sadece bu dönem değil.

Sanatın baskılanması, yüzlerce yıl dünya üzerinde birçok uygarlıkta var olmuş. Sanatın, tiyatronun, kitlelerin dönüşümünde çok önemli bir araç olduğunu, egemen güçler, sanatçılardan çok daha önce kavramış. Kendi ülkemize dönersek, Osmanlı İmparatorluğunda, yönetenler, tiyatroların sesini kısmak için, inanılmaz yöntemlere başvurmuş. Oyunları yasaklamış, engellemiş, cezalandırmış, kontrol altında tutmuşlar. Buna rağmen çok sayıda tiyatro, varlığını korumuş, Anadolu'ya oyunlarını taşımış. Kadının sahneye çıkışının çok sonra olmasının nedeni de bu yasaklar. Abdülhamit döneminde, Paris'ten İstanbul'a getirilerek sergilenecek bir temsil yasaklandığında, Fransız Büyükelçisinin araya girmesi ve diplomatik çabalarla izin alınabilmiş. İstanbul'un çeşitli semtlerinde, kahvelerde, bahçelerde ya da küçük salonlarda bin bir zorlukla tiyatrolarını sürdürenler hep olmuş. Saraya davet edilip, padişahı eğlendiren saray soytarıları ihya edilmiş, korumuş, kollanmış. Yüzyıllık Cumhuriyet döneminde de bu yaklaşımlar hiç değişmedi. Her zaman dar boğazdaydık, her zaman sesimiz kısılmaya çalışıldı. Bunlarla cebelleşirken, bugün ülkemizde en temel sorun, yaşanan büyük ekonomik kriz. Hepimiz için en büyük dar boğaz bu! Bu ablukadan çıkış mümkün mü, deneyimleyerek göreceğiz...

-Ankara Birlik Tiyatrosu kuruluşundan itibaren muhalif duruşuyla daha çok kendi çizgisine yakın kitle örgütlerinin etkinliklerinde seyircisiyle buluşuyor. Bir anlamda tarafınızı belli ederek toplumsal değişim ve dönüşümde sanata önemli görevler yüklüyorsunuz. ABT'nin bir bileşeni olarak ya da bireysel anlamda, gerici iktidarla birlikte artan baskıların sanata etkisi bağlamında 12 Eylül karanlığını yaşamış bir sanatçı olarak geçmişle bugünü kıyaslayabilir misiniz?

1971'de, 12 Mart Askeri darbe sonrası kurulmuş bir tiyatro ABT. Benden önceki o süreci, anıları dinledim. Aziz Nesin oyunu "Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz" ile her gün gözaltı, ifade ve sorguya rağmen, üç yıl kesintisiz, bütün kentleri dolaşmışlar. 12 Eylül karanlığında kendimizi yine Anadolu'ya atmışız, yine kent – kasaba gidiyoruz. Sıkıyönetim komutanlıklarından, oyun metinlerine izin almaya çalışıyoruz. " Bu oyun

olmaz!" Öteki oyun "Bu da olmaz!" derken, sonunda onay alabildiğimiz oyunlarla, seyircilerle buluşabiliyoruz. 1980 12 Eylül... Sıkıyönetim Komutanlıkları, Valilik, Emniyet Müdürlükleri kısmını ben üstlendim. Ve yakın tarihe kadar benim sorumluluğumda sürdü. Yaklaşık otuz yıl devam etti. Son üç yıldır Emniyet, izin vs. ile muhatap değiliz. Bir kıyaslama yapmam gerekiyorsa, en azgın dönem 1990-91-92 "Pir Sultan Abdal" dönemiydi. Yüzün üzerinde yasaklama, mahkeme kararları ve üst üste gözaltıları en çok o dönem yaşadık. Bugün tiyatrolara, iktidarın yaklaşımını aşağılayıcı, ötekileştirici ve sinsice buluyorum. Yirmi küsur yıldır aramıza büyük bir mesafe koyduk. AKP'nin yerel yönetimlerinin salonlarına bile yaklaşmıyoruz, talep etmiyoruz. Uzak da dursak, sonuç değişmiyor, o baskıyı görüyoruz. Gezi direnişine destek veren tiyatro sanatçılarının üzerinde ciddi baskı oluşturdular. Bugün de kimi festivallerde, programlarda, kimi tiyatroların üzerinin çizildiğini görüyoruz. Sonuçta, muhalefet eden bütün insanların ödediği bedellerden, sanat da payına düşeni alıyor.

Kıyaslama yapamayacağım, iktidarın iyisine denk gelemedik...

-TV ve Sosyal medya ağları, Netflix, MUBI vb. dijital platformlar üzerinden pandemi sonrası yayınlanan dizilerin sayısında patlama yaşandı. Tiyatro sanatçıların da bu pazarda hızla yerini almaya başladığını gözlemliyoruz. Tabi buna piyasa koşullarındaki arz talep dengesi yol açıyor. Siz bu geçişkenliği tiyatronun geleceği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Televizyon yayın hayatına başladığında, artık tiyatronun onunla rekabet edemeyeceği söylendi. Dijital ya da ulusal kanallardaki TV dizilerinde oynamak, bütün oyuncular için tercih edilen hatta kimileri için vazgeçilmez bir alan günümüzde. Sadece tiyatro oyunculuğu ile yaşamını sürdüremez elbette oyuncu. Mesleki bir tercih. Ekonomik koşullar, onları böyle bir karar almak için zorluyor. Ayrıca bu geçişkenliğin, kimi tiyatro patronlarının işine çok yarar ve tercih edilir bir durum olduğunu da söyleyebiliriz. Televizyonda şöhret olmuş ve tanınmış oyuncular, bu özel tiyatrolara artık seyirci sirkülasyonu sağlıyor. Oyunların içeriğinden çok, hangi şöhretlerin oynadığı pazarda da tercih görüyor. İyi ya da kötü metin kaygısından daha çok, "kaç tanınmış oyuncu var?" sorusuyla biz de karşılaşılıyor. Bu kulvarın dışında kalsak bile... Bunun tiyatroya kalıcı bir yarar sağladığına inanmı-

yorum. Oyun seyretmekle, şöhret seyretmek arasında kalın bir çizgi var.

- Son yıllarda “Alternatif Tiyatro” adı altında gençlerin yürüttüğü çalışmaları yakından gözleme olanağınız olmuştur. Deneysel ve yenilikçi bir tiyatro estetiği üretmek için yola çıkma iddiasındaki alternatif tiyatro çalışmalarıyla politik tiyatro arasında benzerlikler var mıdır? Yol açıcı olması babında tiyatroya gönül vererek zorlu yolculuğa çıkmaya hazırlanan gençlere neler önerirsiniz?

“Alternatif Tiyatro” değil de “Alternatif Mekanlar” diye adlandırıyorlar kendilerini. Takip ediyorum, izlemeye çalışıyorum. İyi oyuncular, iyi metin yazarları, iyi yönetmenler geliyor. Büyük bir heves ve heyecanla oyunlar çıkarıyorlar. Birçoğu üretim ve yaratma sürecini seviyor. Oyunları, seyirciyle buluştuğu zaman, ne kadar kişiyle buluşacağı kaygısı taşımıyorlar. Yani amaç, oyunların, seyirciyle buluşmasından daha çok kişisel heyecanları için seçiliyor, üretiliyor. Konservatuar eğitimleri, tutundukları ekoller, heyecan ve çabaları, seyirciye sundukları oyunlar, tiyatroyu “yeni bir tiyatro” kılmaya yetmedi. Herhangi bir sanatın dilini bilmek ve sergilemek, özgün ya da yeni bir sanat eserinin ortaya çıkması için tek başına yeterli olmuyor. Sanatın dilini en yetkin düzeyde bilmek kadar, o dil ile neyin söylendiği de önem taşımali. Seçilen metinler, çoğunlukla kadına şiddet, enstest konusu ve eşcinsellik üzerine yoğunlaşıyor. Bunu bir cesaret olarak tanımlayanlar var. Elbette tabulara dokunmak çok değerli ancak sanatta cesaret, sadece bu demek değil, sürekli bir eleştirel tutum eşliğindeki cesaret, başarıya taşıyor insanı. Alternatif mekanlar ile politik tiyatro arasında benzerlik kimi ekipler için vardır diyebilirim.

Yol açar mı bilemem ama tiyatroya gönül vererek, zorlu yolculuğa çıkmış genç arkadaşlarıma birkaç cümle kurabilirim; yaşadığımız çağa tanıklık ediyoruz. Sadece izleyici kimliğimizle kalamayız. Bu tanıklığı bir eyleme çevirerek, tanık olduklarımız karşısında bir tutum almaktır “tiyatro”.

Brecht, yaşadığı çağı, bilgi çağı olarak saptamış. Ve Galilei'nin ağzından “*Bilmek zorundayım.*” demiştir. Hiçbirimiz, ustalarımızdan ya da tiyatro okullarında öğrendiklerimizle yetinemeyiz. Doğayı, yaşamı, insanı ve sanatın bütün dallarını bilmek, araştırmak ve öğrenmek zorundayız. Sistemi, yöneten-yönetilen ilişkisini kavramak zorundayız. Bu işte araştırmanın,

öğrenmenin sınırı yok.

Bir de bu ülkede, bu işte, herkesin kendine sormak zorunda olduğu ilk soru, “Tiyatro için bedel ödemeye hazır mıyım?”

Sanat kavramının aşırı zorlanmasından da putlaştırılmasından da kaçınmak zorundayız.

-Son söz olarak okuyucularımıza neler söylemek istersiniz?

Günümüzde tiyatrolar çok zor durumda. Ama zor durumda olan sadece tiyatrolar değil. Büyük bir ekonomik krizin faturasını ödüyoruz. Birçok esnaf, küçük işletme de aynı durumda. Kapitalizmin en vahşi dönemlerini yaşıyoruz. Her şeyin metaya dönüştüğü, gereksinimlere ulaşmanın iyice zorlaştığı, yarınlar umudunu yitirmiş, sadece barınma ve karın doyurma kaygısına mahkûm edilen insanlara, tiyatronun vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu anlatmakta zorlanıyoruz.

Salon kiralari, turne yapabilmenin temel koşulu, ulaşım, nakliye, konaklama giderlerinin tümü, seyirciye satılacak olan bilet fiyatının üzerine biniyor. Buna rağmen, bilet fiyatını artırmaktan utanıyoruz.

Brecht, emeğe inandığı için başardı. Çünkü ona göre “emek, insanoğlunun tek soyluluk kaynağı” idi.

Emeğe olan inancımızla bugüne dek geldik. 52 yıl oldu. Açıkçası buradan öte nereye, hangi koşulda ve nasıl gidebileceğimize dair umutlu olmayı, seyirciye de bu umuttan söz etmeyi isterdim.

.....

Bu ülkede yoksun ve yoksulluğa mahkûm edilmiş yığınlar için, sanatın iyileştirici gücüne inanmak ve tutunmaktan başka bir yol yok. Böyle düşünmek bile iyi geliyor insana.

Tiyatromuza gösterdiğiniz ilgiye teşekkür ederiz.

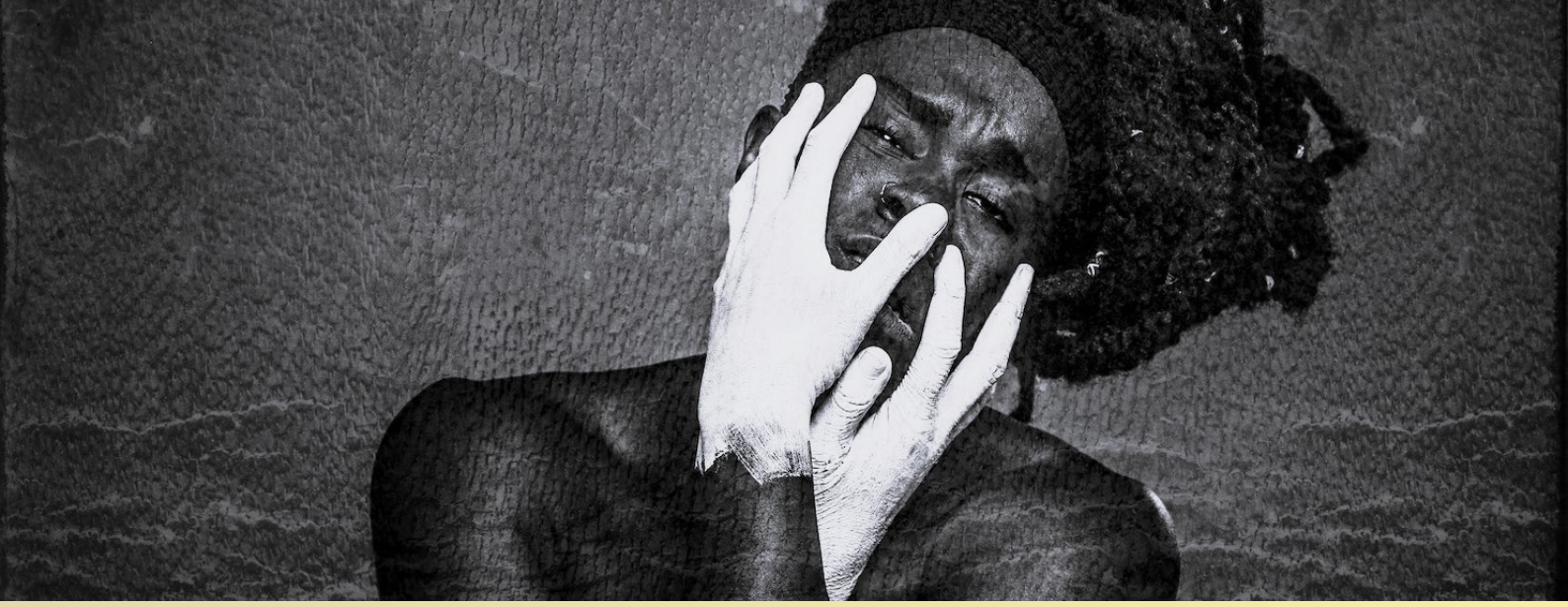

picket lines, school boycotts
they try to say it's a communist plot
all I want is equality
for my sister, my brother, my people and me

nina simone

“ırkçılık ve sanat”

IRKÇILIK ULUSAL VEYA EVRENSEL SANATIN DAYANAĞI OLAMAZ

Yazıma birkaç alıntı ile girerek ırkçılık ideolojisinin düşün insanlarında nasıl şekillendiğini göstermek istiyorum. Böylece 21. yüzyılda hâlâ devam eden ırkçılık ideolojisinin dokusunu biraz görmüş olacağız.

“Yönetenle yönetilenin birleşmesi de tıpkı bunun kadar gereklidir; bunların bir araya gelmelerinden amaç, ortak güvenliklerin korunmasıdır. Çünkü gereken şeyleri zekâsıyla önceden görebilen bir kimse, doğaca yönetici ve efendidir, oysa beden gücüyle bunları yapabilen bir kimse doğaca köledir, yönetilenlerden biridir.” (Aristoteles, Politika)

“Yine, erkekle dişi arasında, önceki doğadan üstün, beriki aşağı bir uyruktur. Bu genel olarak tüm insanlık için de geçerlidir. Bundan ötürü diyebiliriz ki, iki insan topluluğu arasında, zihinle beden ya da insanla hayvan arasındaki kadar geniş bir ayrılık olan her yerde, işleri bedenlerinin kullanımından ibaret kalan ve kendilerinden daha iyi bir şey beklenemeyecek olanlar, bence doğadan köledir. [...] ‘Doğadan köle’ bir başkasına bağlı olabilen, dolayısıyla da bağlı olan ve akıl yürütme yetisinden anlayacak kadar pay alan, ama ona sahip olacak kadar pay almayan bir kimsedir. [...] Kölelerin kullanılması da, evcil hayvanlarınkinden hiç ayrılmaz; biz her

ikisinden de bedensel gereksinmelerimizin giderilmesinde yararlanırız. Bu durumda, doğa özgür kişilerle kölelerin bedenlerini ayrı ayrı yapmayı amaçlamıştır.” (Aristoteles, Politika)

Aristoteles site devletlerinin ideolojik yapısını belirleyen en önemli düşün insanıdır. Site devletlerinin yöneticisinin nasıllığını belirlerken yöneten ve yönetilen ilişkisini de belirlemiştir. **İnsanlık tarihinde keskin bir şekilde kafa kol emeğinin ayrışması köle emeğine dayalı Antik Yunan’da ortaya çıkmıştır. Böylece alt toplumlar veya sınıflar yönetme kabiliyetine sahip değiller anlayışı da belirginleşmiştir.** Bu ayrışma birlikte ırkçı düşüncenin temelleri atılmıştır. Bir yanı halkları köleleştirmenin meşrutiyetinin ideolojisini sağlarken diğer yandan kölelere yönelik sınıf ırkçılığında temelleri bu süreçte atılmıştır.

Aslında ırkçılık ideolojisinin merkezinde yoğun sömürüyle ortaya çıkan köle emeğinin gizleme ideolojisi vardır. Aristoteles’in onlar insan değil veya makinedir söylemi Atina sitesindeki yoğunlaşmış köle emeğini saklama anlayışıdır. Aristoteles bir adım ileri gider; sosyal varlık olmadığını söylerken devletle ezilen sınıf arasındaki bağın nasıl kurulması gerekti-

İsmet
ALICI

deneme

ğini de gösterir. Köle emeğinin yoğun sömürülmesi üzerinden var olan devlet böylece onların yerlerini de belirlemiş olur.

Hegel'in kaynaklık ettiği burjuva felsefesine göre insan ancak Alman devleti içinde insanlaşır. Hegel insanlaşmayı, bir kurumsallık içinde görür. Eğer ki bir kurum içindeysen uygarlıktan pay alıyorsun, yoksa insanlaşamazsın. Ancak ve ancak Alman devletinin ideolojik boyutu içinde insanlaşırsın. **Hegel'in bu söylemi, Aristoteles'ten gelen bir söylem.** Aristoteles, insanı toplumsal bir varlık olarak görür. Bu toplumsal varlık olarak görmesinin nedeni, insanın bir siyaset kurum içinde kültürel birikimle varlık olmasıyla ilgilidir. Aristoteles'in Politika kitabının temel tezi budur. İnsanın kültürel bir varlık olmasının şartı, site devleti içinde varlığıyla ilgilidir. Site devleti içindeysen insansın, site devleti dışındaysan insan değilsin. Barbar sözcüğünün kökeni Aristoteles'e dayandırılır. Bunu temellendirme nedeni, bizim vır vır söylemini karşılar. Aristoteles'te yabancılar ve köleler için bu barbar ne konuşuyor, der. Ona göre o konuşma dil değil, bağırtı, çağırtı. Dil bile site devleti içinde eğitilir, barbarlığını yitirir, uygarlaşır. İnsan insanileşir. **İnsan bir medeniyet içinde, site devleti veya Hegel'e göre Alman devleti içinde insanileşir.** İnsanın toplumsal bir varlık olması onun ancak ve ancak site veya devlet içinde varlığıyla ilgilidir. Yoksa insan sosyalleşemez toplumsal bir varlık olamaz. Günümüz de ise teknikle insanileşmeyi iç içe koyup veriyorlar. Yeni ırkçılığın bir yanı budur. Hem ülkeler bazında altyapın varsa, uçak üretebiliyorsan, uzay teknolojin varsa, insansın. Bilgisayarın, hızlı trenin, akıllı telefonun, kumandalı aletlerin, asansörlerin, üst geçitlerin, tünellerin varsa uygarsın ve insansın.

Eskiden Yahudilere domuz derlerdi 1800'lerden önce, Domuz Yahudi. Ama devletsiz çoğu halka hayvan muamelesi yapılırdı. Sadece Çingenele mi, hayır Göçer halkların çoğuna. Osmanlı zaten o yüzden Türklerden uzaklaştı. Bugün hâlâ göçerlere insan olarak bakılmaz, Alevilere de. Çünkü bir kurum içinde varlık değiller. Varlık (insan) olmanın yolu bir kurum içinde varlık olmaktan geçer. Genellikle, Çingenele, Yahudiler, Göçerler şehir içine alınmaz, şehrin girişinde bir bölgede tutulur. Bir çeşit karantina bölgesidir bu. O bölgede bazen cüzzamlılar ve deliler de tutulur. Günümüzde hala bu anlayış devam ediyordur. Yoksul grupların çoğu şehrin merkezinden uzak yerlerde tutulur. Avrupa'da ve ülkemizde göçmen ve mülteci kampları şehrin dışındadır. Bir çeşit

karantinaya alınmış gibidirler. Onların şehir içine girip dolaşması yasaktır ancak bir izinle olur veya bir kontrolle. Çünkü onlar var olan siyasi kurumlara göre denetlenmesi gereken sürü hayvanlarıdır. Zaten çoğu hastalıkların nedeni olarak bu gruplar gösterilir; Avrupa'da vebanın nedeni olarak Çingenele ve Yahudiler gösterilmiştir.

Yahudilere ve Çingenele hayvan muamelesinin bir nedeni de bir devletlerinin olmaması. Yani devleti olmayan insan, insan değildir. Böyle bir kurumları olmadıkları için öldürülmeleri hak olarak görüldüğü gibi toplumsal denetimi yapmanın yolu da bu gruplara yönelik devlet terörünü meşrulaştırmaktır. İkinci Paylaşım Savaşı'nda bu kadar Yahudi ve Çingenenin öldürülmesinin bir nedeni arkasındaki bu ideolojik boyuttur. **Bir devlet içinde olmayan o devletin kurumlarını tanımayan o devletin yöneticilerine göre bu topluluklar zaten insan değil, hayvandır.** Toplumsal varlık olmanın tek yolu devlet içinde olmaktan geçer. Bu olgunun bir yanı ta Antik Çağ'da ortaya çıkan sınıf ırkçılığın ve halklara dair ırkçılığın günümüzde şekillenmesidir. Sınıf ırkçılığı derken dünya bu anlamda ikiye bölünmüştür. Bilakis yeni sömürge ve sömürge ülkelerde yaygınlaşmış teneke mahallerde, gecekonduarda, gettolarda yaşayan yoksul topluluklar ve işçi sınıfı. Diğer

likli
s a r a y -
l a r d a ,
v i l l a -
d a ,
b ü -
y ü k b i -

n a -
l a r -
d a
y a ş a -
y a n y ö -
n e t i c i v e
s e r m a y e
s ı n ı f ı . B u g ü n
j u v a i d e o l o j i s i
m e s e b e p o l a n
b u r -
f a ş i z -
ı r k ç ı l ı k ,

ötekileştirme ideolojisini hâlâ içinde taşır. Yine başa dönersek, varlık olmak günümüzde, bir devlet içinde olmak olduğu gibi devletin sunduğu teknikle iç içe yaşamaya dönüşmüştür. Uygarlık tekniğe indirgenmiştir. Kapitalist kültür bu ideolojik boyutun şekillenmesini sağlamıştır. Metalar dünyasında olmak ile varlık olmak iç içe geçirilir. Bu metalar dünyasında var olan varlıksın, yani insansın. Bütün bu satışa yönelik reklamlar, tanıtımlar kapitalist meta pazarının sürekli canlı tutulmasının nedeni, insanlaşmayla meta almanın ideolojik olarak iç içe geçmesidir. **İnsan olmanın veya ülke olmanın boyutu kapitalist metalarla ilişki içinde belirlenir olmuştur. Yeni ırkçılığı veya milliyetçiliği sürekli tetikleyen bir olgudur bu.**

“Modern ırk kavramının, bir ayrımcılık ve hor görme söyleminde yer alışı, insanlığı ‘üst-insanlık’ ve ‘alt-insanlık’ olarak bölüşüyle, başlangıçta ulusal (ya da etnik) bir gösterime değil, sınıfsal bir gösterime, daha doğrusu (toplumsal sınıf eşitsizliğini yaratılıştan gelen bir eşitsizlik olarak sunmak söz konusu olduğu için) bir kast gösterimine sahip olduğunu birçok ırkçılık tarihçisi vurgulamıştır (bunlar arasında Poliakov, Michele Duchet ve Madeleine Reberieux, Colette Guillaumin ve modern kölelik konusundaki çalışmasıyla E. Williams vardır). Bu açıdan, ırk kavramının çifte kökeni vardır: Bir yanda aileden soylu olanların üstün bir ‘ırk’ olarak aristokratik temsili (yani gerçekte, egemenliği artık tehdit altında olan bir aristokrasinin siyasal ayrıcalıklarının meşruiyetini güvenceye almasını ve soyağacının kuşkulu sürekliliğini idealleştirmesini sağlayan mitsel bir anlatı); diğer yanda ise zaten her zaman tutsaklığa mahkûm olan ve özerk bir uygarlık kurmaktan aciz, aşağı ‘ırk’ muamelesine maruz kalan toplulukların kölelik yanlısı bir şekilde temsil edilmeleri vardır. Kan, derinin rengi, melezlik söylemleri buradan kaynaklanmaktadır. Irk kavramının, art arda gelen metamorfozlarının başlangıç noktası olan milliyetçi karmaşıklıkla bütünleşmek üzere ‘etnikleşmesi’ çok daha sonra gerçekleşmiştir. Şu hâlde tarihin ırkçı temsillerinin baştan beri, sınıf mücadeleleriyle ilişkili olduklarını göstermiş oluruz. Fakat ırk kavramının evrilmiş biçimini ve milliyetçiliğin “sınıf ırkçılığının” ilk şekillerinden beri etkisini, diğer bir deyişle siyasal belirlemesini incelemesek bu olguya gereken önemi veremeyiz.” (1)

Beden ile akıl arasındaki çelişki köleci toplumda ortaya çıkmıştır. Bu düşüncenin ideolojik söylemi Antik Yunan’a dayanır. Antik Yunan köle emeğini

hiçleştirirken yerine aristokrat kültüre dayalı emeğin yöneticiliği görevini ‘akıl’a verir. Yönetici sınıf düşünen sınıftır ve akılı temsil eder. Köleler ise emeği ve bedensel gücü temsil eder. Köleler yönetilmek için yaratılmış makinenin uzantısı ve akıl melekesi olmayan bir varlıktır. Yönetilenlerle yönetenler arasındaki bu ortaya çıkan çelişki köle emeğini kontrol altında tutmak ve emeği denetlemek için ortaya çıkmıştır. Bu çelişki aynı zamanda teori ve pratik arasındaki çelişki emek sermaye çelişkisidir. Bedenin küçümsenmesi ve akıldan kopartılması yönetici sınıfların bilinçli geliştirdiği ideolojidir. Günümüz dünyasında bu durum hâlâ yoğunlukla devam ediyordur. **Bir çeşit sınıf ırkçılığı diyebileceğimiz bu durum işçi sınıfında yönetme kabiliyeti yoktur ideolojisini belirgin hale getirir. Bu düşünce genelleştiğinde halkın yönetme kabiliyeti yoktur anlayışına dönüşür.** Böylece teori üretimi, planlama, uygulama, hayata geçirme işi yönetici sınıfa ait olur. Emekçiler sadece emek üretir. Bu beden ve akıl arasındaki suni çelişki ne yazık ki Marksist hareketlerde hâlâ yoğun bir şekilde devam ediyor. Bilakis Çin Devrimi’yle birlikte teori ve pratik arasında Marksizm’e uymayacak bir açılım olmuştur. Kadrolar teoriyi üretir halk bu teoriye uyar. Bu teorik kadro hiçbir şekilde eyleme katılmaz eylemi daha çok teorik kadrolar dışındaki kadrolar yapar. Bu tuhaf üst ilişki veya beden ve akıl parçalanması hâlâ Çin Devrimi’nden beslenen bazı Marksist hareketlerde devam ediyor. Köle ideolojisinin günümüzde farklı şekilde yansımalarından başka bir şey değildir bu.

Marks kapitalist toplumun yıkılışı ve komünist toplumun kuruluşunu, devletin sönümlenmesi olarak kor. Devletin sönümlenmesi demek bütün devletlerin ve devletleri yapan kurumları yok olması veya sönümlenmesidir. **Sovyetler, bu ideolojik boyutu yıkmadığı gibi daha çok insanın bürokratik yaşama katıldığı bir toplumsallık yarattı.** Emek sermaye çelişkisini ortadan kaldırmakla devletin sönümlenmesini ve devleti bürokratik mekanizmasını ortadan kaldırmak iç içe geçmiş bir birlik halinde olmalıdır. Marksist siyasal hareketler olarak bunu yapmadığınız sürece sürekli işçi sınıfının emeğine el koyan bir bürokratik mekanizma yaratılacağı gibi kafa kol emeğinin ortaya çıkardığı çelişkinin devamı olan beyin beden çelişkisinin sürekliliği sağlanmış olur. Bu da yöneten ve yönetilen sınıfların varlığı üzerinden sömürü sisteminin devamlılığına yarar.

...

“Zenci ırkı, bizimkinden oldukça farklı bir insan soyu, tıpkı spanyelin yaban köpeğinden farklı olduğu gibi. Onların zekasının sadece bizimkinden farklı olduğu söylenemez, onların zekâsı bizimkinin oldukça altında.” (Voltaire, Essai sur les moeurs)

“Locke sadece bir kedi ile fare örneğini gördüğünü aktarmakla yetinmemiş, kadınların mandril maymunlarından hamile kaldıkları iddialarını da sıklıkla vurgulamıştır. Kaynağı Afrika olan bu iddialar, Afrika halklarının insanlık âleminin diğer üyeleriyle bağlarının çözülmesinde de etkili olmuştur.” (2)

“Irkların kaynaştırılması önerilmeli mi? Irklar birbiri içinde erimezler ve eritilmemelidirler. Beyazlar alçalırlar. Çünkü her ırk Avrupalıların geleneklerine ve ahlaki değerlerine uyum sağlayamaz.” (Immanuel Kant)

“Laponya sakinlerini pençesine alan ayaz ve Afrika'nın kızgın sıcağı, öyle güçlü kuvvetlerdir ki insan bunlara direnemez; dolayısıyla tin özgürce hareket etmeyi başaramaz ve gerçeğe tam olarak hükmetmenin önkoşulu ve kaynağı olan zenginliğe ulaşamaz.” (Hegel)

Şimdi yazıma Robert Bensusconi'nin Hegel değerlendirmesiyle devam edeyim.

“Dünya Tarihi Felsefesi Üstüne Dersler'inde çizdiği Afrikalı portresinin bir tür özetini, ırklar arasında yaptığı bölümlemeyi açıklayıcı bir parça olarak sunmuştur. İlk, Siyahlar (die Neger) naivlikleri (Unbefangenheit) içinde çocuksu insanlardır. İkinci, doğru olup olmadığına kafa yormadan kendilerinin satılmasına izin verirler; özgürlük dürtüsü (Trieb) taşımazlar. Üçüncüsü, bu çocuksuluk onların dinlerine de yansımıştır. Daha üstün olanı duyumsarlar ama muhafaza etmeyi bilmezler. Daha üstün olanı taşın çevirirler ve böylece onu fetiş haline getirirler. Buna rağmen, eğer onları hayal kırıklığına uğrattırsa fetiş fırlatıp atarlar. Dördüncü olarak, durgun halde iken iyi huylu ve zararsız oldukları halde uyandıklarında birdenbire korkunç gaddarlıklar yaparlar. Beşincisi, Hıristiyanlığa şükranla uyum sağlamalarından da görüldüğü gibi, eğitilebilir (Bildung) oldukları ve elde ettikleri zaman özgürlükten hoşnut kaldıkları halde bir kültür (Kultur) eğilimi {Trieb} taşımazlar: Tinleri uyusuktur ve gelişme göstermez. Ansiklopedi derslerinde salt özet biçiminde anlatılmış olan bütün bu özellikler, Dünya Tarihi Felsefesi Üstüne Ders-

ler'de Afrika tininin özbilincinin kipinin kendine özgü yapılarına daha fazla dikkat edilerek ele alınmış ve biraz önce incelediğim betimlemeleri destekleyecek şekilde anlatılmıştır. Hegel'in kolayca ulaşabileceği bol miktarda korkunç Afrika hikâyesi vardı, ama onun kendisini bunlarla sınırlamak istemediği anlaşılıyor. Hegel'in, Afrikalı karakteri yorumlayışını desteklesinler diye tüm bu betimlemeleri çarpıtması ve abartması gerekli miydi? Yoksa bu değişiklikleri tamamen nedensiz mi yapmıştı? Eğer bu soru gerçekten cevaplanacaksa ancak Hegel'in bu abartma ve çarpıtmalara daha büyük argümanı bağlamında ne iş yaptırdığı incelenerek cevaplanabilir.” (3)

Kapitalist devletlerin ortaya çıkışı iç içe geçmiş kapitalist ulus devletlerin çıkışıyla birliktedir. Bu çıkış dünya çapında sömürgeleştirme ve kolonizasyon süreçleriyle şekillenmiştir. Kıta Avrupası'nda yoğun sömürge ilişkileri, var olan diğer sömürgeleştirilen halklara dair ırkçı söylemlerin yükselmesine neden olmuştur. Köleci toplumun önemli nüvesi olan Antik Yunan'da şekillenen kölelere uygulanan baskı, şiddet ve söylem hızlı bir şekilde dünyayı sömürgeleştiren devletler tarafından yaygınlaştırılmıştır. Sömürenin ideolojik üstünlük sağlamasını sağlayan dil ve kurumsallığın önemli bir cephanesi Antik Yunan'dan gelmiştir. Bu ideolojik tavır Avrupa merkezli bir dünya anlayışının şekillenmesini sağlamıştır. Bir yandan işgal edilen yerler, yeni kolonizasyona açılan kıtalar sömürgeleştirilen halklara dair yoğun ırkçı ve milliyetçi söylemin toplumsal baskı aygıtlarının ve halkların katliamlarına varan uygulamaları ortaya çıkarmıştır.

“Hegel felsefeyi Antik Yunan'dan başlatırken, özgürlük güdüsünün sadece Hristiyan halklarda var olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Ona göre özgürlük anlayışı ve felsefe yapma güdüsü yalnızca Avrupalı halklarda vardır. Antik Yunan, Roma devletleri özgürlük ideolojisinin geliştiği merkezler olmuştur. Kültürün merkezi Roma ve Antik Yunan'dır. Diğer halklarda özgürlük güdüsü bulunmaz, bu halklar bu anlamda köleleştirmeye, sömürgeleştirmeye müsait halklardır. Avrupa merkezli düşünce dediğimizde bu durumu da algılamak zorundayız. Aydınlanmanın merkezi

olarak görünen Avrupa aynı zamanda köleleştirme ve sömürgeleştirme ideolojisinin merkezidir. Avrupa merkezli çoğu düşünür aynı zamanda ırkçılığın kök salmasını sağlamıştır. Yukarıdaki alıntılar bu durumu bize net göstermelidir.

İnsanlık tarihinin önemli durağı olan Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Çin, Hindistan Avrupa merkezli ideolojiyle dışlanmış uygarlıkların ve kültürel varlık olarak var olmanın bütün ayakları kıta Avrupa'sına dayandırılmıştır. Martin Bernal'ın Kara Atena'sı, Samir Amin'in ve benzerlerinin kitapları Avrupa merkezli ideolojinin propagandalarını çürüten önemli eserlerdir. Antik Yunan'ın dil yapısının Anadolu ve Mezopotamya merkezli olduğu ispatlanmıştır. Antik Yunan filozoflarının felsefe yapmak için doğu halklarının kültür alanlarından kopmadığı bilinen bir gerçektir. Sokrates'in, Platon'un, Aristoteles'in kendi uygarlıklarını küçümserken Mısır uygarlığına övgüler dizdiği onlarca metin vardır. Antik Yunan Felsefesinin önemli durağı olan yedi bilgeden bir sayılan Pisagor'un Suriye asıllı olduğu çoğu kaynakta geçer. Yedi bilgenin çoğunun Anadolulu olduğu bilinir. Bunun yanında Antik Yunan'daki yönetici sınıfın ve filozofların kökenlerinin Dor ve Aka akınlarıyla ve o bölgeyi işgal etmiş halklar olduğu çoğu kaynakta belirtilir. Bütün bunlara rağmen Avrupa merkezli ideoloji dünyanın tek sahibi kendileriymiş gibi ideolojilerini üretirken dünyanın korkunç bir şekilde ırkçılık ve milliyetçilik sanrisına kapılmasını sağlamıştır. Ta baştan dünya mirasını sahiplenen Avrupa'daki kapitalist devletler ortak dünya halkları mirasını kendi mirasımı gibi dünyaya sunarken. Milliyetçilik ve ırkçılık söylemleriyle insanlığın evrensel mirası olan dünya kültürel tarihinin tek varisi kendileriymiş gibi hareket etmişlerdir. Sadece bunla kalsalar iyi. Dünya da ortaya çıkan kültürel mirasların çoğuna çalarak veya var olan toplulukları yanıltarak kandırarak kendi ülkelerine götürmüşlerdir. Hala Perslerin, Osmanlıların, Mısırlıların ve dünyadaki çoğu halkın kültürel mirasları Avrupa müzelerinde, kütüphanelerindedir.

Robert Bennisconi ile sözü bağlayayım.

“Filozofların ırkçılığın kurumsallaşmasına nasıl katkıda bulduklarıyla ve bu konuyu nasıl ele aldıklarıyla ilgileniyorum. Felsefeyi bir Yunan icadı olarak sunan ve felsefenin özünü oluşturan belli başlı anlan Batı ile sınırlayan felsefi kanonun belli bir etno-merkeziyetçiliği kurumsallaştırdığına dair çok

şey yazıldı son yıllarda. On sekizinci yüzyıldaki felsefe tarihlerinin Hint, Çin, Mısır, vs. düşüncesini henüz hâlâ doğallıkla kapsadıkları gerçeği, on dokuzuncu yüzyılın başında yenilenen felsefi kanonun daha fazla sorgulanmayı gerektiren bir Avrupa kavrayışıyla sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Felsefe tarihinin bir anlatıymış gibi sunulduğu içinde kanonun bu şekilde kavranmasının halen büyük ölçüde el değmemiş olarak kaldığı düşünüldüğünde, sınırlılıkla ilgili tespitimiz daha da doğru hale gelecektir.”

...

“Fanon'a göre köken itibariyle biyolojik belirlenmiş ırkçılık artık yerini kültürel ırkçılığa bırakmıştır. Kültürel ırkçılık ise bireyleri değil, “belirli bir varoluş formu”nu hedef almaktadır. ırkçılık belli bir halkın sistematik baskı altında tutulması bütünü içinde, bütünüün bir parçası olan elementtir. Dolayısıyla ırkçılık, bir ulusal coğrafyanın fethedilmesinde ve ora halkının baskı altında tutulmasında sömürgeci politikaların entegre temel unsurudur.” (5)

Yine Sinan Özbek yazısında Memmi ve Alex Callinicos'dan alıntı yapar.

“Memmi, heterofobi kavramıyla bir başka terminolojik sorunun da çözülebileceği görüşündedir: Gençlerin, kadınların, eşcinsellerin, biseksüellerin ve özürülülerin aşağılanması, dışlanması ırkçılık kapsamında değil, heterofobi bağlamında ele alınmalıdır. Dahası bu kavram daha da verimli bir hale getirilip, Yahudi düşmanlığı yerine Yahudifobi, Arap düşmanlığı yerine Arapfobi vb. türetilir.”

Sonuç olarak ırkçılık; sadece biyolojik niteliklere, ayrılıklara işaret ederek, yabancı olanın dışlanması, heterofobi ise biyolojik olan gösterenin dışında, her türlü farklılıkla temellendirilen dışlamadır. Bütün bunlardan sonra Memmi, elini taşın altına koymak istemediğini, söylediklerinin tartışmaya açık olduğunu ekler.” (6)

“Alex Callinicos, daha net bir tutumla, ırkçılığın kapitalizmin dünya ölçeğinde üretim tarzı olmasıyla ortaya çıktığını vurgulamaktadır. ırkçılığın ortaya çıkışı, 17. ve 18. Yüzyılda köle emeğinin kullanılması sürecine bağlı olarak görülmelidir. Özellikle bu dönemde sömürgelerdeki plantajlarda önemli bir işçi yoğunlaşması yaşanmıştır. ırkçılık da plantaj aristokrasisi denebilecek bir sınıfın ideolojisi olarak şekillenmeye başlar. Yenidünya'daki sistemli kölecilikle,

ırkçılık ideolojisi at başı gider.” (7)

Milliyetçilik ve ırkçılık söylemlerini bir hastalık olarak görenler çok. Hitler’i deli veya psikolojik sorunları olan bir deli olarak görenler de. Milliyetçilik veya ırkçılık dendi mi, bir kanserli urdan bahsedener artar. Bütün bu söylemler ırkçılık ve milliyetçilik ideolojisinin üstünü örtmekten başka bir işe yaramazken bu ideolojik sorunların nedenlerini başka alanlarda aramaya yönlendirir insanları. Oysa gündelik hayatımızın her alanında ırkçılık, homofobi ve yeni ırkçılık yaygındır. Ülkemizde yoğun bir şekilde ırkçı ve milliyetçi söylem devam ederken büyük çoğunluk hâlâ ırkçı veya milliyetçi olarak kendilerine bakmaktan daha çok, Hitler ve Mussolini’yi anlıyor.

Oysa biyolojik ırkçılık (kafatasçılık) süreci bitmiştir. Günümüzde ırkçılık kültürel ve bedensel üstünlük kılıfıyla devam ediyor. Büyük ulus, güçlü ulus söylemi artık ırkçılığı besleyen kaynak olduğu gibi sömürgeleşen ve sömürülen dünyasını da belirliyor.

Futbol sadece bir endüstri olarak görünmemeli. Aynı zamanda bir aidi-y e t lo j i - yaratma alanıdır. Bu

aidiyet sınıflar üstü bir ideolojinin sürekli varlığını sağ-larken, sınıfsal çatışmaların olmadığı bir toplumsal durumu genelleştirir.

Böylece oyun sınıflar arası çatışmayı engellerken, bir yandan toplumsal deşarjı sağlar. Böylece oyunun toplumsal işlevi

egemen sınıfın hizmetine girer. Fakat oyun bu kadarla kalmaz etkilediği kitlesel tabanın genişliği ister istemez egemen ideolojinin kullanım alanına girer. Milliyetçi, ırkçı, dinsel söylemler egemen ideolojinin hegemonyasıyla birlikte oyun içinde yer alır. Böylece oyun alanı ideolojik söylemlerin şekillendiği alanlara dönüşür. Milliyetçilik, dinsellik söylemi sürekli diğer toplum-

ları aşağılayan ve kendine kültürel, bedensel üstünlük sağlayan bir ideolojiyle şekillenir. İşte bu oyun alanında yeni ırkçılığın (homofobilerin) çıktığı alanlar olur.

Bir zamanlar destanlar işlev olarak kahramanlık hikayeleri olarak görünse de süreçle toplumsal milliyetçilik ve ırkçılığın dayandığı alanlar olarak var oldular. Ulusun varlığı bu destanlaşma ile şekillenir. Cumhuriyetle birlikte bu masal ve mit anlatma alanına daha çok romanlar girmiştir. Fakat şiirler destan biçiminde olmasa da milliyetçi ve ırkçı söylemleri içinde sürekli taşımıştır. Cumhuriyet edebiyatının önemli bir kısmı bu romanlar, hikayeler, şiirlerle dolmuştur. Günümüzde ise çoğu yazar bu alanlara el atmıştır. Bütün bu tarihsel anlatılar içinde şekillenen hikayeler, romanlar, tarihsel otopiyografiler yeniden destansı anlatımın farklı bir biçimde ortaya çıkmasını sağlarken, toplumun ve insanın tarihini nesnel bir şekilde algılamasını engeller. Bütün bu anlatılar milliyetçilik ve yeni ırkçılığın üretim alanları olur. Egemen sınıfların ideolojik düşüncesi Türk-İslam sentezi bu romanlarda belirgin bir öz kazanır. Egemen ideonin daha güçlenmesini sağlar.

Milliyetçilik ve ırkçılık söylemlerini bir hastalık olarak görenler çok. Hitler”i deli veya psikolojik sorunları olan bir deli olarak görenler de. Milliyetçilik veya ırkçılık dendi mi, bir kanserli urdan bahsedener artar. Bütün bu söylemler ırkçılık ve milliyetçilik ideolojisinin üstünü örtmekten başka bir işe yaramazken bu ideolojik sorunların nedenlerini başka alanlarda aramaya yönlendirir insanları. Oysa gündelik hayatımızın her alanında ırkçılık, homofobi ve yeni ırkçılık yaygındır. Ülkemizde yoğun bir şekilde ırkçı ve milliyetçi söylem devam ederken büyük çoğunluk hâlâ ırkçı veya milliyetçi olarak kendilerine bakmaktan daha çok, Hitler ve Mussolini”yi anlıyor.

Cumhuriyet edebiyatı ırkçı ve milliyetçi söylemle doludur.

Bütün bu edebiyatın köklü bir şekilde eleştirilmesi

yeni edebiyatı yaratacak devrimci sanatçıların görevidir.

Sadece sağ değil sol da milliyetçi ve ırkçı söylemin üreticisi olmuştur. Bu konuya uzun uzun girmek şu an için imkansızdır. Murat Belge’nin “Genesis Büyük Tarihi Anlatı ve Türklerin Kökeni” kitabı bu

anlamda ilginçtir. Şimdilik sadece Kemal Tahir’e ilişkin alıntı yapıyorum. Sol olarak görüldüğü için.

“Ama bu ‘derinden akan’ milliyetçilik, tanımı gereği, Kemal Tahir’in düşünüp taşınarak yazdığı ‘pasaj’lardan çok, geçerken söylenmiş sözlerde kendini açığa vurmaktadır. Kitabın en kötü adamlarından

biri olan Pervane için, durup dururken, 'Ne milletten olduğu belirsiz Pervane Subaşı kıyıcı olduğu kadar da ödlekti' (s. 361) diye bir cümle geçirir. Belli ki bu sıfatların hepsi aynı şekilde kötü ve muhtemelen 'belirsiz'lik ötekilerin kaynağıdır.

Gene böyle laf arasında, özellikle Çingene'yi küçümseyen sözleri düşünmeden söyleyiverir (s. 271, 272, 274, 286): 'Bildiğin çingen milleti... -Dur aman... Yoksama Hopop, kız gezdiren çingen mi?' (s. 268). Ya da şu sözler: "Alışar Beye noldu ki senin gibi bir çingenin kuyruğu altına sinmekte... çıksın ortaya... Ferman sözü çingen ağzına yaraşmaz.' (s. 366). Bu 'çingen' denilen, milleti 'belirsiz' Pervane'dir!" (8)

Osmanlı devletinin parçalanması süreciyle birlikte şekillenen ulusallaşmayla birlikte Türklük ideolojisi egemen olmuştur. Osmanlı devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte ve cumhuriyetin kuruluşunda sonra çoğu halklar, etnik gruplar katliamlara uğramış ve şiddet politikaları süreklilik kazanmıştır. Bu davranışları haklı çıkaran söylemler ve tarih yazımları halklar arasındaki nefreti körüklediği gibi milliyetçi ve ırkçı söylemlerin hayatın her yanına yayılmasını sağlamıştır. Genel toplumsal yaşamın nefret ideolojisiyle ve homofobiyle sürekli var olması toplumsal yaşamın bütün dengelerini bozmuştur.

Ülkemizde yoğun bir ırkçı söylem var. Bu ırkçılık söylemin doğal olarak ekonomik politik nedenleri var. Türklüğün güçlü bir ırka dayandığı söylemi tarih yazımının aksine devam ediyor. Bu çelişki anlaşılması zor bir çelişki. **Bir yandan hep başka halklardan kadın alınmış ve padişahlar, kağanlar her zaman başka halklardan kadın almayı savunmuş ve başka halklardan eş seçmişlerdir.** Toplulukların ve savaşçıların diğer halklarla kaynaşmasını bir çeşit birleşerek gelişilecek bir savaş taktiği olarak görmüşlerdir. Tarihin hiçbir anında saf bir Türk toplumundan söz etmenin imkânı yok gibidir. Sadece Osmanlı sarayında vezirler ve yöneticiler başka halklardan seçilmemiştir. Kurulan çoğu Türk devletinin yönetici sınıfı ve devlet kadroları başka halklardandır. Varlıklarının devamını ve devleti, imparatorlukları yönetilmenin tek yolunu başka halklarla birleşmek olarak görmüş gibiler. Padişahları eşlerinin önemli kısmı yabancı halklara aittir veya kölelerden seçilmiştir. Soy ve şecere oluşturma temel ayağı başka halklardan eş almakla iç içe olduğuna inanmışlar ve ancak imparatorluğun veya devletin bu şekilde ayakta kalacağını düşünmüşler. Hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun ayakta kalmasının

en önemli nedeni olan gayri müslim halklara dayanan beşi birlik düzeni üzerinden şekillenen yeniçeri ocağıdır. Bütün bunlara işgal edilmiş veya genel milliyetçi ağızla söyleyecek olursak "yurt" edinilmiş bu topraklarda saf bir Türk ırkından veya düşüncesinden bahsedebilmenin imkânı yok. Buna rağmen iktidarı elinde tutanlar toplumsal yabancılaşmayı her gün daha hızlandırırken yeni milliyetçi ve ırkçı söylemleri üretmekle meşgul.

Ülkemizde ırkçılık ve sömürge sorunu dediğimizde sosyalist gerçekçi edebiyat içinde köklü bir karşı koyuşla karşılaşmayız. Hele de cumhuriyet edebiyatı bu sorunun üstünü örten veya tamamıyla cumhuriyet ideolojisine uygun Kürt, Ermeni, Yahudi sorununu veya başka halklara, etnik gruplara yönelik katliamları saklayan veya bu katliamları haklı gören metinlerle doludur. Bu metinlerde ırkçılık ve ötekileştirme sayfalarından taşarken ulusal mücadele adı altında çoğu katliamı meşrulaştıran metinler önümüze serilir. Bu metinlere yönelik yoğun bir tepki oluşmadığı gibi bu metinleri aşabilecek yeni metinlerde bu özellikleri pek göremeyiz. Türk-İslam sentezinin yarattığı ideolojik hegemonyanın pek dışına çıkıldığı söylenemez. Bunun en önemli nedeni kültür sanat alanındaki iktidar odaklarının siyasal iktidarla oluşturdukları çıkar birlikleri diyebiliriz.

Son zamanlarda ortaya çıkan çoğu roman, biyografi, dizi, sinema ve benzeri dolu kültürel ve sanatsal ürün çığırından çıkmışçasına üretimlerde bulunuyor. Siyasal iktidarı elinde tutanların emperyal ve kapitalist emellerine destek vermek adına bütün ırkçı, milliyetçi, homofobik söylemleri topluma boca ediyor.

Ödül sisteminin merkezinde şirketlere kazandırılan kâr ve daha yoğun çalışma biçimlerini yaratma anlayışı vardır. Ödülle kar arasındaki ilişki toplumsal sömürüyü biçimlendirecek yeni kapitalist tipleri ortaya çıkartmak için gereklidir. Bu yüzden kapitalist sistem kendi sistemini sürekli yenileyecek ve rekabet hazır kadroları hazırlayacak ödül sistemine ihtiyaç duyar. Hayatın her alanına bu yarışma ve ödül sistemini yayar. Ücretleri bu sisteme uygun hale getirir.

Edebiyat veya spor ödülleri dışarıdan bakıldığında kendi içinde amacı olmayan masum bir onurlandırma gibi algılanmış olabilir. Bu basit bakış acısı diyebiliriz ki ödül sisteminin içinde bulunan bütün insanlarda mevcuttur. Ödül sisteminin diğer yanı ise bir şeref

üzerinden şekillenir. Bu şeref ideolojisi sınıf ırkçılığını ve sınıfsal mücadelenin parçalanmasını sağlar. Antik Yunan kültürünün merkezinde bu kültür vardır. Günümüzde aynı anlayış farklı şekilde devam ediyor. Fakat ödül sistemi aynı zamanda sürekli ulusal bir aidiyet ve kapitalist sömürü sistemine uygun insan potansiyellerini yaratmaya hizmet eder. Bu alanlar dünyamızda ortaya çıkan ve ulusların yeni ırkçılık ideolojisinin oluşmasını da sağlar. Her ödül verilirken genellikle ulusal aidiyet ve milliyetçi söylemlerin öne çıkmasıdır.

Ülkemizde ırkçılığın bir yanı Yahudi parası veya sermayesi üzerinden şekillenir. Sermayeyi kategorileştirirken ayrı bir sermaye varmış izlenimden daha çok ülke ekonomisini bütününe bunlar elinde tutuyormuş gibi bir algı oluşturulur. Ulusal sol içinde Yalçın Küçük, Orhan Koloğlu, Soner Yalçın bu algıyı oluşturmaya çalışmışlardır. Böylece sermaye tartışmaları Yahudi sermayesi tartışmalarına döner böylece genel sermayenin yarattığı korkunç rant Yahudi sermayesinin üstüne yüklenir. Suçlu olan böylece sermaye sınıfı değil Yahudi sermayesi gibiymiş şeklinde algılanır. Cumhuriyetle birlikte şekillenen Türk sermayesi veya dışa bağımlı Türk sermayesi aklanır. Bunlar ülkede olanlardan sorumlu tutulmaz daha çok Yahudi veya bazı yabancı sermaye grupları suçlanır Böylece Türk sermayedarlar temiz diğer sermayedarlar kirli olur. Aynı sorun Kürdistan'da süren iç savaş sürecinde de yaşandı. Kürt sermayesinin kirliliğinden dem vurularak bazı Kürt iş insanlarına suikastlar yargısız infazlar yapıldı. Fakat Kuzey Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna destek verenler ise Türk sermayedarlar. Hala çoğu altyapı ve inşaat sektörü bu iş insanlarının elindedir. Suriye'de ve Irak'ta Türk sermayesinin etkin olduğu bilinir. Bu durum bilindiği halde Türk sermayesinin üstü örtülür ve işçi sınıfının, ezilenlerin toplumsal kini diğer sermaye gruplarının üstüne yüklenir. Bir yandan böylece yeni ırkçılığa destek verilirken diğer yandan ülke sermayesi aklanmış olunur.

Kapitalist toplumda sürekli çalışanların dışında bir yedek emek gücü vardır. Kriz süreçlerinde ve makineleşme, otomasyon arttıkça ikili bir yapıya dayanan yedek işçi kadroları üretime girer. Basitçe söyleyecek olursak ayakkabı sektöründe 2000'lerle başlayan otomasyon ve makineleşme atölyelerin ve fabrikaların ihtiyacı olan nitelikli kadroların dışa atılmasını sağlamıştır. Bunların yerine daha ucuz emek gücüne dayalı yedek işçi orduları daha düşük ve vasıfsız halleriyle fabrikaları ve atölyeleri doldurmuştur. Ülkemizde

bu yedek işçi ordusu göçmen halklar olan Suriyeliler üzerinden sağlanmıştır. Vasıfsız olmanın yettiği bu alanlar hızlı bir şekilde vasıflı işçileri dışlamıştır. Tabii ki yeterli örgütlenme gücünü elinde bulundurmayan vasıflı işçiler bir direniş göstermeden bu alanları terk edip işsizler ordusuna katılmıştır. İşçi sınıfının vasıflı kadrolarının vasıfsız hale dönmesi ister istemez vasıflı işçilerin milliyetçi, ırkçı söyleme eklenmesini sağlamıştır.

Sömürge ilişkilerinin yoğun yaşandığı dünyamızda insanların sömüren veya sömürgeci ilişkilerinin dışında durmasına imkân yoktur. Sadece insan üzerinde gitmek yetmez. İdeolojik alanın bütün üretimi alt veya kapalı anlamlarıyla sömürgeleştirilen veya sömürgeleştirmeye karşı duran ideolojik söylemler hayatımızın her alanını kapsar. **Şehir, sınıf çatışmasının en yoğun yaşandığı alan olduğu gibi kişinin kendini var etme alanıdır.** Şehir aynı zamanda yeni gelen kişi için işgal edilmesi gereken alan olarak görülür. Bu işgal etme şehre katılma ve kendini var etme ile iç içe geçer. Bu durum sömürgeleşen ve sömürgeci insan savaşımının yoğun yaşamasına olanak sağlar. Sınıf savaşımının devam ettiği bu alanda kişiler sömürgeci ve sömürgeleşen ideolojik dünyasında buna göre tavır alır kimliğini belirler. Milliyet, din, ırk, eski şehrin, soy sop, şecere şehrin ideolojik işgali, rantı, taksim edilmesi sürecinde ortaya çıkan unsurlar olur. Bütün bunların hepsi iç içe geçen süreçlerle kendi içinde kültürel veya bedensel üstünlüğü de taşıyarak milliyetçi ve ırkçı söylemlerin sürekli toplumsal etki ettiği dokuya dönüşür. İnsanlarda bu sömürgeleşme ve sömürge ilişkileri öyle içselleşir ki kişiler söylemleriyle oluşturdukları dünyanın yabancılaştırmasını algılamaktan uzaklaşır. Kendini bir kimlikle ifade etmenin zorluğu zorunluluğu kişilerin milliyetçi, ırkçı söylemlerle parçalanmasını sağlar. Böyle bir dünyada kişinin sadece insan olarak kendini algılamasına imkân kalmaz. Algılasa bile toplumsal kimliğinin dışına çıkmasına var olan toplumsal yapı izin vermez. İşin diğer tarafı kendini var olan o kimlikler içinde ifade etmek direk sömürgeleştirilen ve sömürülen ilişkilerinin içine girmek olur. Böyle bir dünyada insanlar sömürgeleşen sömürülen kimlikleri arasında kendine bir seçenek arar. Sistemin devamını sağlayan siyasal partiler bu süreçte, seçenekleri gösteren bir aygıt dönüşür. Sömürgeleşen ve sömürülen olguların belirginleştiği bir aygıt. Kişiler bu aygıt içinde kendi varlıklarını ifade ederken daha çok kitleliliğin veya kendini güçlü hissettiği bir siyasal aygıtın söylemiyle hareket eder. Böyle bir dünya da güçlü siyasal hareket aslın-

da sistemin ideolojik söylemini yoğun bir şekilde yaşayan ve yaşatan aygittir. Bu seçenek geniş kitle tabanıyla sömürgeleşen toplumsal yapıyı dizayn eden seçenektir. Böylece sömüren sömürgeleşen toplumsal yapı süreklilik ve toplumsal onay kazanarak toplumda içselleşir. Bütün bunlar ırkçı, milliyetçi söylemlerin sürekliliğini de sağlar.

Bu durum sadece burjuva dünyasında değil ulusal sol anlayışının dışına çıkamayan Marksist gelecekte de görünüyor. **Ulusal sınırların korunması ve kollanması mantığı ve emperyalizme karşı oluşan tepkisellik ister istemez milliyetçi ve ırkçı söylemleri bir araya getiriyor.** Marks'tan önceki süreçte ve Marks'ın olduğu süreçte yaygın bir ulusallığı reddeden ve işçi sınıfının evrensel birliğini de savunan dünya vatandaşlığı anlayışı vardır. Sovyet devriminden ve paylaşım savaşlarından sonra hem enternasyonal hem dünya vatandaşlığı anlayışı sönmüldü. Bir Marksist öncelikle kimlik olarak insandır ve dünya vatandaşdır. Onun ulusal aidiyeti ikinci sıradadır.

Bundan daha otuz kırk yıl önce Michael Jackson'un teninin rengini beyazlaştırmak için yaptığı tıbbi çaba bilinen bir olgudur. Bu durum kendi ırkından utanç duymanın boyutunu göstermesi açısından ilginç olduğu gibi Amerikan toplumundan yaygın ırkçılığın boyutunu göstermek açısından ilginç. Bunu bir utanç vesilesi olarak da görebiliriz, diyerek bu uzun yazıyı kapatayım.

....

NOTLAR

- (1) Etienne Balibar, Irk Sınıf Ulus, Metis Yayınları.
- (2) Robert Binasconi Irk Kavramını Kim İcat Etti, Metis Yayınları.
- (3) Robert Binasconi, Irk Kavramını Kim İcat Etti, Metis Yayınları.
- (4) Robert Binasconi. Irk Kavramını Kim İcat Etti, Metis Yayınları.
- (5) Sinan Özbek, Felsefelogos.
- (6) Sinan Özbek, Felsefelogos.
- (7) Sinan Özbek, Felsefelogos.
- (8) Murat Belge, Genesis Büyük Tarihi Anlatı ve Türklerin Kökeni, İletişim Yayınları.

KORİDORLAR 2

Tanrı koridorunda birimizden hepsi...

düştüğümde iki bacak arasından bu iki duvar arasında
annem inanıyordu ben de ona inandım:
Cennet gökyüzünün arkasında...

bir *böcek kapan çiçeği* rengini parlatıyor burda
Gökkuşağına hiç karışmamışım gibi ben de ona kapıldım:
kitlenmek çünkü hep karnımın tokluğuna
ucuz mezar yerinde sonlanan bir rotayla
ki bu kendimi bildirdiğim en canlı konum
ben işte bir insanım milyon yıldır
bir nehre hiç acıkmamışım gibi...

çaktırmadan cennetimize çökenler
diz çökenlerimize Tanrı kavşağını işaret ettiler
burda
baş aşağı bu tuhaf bir koşuşturma
bir elim mobilde borçları ödüyor
bir kalbim göksel sütunu tutuyor
sevgilimin kollarında hiç ışıklanmamışım gibi
birazdan ters dönecek Samsa böceği kadar saf
ellerimizde papazın yazdığı arzuhal
bağırıyoruz hep birlikte tanrıya:
duvarı yık, gel ellerimizden tut! ışığa çıkart bizi!
Işığa çıkart bizi

kavşağın göbeği şimdi bir ölüm kaidesi
başka sevinçler var dedim anneme... ölmemeliyiz!
iyi ki Putilovlu işçi Kalinin'i özleyorum burda
ve bir tutsak denize kavuşabildiği için otuz yıl
sonra
ahdedelim ki büyüsün doğmamış çocuklar
ben içimde o ters dönmüş böceği öldürürüm.

Berivan KAYA

MAYAŞİR

IRKÇILIK SANATIN PRANGASIDIR

Sanat, tarihin pek çok diliminde toplumsal muhalefetin kendisini ifade etme biçimi olarak işlev görmüştür. Bilindiği üzere sanat çoğu kez yeni biçimler yaratır, yeni ufuklar açar. Sanatın amacı imgeler yaratmak değil tam tersine dünyayı anlamak ve değiştirmektir.

Sanat ile yaşam arasındaki temel bağ değiştirme düşüncesi üzerine şekillenir. Sanatçı her daim yeniyi üretme, ileriye taşıma ve farklı bakış açıları oluşturma çabası içindedir. Bu amacın dışında kalanları ise sanatçı olarak değerlendirmek pek olası değildir. Günümüz Türkiye'sinde adının önünde sanatçı sıfatı taşıyan gerçekte ise sanatçılıkla uzaktan yakından ilgisi bulunmayan çok sayıda insan bulunmaktadır. Bunlara sanatçı demektense yorumcu demenin daha uygun olacağı kanaatindeyim. Kişi, içinde yaşadığı toplumun sorunlarıyla ilgilenmiyor, bunları görmezden geliyorsa hatta soruna sebep olanların, sürdürenlerin ya da üstünü örtenlerin yanında duruyorsa ona sanatçı demek zorlama bir adlandırma olur.

Sanat Yaşamı İzler

Bertolt Brecht'e göre "Sanatın çıkış noktası yaşamdır." Buradan hareketle çıkış noktası yaşam olan sanatın evrensel olması

bir zorunluluk halini alır. Çünkü yaşamın içinde başta insan olmak üzere tüm canlı varlıklar yer almaktadır. Dolayısıyla sanat ve sanatçı için sınır olmamalıdır. Nazım'ın dizelerinden hatırlayalım: "Kardeşlerim bakmayın sarı saçlı olduğuma / ben Asyalıyım / bakmayın mavi gözlü olduğuma / ben Afrikalıyım / ağaçlar kendi dibine gölge vermez benim orda / sizin ordakiler gibi tıpkı / benim orda arslanın ağzındadır ekmek / ejderler yatar başında çeşmelerin / ve ölünür benim orda ellisine basılmadan / sizin ordaki gibi tıpkı." Bu sözleriyle usta tüm insanlara bir nazarla baktığını onlardan biri olduğunu özlüce ifade etmektedir. Fiziksel farklılıkların kardeşliğe engel olmadığını dile getirdiği gibi yeryüzünün her bir parçasında aynı sömürünün sürdüğünü, sömürülme şeklinin, yoksulluğun ve yoksunluğun aynılığına vurgu yapmaktadır. Kısacası yaşadığı dünyadaki toplumların sorununu kendi sorunu olarak görmektedir.

Sanatçı yalnız sanatıyla değil tüm beelliğiyle faşizme, gericiliğe ve ırkçılığa karşı mücadele etmek zorundadır. Bu yüzden de bütün sanatçıları aynı kefeye koymadığımızın bilinmesi gerekir. Toplumcu/sosyalist sanat anlayışı bu noktada önem kazanmaktadır. Toplumcu dediğimiz sanatçı, üretiminin tüm insanlığa ait olduğunu ve bir ateş böceğinin karanlıkta yaydığı ışık

Turan
FIRAT

deneme

gibi yol gösterici olması gerektiğini de bilmelidir. Sanatçı sanatın evrensel olduğu bilincine vararak dar bir alan ya da coğrafyaya sıkışıp kalamayacağını akıldan çıkarmaması gerekir. Sanatçı koşulların ağırlığına aldırmadan akıntıya karşı kürek çekendir. Gerektiğinde ağır bedeller ödemekten kaçınmayandır. Devletin zor aygıtları karşısında pes eden, teslim olan, el pençe duran bir başka deyişle ‘güçlünün sanatçısı’ olan kişilerin sanatçılığı tartışmaya açıktır. Frankfurt Okulu’nun sanatı ve sanatçıyı “suç ortağı” olarak görmesinin nedenini de bu noktada aramak gerekiyor.

Milliyetçiliğe ve Irkçılığa Karşı Sanat

Öte yandan sanat ötekileştirici olamaz. Dışlayıcı, reddeden dar kalıplara sıkışmış üretimi sanat diye adlandırmak da doğru değildir. Dar ve sığ düşünce kalıplarıyla üretim yaptığını düşünen insanlar kendilerini hapsettikleri alana toplumu da sığdırmaya çalışmaktadırlar. Milliyetçiliğin, ırkçılığın ve siyasal dinciliğin egemen olduğu toplumlarda özgür sanat yapılamaz. Çünkü hâkim olan ideoloji, özgürlüğü kendisi için tehdit olarak gördüğünden deyim yerindeyse bir kaşık suda boğacaktır. Irkçılık, dincilikle birleşirse daha da tehlikeli bir hal alır. Buna örnek olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin Eyüpsultan’daki Artİstanbul Feshane’de açtığı ‘Ortadan Başlamak’ isimli serginin iki kez saldırıya uğramasını örnek verebiliriz. Serginin açıldığı Artİstanbul Feshane’yi basan grubun adına yapılan açıklamada sergideki eserlerin “milli ve manevi değerlere” hakaret içerdiği ifade edildi. Daha da ileri gidilerek sergilenen eserlerin “sapkınlığı özendirdiği” dile getirildi. Bizler “milli ve manevi değerler” denilen olguların ne olduğunu tam açıklayabiliyor muyuz? Elbette hayır. Bu kavram göreceli olduğundan değişkenlik gösterir. Birine göre sıradan olan bir davranış, söz, konuşma ötekisi için kabul edilemez olabilir. Resimde nü tablo veya bir heykel toplumun bir kısmı için sıradan günlük bir ifadelendirmeyken bir başka grup için kabul edilemez olabilir. Bu nedenle tam anlamadığımız “değerler” kavramının siyasal ve kültürel mayın tarlalarına basmamak için sürekli çaba harcıyoruz.

Dincilik Irkçılığın İkizidir

Milliyetçiliğin bir de dincilik yanı var. Hatırlayalım: Talibanın Afganistan’daki Buda heykellerini parçalamasını ve IŞİD’in Suriye’nin Palmira antik kentini tahrip etmesini. Bu yıkımın mutlaka dayandığı kaynak var diye düşünürken Muş Alparslan Üni-

versitesi Sosyal Bilimler Fakültesinden Abdulkerim Bingöl’ün makalesi imdada yetişti. Bingöl’e göre başlangıç Kur’an’a dayanmaktadır. “Tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerde farklı şekillerde ortaya çıkan milliyetçilik, Kutsal metinlerin konularından birisi olmuştur. Denebilir ki Kur’an’a göre ilk insan olan Hz. Âdem’in (a.s.) yaratılışının ardından, Allah’ın mahlûkattan ona itaat etmelerini emrederken şeytanın bundan imtina etmesinin gerekçesi soy üstünlüğü iddiasıdır. Şeytanın bu yaklaşımı, (Bakara, 2/34; Sâd, 38/74-75-76) milliyetçiliğin mayasında bulunan “üstün soy” düşüncesinin belki de ilk örneğidir. (Abdulkerim Bingöl, Kur’an’ın Milliyetçiliğe Yaklaşımı (amennon) Yıl: 2017 • Cilt: 5 • Sayı: 3) Milliyetçilik, dincilikle birleşerek ırkçılışarak Hitler faşizminin savunduğu “üstün ırk” kavramıyla taçlanacaktır.

Feshane baskını engellenmemiş olsaydı sergilenen eserlerin tamamı acımasızca tahrip edilecekti. Belleklerdeki yerini korumakla beraber hatırlatmakta yarar var. Kars’ta yapılan “İnsanlık Anıtı”nın, “ucube” olarak nitelendirilip 2011 yılında yıkılmasının nedeni dinci bakış açısidir. Sanatın sapkınlığı özendirdiğini savunanların artık neredeyse günlük vaka halini alan çeşitli kurs, vakıf ve derneklerdeki çocuk tecavüzlerine ses çıkarmamaları anlaşılır değil. Demek ki burada söz konusu olan milli ve manevi değerler değil. Sanatsal faaliyetlerden rahatsız olan gerici anlayış acaba çocuk tecavüzlerini doğal bir davranış olarak mı görüyor diye sormadan edemiyor insan.

İrkçılığın ve gericiliğin sanata tahammülü yoktur. Beslendikleri kaynak ‘geçmişe övgü’den ibaret olduğundan ve yeni bir şey üretmeye, toplumu ileriye taşımaya yetecek kapasiteleri de olmuyor. Kurumuş ağacın her baharda yeşereceğini beklemek ham hayaliyle yaşamak ile ırkçılığın sanatsal üretim yapacağını beklemek aynı şeydir. Çünkü ırkçılık ötekini yok saymak, kabul etmemek hatta mümkünse ortadan kaldırmak üzerine şekillendiği için evrensel olanı yaratamaz. Türkiye sağ siyasetinin tek parti dönemi dâhil olmak üzere (Tek parti döneminde devletin desteklediği ve uygun gördüğü alanlarda çeşitli üretim-

lerin olduğunu inkâr edemeyiz.) düşünsel üretimi oldukça zayıftır. Bu üretimsizliği günümüz politikacıları birçok kez kültürel alanda hegemonya kuramadıklarını, sanat alanında başarısız olduklarını dile getirerek kabullenmek zorunda kalmışlardır.

Sanatta ve Sinemada Irkçılık

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de burjuvazinin kültürel hegemonyası var. İktidar sahipleri, kendi destekçisi olan burjuvazinin hegemonyasına artık tahammül edemeyip bunun yerine dinci bir kültürel egemenlik alanı inşa etmeye çalışıyorlar. Yirmi yıllık iktidarlarında başaramadıklarını şimdi farklı yollarla gerçekleştirmek istiyorlar. Özelde TRT ve havuz medyası diye adlandırılan yayın kuruluşlarının son yıllarda yayınladıkları diziler ırkçı düşüncenin üretimsizliğine örnektirler. Tarihi filmler diye sunulan kan revan sahneleri, ötekileri karalamalar, horlamalar, alçaltmalar tam yol ilerlemektedir. Bu kanallarda yayınlanan çocuk çizgi filmlerinde ırkçılık ve gericilik fikrini pekiştirici söylemler rahatsız edici düzeydedir. Yarına dair bir şey üretme, toplumsal sorunları dile getirme kaygısı olmayan bu yapımlar bizlere “sinema sanatı” olarak sunulmaktadır. Toplum sanatsal üretim diye sunular bu fasit çember ülke insanının ırkçılaştırılmasına, faşistleşmesine ve dincilik girdabına düşmesine sebep olmaktadır. Sanat adına utanılacak bir durum olmakla beraber muhtemel ki bu yapımları ismarlayanlar, senaryolarını yazanlar, rol alanlar ve bir cümlesi toplum kazancından ziyade elde edecekleri ekonomik kazanca odaklanmaktadır. Bu üretimsizlik toplumun içine düştüğü kör kuyudan çıkamamasına sebep olmuştur. Düştüğü kuyudan çıkış için kuyunun dibini derinleştirerek kurtulacağını sanan insan sayısı ne yazık ki her geçen gün artmaktadır. Ana akım sinema, diziler ve edebiyat söz konusu olduğunda hatırlamak gerekir ki, “milli sanat”ın ulus devletlere, milliyetçiliğe ve konumuz olan ırkçılığa hizmet ettiğine ilişkin bir hayli literatür mevcuttur. Resmi dil, milli edebiyat, milli tarih...

Bana göre ırkçılık tedavisi güç bir hastalık gibidir. Anadolu’nun dört bir yanında bulunan özellikle Hıristiyan toplumuna ait tarihi eserleri incelediğimizde dini motiflerle süslenmiş eserlerin büyük ölçüde tahrip edildiğini görürüz. İhlara Vadisi’ndeki Hıristiyan inancına ait mozaik süslemeler üzerine islamist sloganların yazılmış olması bir yanıyla Hıristiyan inancına öte yanıyla da Bizans’a duyulan nefretin

yansımasıdır. Sümela Manastırı ha keza aynı durumda. Peki, ilk yüzyılda yok edilen mimari yapılar? Tartışmasız yok edilen eserlerle ilgili rakamları derlense korkunç bir son ortaya çıkar. Irkçılık doğası gereği hoşgörü yoksunudur, yakıp yıkmaya üzerine kendisini var etmeyi esas almaktadır. Kendini tüm ötekilerden üstün tutma düşüncesine dayandığı için bütün üretimi de geçmişini yüceltmek, diğerlerini yok saymak, küçümsemek esaslı olacaktır.

Dünyanın Sanatçısı Olmak

Türkiye örneğine bakalım, kendisini “milliyetçi” olarak tanımlayan esasında ırkçı olan insanlardan ülke dışında sanatçı olarak kabul edilen kişi var mıdır? Edebiyat alanında kitapları başka dillere çevrilen farklı ülkelerde okur kitlelerine ulaşan örnek yok diye biliyorum. Peki, müzik, resim, sinema, tiyatro alanında uluslararası kabul görmüş birileri var mı? Ne yazık ki yok, olması da mümkün değildir. Çünkü ırkçılık sanatın prangasıdır. Prangaya vurulmuş bir insan nasıl bulunduğu noktanın dışına çıkamıyorsa, prangaya vurulmuş sanat da aynı çemberde dönüp duracaktır. Kendi boynuna geçirdiği zincirlerin kölesi olacaktır.

Dünyanın çeşitli dillerine eserleri çevrilmiş, uluslararası tanınırlığı olan başta Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Orhan Kemal olmak üzere onlarca sol kimlikli yazarı ya da liberal yazarlar Pınar Kür, Oya Baydar, Orhan Pamuk ve Ahmet Ümit’i bir çırpıda sayabilirken kendisini milliyetçi olarak tanıtan kişi / yazar bulamayız. Birkaçını burada andığım sanatçılar, ırkçılığı değil özgürlüğün, sosyalizmin ve dünyanın sanatçısı olmayı seçmişlerdir. Irkçılık yapan kişilerin ötekileştirdiği toplumlar tarafından kabul görmesi de beklenilmez.

A.Yağmur Tunalı, Milliyetçiliğin Sanatla İmtihanı adlı makalesinde şunları yazmıştır: “Milliyetçilik, entelektüel bir fikir hareketidir. Millet değerlerine dayanır, çağın vasıtaları, ölçüleri üzerinde yükselir ve yükseltilir. Yirminci asrın başında tam manasıyla şekillenen Türk Milliyetçiliği böyledir. Adı konmadan var olan, yaşanan daha önceki milliyetçiliklerimiz de öyledir.” Buradaki tanıma baktığımızda insanlığa dair bir şey yok, var olan tek şey ‘üstünlük ve değer’ fikridir. Sanatta kendini ötekilerden üstün görürsen, değerlere bağlı kalarak üretmeye çalışırsan tıpkı mehtheran bölüğü gibi olduğun yerde iki ileri bir geri sayıp durursun. Oysa sanatçı özgür ruhludur, aykırıdır. O dar kalıplara sığdırıldığında boğulup kalır. Tunalı’nın

makalesinde atıfta bulunduğu diğer milliyetçi yazarlara (M. Akif Ersoy, N. Atsız, Y. Öztuna, vb) bakığımızda da kendileri dışında kimseye dair tek söz etmemişlerdir. Milliyetçiliğe ve ürettiklerine övgüler dizdikten sonra niyetten bağımsız olsa da: “1960’larda, yine entelektüel bir milliyetçilik vardır ama kültür sanat alanı artık solun mutlak hâkimiyetindedir. 1950’den itibaren sağ iktidarlarla yönetilmemize rağmen, kültür-sanat meselelerine ilgisizlikleri yüzünden kültürel iktidar soldadır ve hiç değişmemiştir.”- diyerek yukarıda sözünü ettiğimiz ‘milliyetçilik ya da ırkçılık sanatın prangasıdır’ sözümüzü doğrulamış olmaktadır.

İrkçılığın Sanata Bakışı: Goebbels

Konuya Nazım’dan hatırlatmalarla devam edelim. İtalya’nın, Habeşistan’a saldırısı karşısında yazdığı “Taranta Babu” ve Alman faşizmine karşı savaşırken 1941 yılında Alman ordusuna esir düşerek türlü işkenceler sonrasında asılan Zoya Kosmodemyanskaya için yazdığı “Tanya” şiirleri enternasyonal dayanışmanın iyi birer örnekleridir. Aynı şekilde Nazım Bursa Cezaevi’ndeyken onunla dayanışan Paris’te kurulan Nazım Hikmet’i Kurtarma Komitesinde yer alan veya destek veren Paul Eluard, Pablo Neruda, Joliot Curie, Jean- Paul Sartre, Pablo Picasso, Bertolt Brecht... Bunlar gibi sayısız yazar, ressam, şair, müzisyen insanlık tarihinde unutulmaz izler bırakan sanatçılardır. Bu sanatçıların pek çok kez kendi ülke iktidarlarının diğer halklara yaptıklarının karşısında olduklarını da hatırlayalım.

İrkçılık, Apartheid düşünceye dayanmaktadır. Apartheid denince aklımıza “insanları ırksal veya etnik kriterlere göre ayırma fikri üzerine kurulu” bir düzen gelmektedir. Kimse alınmasın diye bilinen en iyi örneğini Güney Afrika Cumhuriyeti yönetimi uygulamalarını hatırlatmakla yetinelim. Alman faşizminin propaganda bakanı Goebbels’in “Kültür lafını duyunca tabancamın emniyetini açıyorum.” sözü ırkçıların sanata bakışının en yalın iadesidir.

Özetlersek sanat ile ırkçılık bir arada olmaz. İrkçılık sanatın önündeki en büyük engellerden biridir. Sanat özgür düşünceden, yeniden yanadır. Sanatçı mücadelecidir. Mücadele ise sanatçıyı güçlendirecek ve insanlığa kazandıracaktır.

IRKÇILIK= FAŞİZM VE SANAT

Kapitalizm, sıcak savaşları öteleyen ve sıcak savaşlardan daha yıkıcı olan savaşları güncelimize kendi devletlerimizin yöneticileri eliyle ülkelerin içine soktular. Kapitalistler dünyanın hâkimi oldular. Emperyalist devletlerin kuruması altında bütün ulus devletleri egemenliği altında kapitalizmin uşaklığı şovmenliği her dilden her ırktan her dinden her ulus devletlerinden siyasetçilerin ülke başkanlarının denetimi altında. Globalleşme (küreselleşme) adı altında dünya kapitalistlerin kanatları altına armağan edildi. Şimdilik emperyalist ülkeler kendi ülkelerini kapitalistlerin doğa katliamı felaketlerinden koruduklarını sanısıyla 3.dünya ülkelerinin doğalarını katletmelerine destek oluyorlar. Ulus devletlerin yöneticileri ile işbirliği içindedirler. İdeologlarıyla, dinlerle, ırklarla, basın yayıncı, medyayla, sosyal iletişim ağlarıyla, sanatla ve güvenlik güçleriyle, kapitalizmin dünyayı yağmalayarak ülkeleri zapt edişini ülkemizde olduğu gibi diğer ulus devletlerinde bir avuç aydının halklarla bütünleşerek vahşi kapitalizmin kar hırsıyla doğayı katledişine karşı direnenler bu onurlu direnişi canlarıyla ve tutuklanma sürgün gibi bedellerle ödüyorlar.

Faşizm ve ırkçılık önceleri ulus devletlerin iktidarlarının halkları üzerinde tahakküm kurma ve halklar üzerinde mevzilenme araçlarıydı. Global sermaye adı altında dünyamızı yöneten (karteller) kapitalizm

günümüzde artık bütün sanat dallarıyla, medyasıyla, sosyal iletişim ağlarıyla ideologlarıyla dinlerle, ırklarla, askeri güçlerle birleşerek dünya insanlığının bilincini önce bulandırıp sonra parçalayarak dünyayı egemenliği altına aldı. En terörist oluşum, kurum bence NATO'dur. Emperyalist paylaşımın öncü koluydu. Şimdi global (küresel) sermayenin (kapitalizmin) hizmetinde üçüncü dünya ülkelerini yani dünyanın dörtte üçünü yağmalıyorlar. Şimdilik dörtte biri emperyalist ülkelerin denetimi altında. Şu an yazdığım birçok bilim insanı politikacı, ekonomist, felsefeci için gülünç ve ütöpik gelebilir. Kapitalistler en geç on yılda insanların yerini alacak robotları dünyaya yayamazlarsa; emperyalist ülkelerden devrimin ayak sesleri yükselecek. Sanayisi, eğitimi ve bilimi gelişmiş ülkeler dünya halklarını komünizme giden devrimin ilk adımları emperyalist ülkeler olacak. Nasıl insanın doğayla yüzyıllar boyu süren ilişkisi sonucunda ortaya çıkan sanat, insanın (insanlığın gelişmesinde) estetik yaratımında ana öge, başat rol olduysa emperyalist ülkelerde dünyanın komünist sisteme geçişinde ana öge başat rol oynayacaklar.

Kıssadan hisse; Bölgesel ve uluslararası (NATO kurgusu öncülünde) savaşlardan beslenen işgalcilerin savaş politikaları nedeniyle milyonlarca insan ülkelerini terk edip yine kapitalistlerin yan kolu taşeron-

Nursen
(YİĞİT) URAL

deneme

ların denetimi altında göç yollarında. Göç yolunda telef olmadan bir ülkeye mülteci olarak ulaştıkları toprakların ülke halkları tarafından ırkçı saldırılara maruz kalıyorlar. (Birçok ülkenin devlet yöneticileri de bu ırkçı saldırılara dahil oluyorlar.) Irkçılık yalnızca mültecilerle sınırlı değil, coğrafyada binlerce yıldır yaşayan ve o ülkede azınlık olan halklarda bu ırkçı saldırılardan zulmünden nasiplendiriliyor. Dünya tarihi incelendiğinde dinlerin, sanatın iktidarlarla ve sermayeyle bir aracı kurum rolü oynadığını aşikârdır. Toplumcu gerçekçi sanatçıların düşüncelerini somutlaştırdıkları yaratıları, eserleri kitleyle buluşturması ezen sınıfın koruyucusu sağcı ve neo-liberal iktidarlar tarafından engellenmiştir. Tüm bu zorluklara ve zulme karşı sınıflı toplumlar sanat öncülüğünde sınıfsız sömürsüz düzene geçeceklerdir.

İnsancıl Aylık Kültür Dergisi atölyesi seminerlerinde söz donup dolaşip tarihsel gerçeklik ve ihanetten

Atatürk'e geldi. Cengiz Günü doğdu (Sayı1): "Eğer Kurtuluş savaşında Atatürk başarılı olmasaydı tarihe vatan haini olarak son Osmanlı İmparatorluğu

Padişahı Vahdettin değil Mustafa Kemal geçirdi." demişti. Hâlâ Atatürk'ün kurduğu TC devletiyiz ama Atatürk'e her türlü hakareti yapan Selanik piçi vatan haini diyen fesli Mısırlı'nın elini öpen hastanede ziyaretine giden ve cenazesine tüm devlet erkânıyla birlikte katılan devlet başkanı, cumhurbaşkanı var. Karaman, Ensar Vakfı'nda 45 erkek çocuğa tecavüz edildi. Vakıf kapanmadı. AKP'nin Aile Bakanı bir kereden bir şey olmaz dedi. AKP'nin o dönemki Adalet Bakanı Bekir Bozdağ: "Küçüğün rızası vardı." diyerek bu toplu çocuk tecavüzü küçüğün rızası vardı cümlesiyle tekile indirgedi, toplu tecavüzü önemsizleştirerek savundu. Muhalefet partili milletvekillerince meclise

sunulan çocuk istismarı araştırılsın önergesi AKP ve MHP milletvekillerinin açık şov oylamasıyla reddedildi.

21 yıldır ülke yöneten AKP iktidarı ormanları katleden ve sel baskınlarına ve ev yapımlarına ruhsat veren kendi hamilerine siteler rezistanslar yaptıranlar depremlerdeki yıkımlarda yüzbinlerce can kaybını ilahi takrir, yazgı, fitratlarında ölüm var gibi dini delil (yalanıyla) siyasetiyle trajik katliamları örtbas ettiler. Diyeceksiniz ki bu yazdıklarımızın ırkçılık ve sanatla ne ilgisi var. Katliamların, tacizlerin, tecavüzlerin kadın cinayetlerinin, hırsızlığın, yolsuzluğun orman yangınlarının vs. destekçisi olan iktidar sanatçının özgün yaratısına izin verir mi? Toplumcu gerçek sanatın dünya edebiyatı estetik yaratımında görülen Nazım Hikmet'e hala vatan haini, komünist diyen hırsızlar, yolsuzlar vatan satan din tacirleri ülke yönetiminde ve iktidarlarını ırkçılık ve din tacirlikle sürdürüyorlar. Can

Dündar Mit tırlarıyla bir ülkeyi yokedecek silahlarının ülkemizden sınırlar komşumuzun a gidişini haber yapması vatan haini

ni ilan edilmesine canına kast edilmesine neden oldu. O dönemin başbakanı Davutoğlu ben izin verdim dedi televizyon kanallarında. Zulüm faturası Can Dündar'a kesildi. Ülkemiz Araplara 450 bin dolar karşılığında vatandaşlık veriliyor tüm yurt parsel, parsel satılıyor kimsenin gıkı çıkmıyor herkeste Suriyeli mültecilere karşı nefret oluşmuş. Suriyelileri ülkemize para karşılığında alan kim. Afganlı (çoğu Taliban militanları) ve birçok Müslüman ülkenin radikal teröristleri (İŞİD ve ÖSO) sınırlardan devlet denetimi altında her gün yüzlerce, binlerce kişi geçiriliyor. Bunlar bile devletle bağlantılı insan tacirleri iktidarla ortaklar ve sınırdan geçecek kişi sayısı parası önceden alınıyor ve paylaşım

yapılıyor. Ülkemiz yöneticileri Kürt, Türk, Ermeni, Rum, Süryani..., Alevi, Sünni gibi etnik kökenleri üzerinden halkları birbirine düşmanlaştırıyorlar. İrkçılık tüm dünya ülkelerinde yaygınlaştırılıyor. Ama bizim gibi Emperyalist ülkelerin maşası olmuş İslam ülkelerinde ırkçılık prim yapıyor. AKP iktidarı ceza ve ödül üzerine varlığını sürdürüyor. 2016 yılında 45 çocuğun istismar edildiği Karaman Ensar Vakfı olayları döneminde Karaman İl Milli Eğitim Müdürü olan Asım Sultanoğlu, 2023 yılında Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürü olarak atanmış. Yüzlerce bunun gibi utanç örneklerini yazabilirim. Domuz bağıcı Hizbullahçıların ardılı HÜDA PAR üç milletvekiliyle TBMM girdi.

Sanatçı yaşadığı dönemi aynadan yansıtan tarihçidir. Pablo Picasso'nun Guernica tablosu 1937 'de yapılan ve İspanyol İç Savaşı sırasında Nazi Almanya'sına ait 28 bombardıman uçağının 26 Nisan 1937 İspanya'daki Guernica Şehrini yerle bir eden bombalanmasını anlatır. Dali'de İspanya İç savaşını yaşayan Guernica'nın yerle bir oluşunu görenlerdendi. Dalı benim için yaşadığı dönemi inkâr eden halkların trajik yok oluşlarını görmeyen resim tüccarı. Sanat toplum için yapılır. Sanat, sanat için yapılmaz. Sanatı sanat için yapanlar; benim gözümde terzinin yalnızca kendine elbise dikmesi, kuaförün kendi saçını kesip model vermesiyle aynıdır. Dünya tarihini Sümer tabletlerinden yazan tarihçiler Göbeklitepe'den sonra hala dünya tarihini Sümer tabletlerinden yazıyorsa onlara da kendine tarihçi demeliyiz. Tıpkı günümüzde Prof. bilim insanı gibi unvanla bugünü Kuran ayetleri üzerinden yorumlayan benim düşüncemde cahil ve şarlatandır. Şarlatan dedim de aklıma Taksim Gezi Parkı protestoları ve protestoya katılan sanatçılar geldi. O sanatçılarda kendine ve duruma göre sanatçılar. Şairinden ressamına, tiyatrocusundan söz yazarına, bestekarına sinema yapımcısından oyuncusuna..., bütün sanat dallarının icracıları Taksim Gezi Parkındaydı. Sonra birer birer saray kervanına katıldılar. Taksim Gezi Parkının üç milyon katılımcısından bedel ödetilen onurlu yürekleri; Osman Kavala; Yiğit Aksakaloğlu; Çiğdem Mater, Hakan Altınay, Mine Özerden, Yiğit Ali Emekçi, Can Atalay, Mücella Yapıcı, Tayfun Karaman ve sürgünde olan Mehmet Ali Alabora unutmadıksa saray kervanına katılan sanatçı müsveddelerini de unutmadık. Tarihe Taksim Gezi Parkının onursuz düşkün sanatçı müsveddeleri olarak yazılacak. Sanat toplum için yapılır. Gerçek sanatçılar muhalif olur sanal sanatçılarda gücün yanında olur. O dönem karaktersiz onursuzları da elbet bir gün tek tek

adlarıyla yazacağım, yazacağız. Toplumcu gerçekçi sanatçıları ölenlerin (ölümsüzdürler) eserleri önünde saygıyla eğilerek anıyor yaşayanları saygıyla selamlıyorum.

İrkçılık gerçeğiyle insanlığı yüzleştiren aklımda kalan filmler. Çizgili Pijamalı Çocuk, Büyük Adam Küçük Aşk, Protesto, 12 Yıllık Esaret, Hotel Rwanda, Duyguların Rengi, Bülbülü Öldürmek, Zincirsiz, Geçmişin Gölgesinde, Yeşil Yol, Özgürlüğün Rengi, Onurlu Bir adam, Direniş, Amistad, Places in the Heart, Öldürme Zamanı, Özgürlük Yürüyüşü, On Altıncı Raunt, Köpekleri Vurmak, Burası İngiltere, Beklenmeyen Misafir, Mississippi Yanıyor, Kurtlarla Dans, Gran Torino, Piyanist, Hayat Güzeldir, Schindler'in Listesi, Büyük Diktatör, Çingeneler Zamanı..., Şiirler romanlar, tiyatro oyunları, heykeller, resimler, müzikler, belgeseller say saymakla bitmez.

Ülkemizdeki ırkçılıkla ilgili yapılan katliamlar saymakla bitmez. Birçoğunun belgeseli çekildi, filmleri yapıldı. Zilan deresi katliamı, Dersim Katliamı, (Kürk halkına dair) 1971 darbesi devrimcilerin katledilmesidir. Gezmişler, Çayanlar, Kaypakkayalar ve 68 kuşağı devrimcilerinin sürgünleri hapisleri, idamları, işkencelerden geçmesi ve katledilmesi. 12 Eylül faşizmi, Maraş Katliamı, Sivas Katliamı. Ankara Gar Katliamı, Susurluk katliamı. Hacı Lokman Birlik'in katledilmesi. 1990'lar ve yüz binlerce Kürk, Türk çalışması altında katledilenler. Taksim Gezi Parkı Ey-lemlerinde sakat kalanlar, katledilenler. 15 Temmuz senaryosu ve katledilenler.

İrkçılık eşittir faşizm ve sanat olarak başlık atmıştım. Toplumcu gerçekçi sanatçılar bu katliamları estetikle yaratılarıyla dışlayarak bugünkü halka ulaştırmasa da gelecek nesle miras bırakır. Nice toplumcu şair, yazar, gazeteci, çizer işkencesiyle nam salmış Sansaryan handan geçmiştir. Bir örnek vereyim. Limak Şirketler Grubu Yönetim Kurulu Başkanı Ebru Özdemir, Doğal Hayatı Koruma Vakfı Türkiye Şubesinin üyesi olduğu ortaya çıktı. En son Limak Holding kömür maden sahasını genişletmek için doğayı, Akbelen ormanlarını yok ederken devlet Limak Holding için tüm gücünü ormanlarını, doğasını koruyan halka karşı seferber ettiği. Bu haramilerden Greenpeace'de, Birleşmiş Milletler'de, İnsan Hakları Mahkemesi'nde ve tüm yardım kuruluşlarında varlar. Tıpkı mafyanın içinde üst düzey askeriyenin polis hakimlerin, avukatların, ünlü sanatçıların ve kariyer sahibi siyasetçilerinin olduğu gibi. Ülkemizde olduğu gibi

dünyayı bu yağma, talan zülüm ırkçılık kısıdan hisse ezilen sınıfları kapitalizmin ve faşizmin belasından kurtaracak olanlar toplumcu sanatçılar, aydınlar, devrimciler ve gelecek neslimizdir.

Nazım Hikmet'in Bursa Cezaevinde yaşadığı dönemde birçok koğuş arkadaşını yazmaya, okumaya teşvik eder. İlk kapitalizmi romana sokan Orhan Kemal'dir. Anadolu halkı Amerikan konserve tene-kelerle edep yerlerini yıkarlar. Bereketli Topraklar Anadolu halkının aynasıdır. Nazım Hikmet'le Bursa cezaevinde birlikte yatan Orhan Kemal'e şiiri bırak-tırıp romana yazmasını öğütleyen Nazım Hikmet'tir. Adalet bakanlığından bir müfettiş Bursa cezaevi denetlemek için gelir. Namını duyduğu Nazım Hikmet'i görmek istediğini söyler cezaevi müdürüne. Nazım Hikmeti odaya götürürler. Müdür koltuğuna kurum kurum kurulan müfettiş N. Hikmet'i tepeden tırnağa süzer. Ayakta bekletir. Aralarında kısa konuş-ma geçer. Müfettiş gidebilirsin der. N. Hikmet tam kapıdan çıkarken durur ve müfettişe:

Hayyam adını duydunuz mu?" " Ö m e r diye

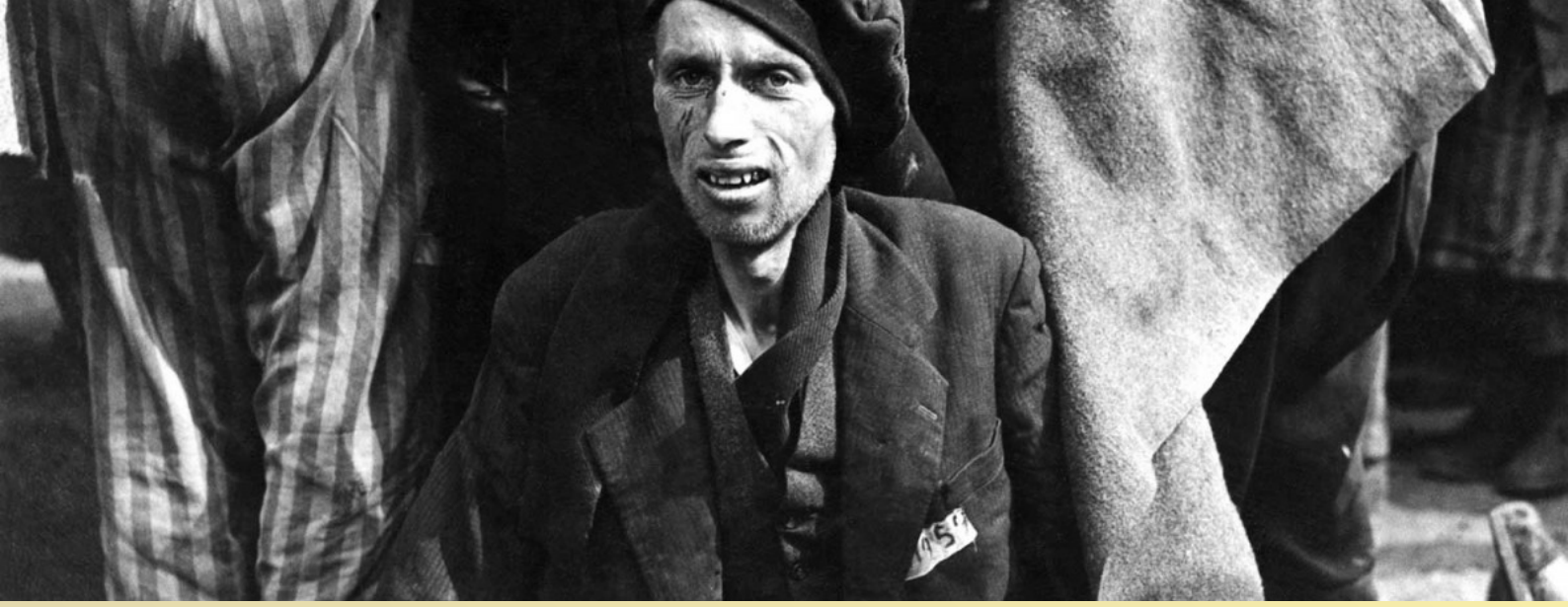
sorar. Müfettiş: "Kim duymaz Hayyam'ı" diye atılır. Nazım Hikmet sonra Hayyam za-manında İran hükümdarı kimdi diye sorar. Müfettiş şaşırır, Nazım Hikmet konuşmasını sürdürür.

Müfettişe; "Görü-yorsunuz sanatçıyı anımsadınız ama hükümdarı anım-samadınız." diye yanıt verir. Son-ra müfettişe, "Yıllar sonra beni dünya anımsaya-cak ama dönemin Adalet Ba-kan ı'n ı, sizi kimse anımsama-odadan çıkar.

Gün gelecek devran dönecek Mehmet Ali Alabora'yı herkes anımsayacak ama TC'nin o dönemki başbakanını kimse anımsa-mayacak. Bugün Tele-1 onurlu dürüst gerçek haber yapan Merdan Yanardağ'ı meslektaşlarının anımsa-madığı ve saray adaletine biat edenler unutulacağı

ama Yanardağ'ın unutmayacağı ve anımsandığında derin saygı duyacaklar. Darbecilerin, faşistlerin, tüm TC vatandaşlarına zorla benimsettikleri ve anarşist, terörist ilan ettikleri Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsızlığını isteyen, halkların kendi kaderini tayın etmesini isteyen Çayanlar, Gezmişler, Kaypakkaya-ların mücadeleleri, anıları ve onurlu yaşamları önün-de saygıyla eğilerek anıyorum.

IRKÇILIĞIN MİTİK AHVALI VE NAZİZM'İN BEDELİ

Milliyetçiliği sınıflandırma konusundaki çalışmalar 20. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayarak günümüze kadar ulaşırken “ulus devlet” inşası sürecinin bir yansıması olarak kültürel yansılarını Nazizmin vücut bulduğu iki savaş arası dönemi içinde de ortaya koymuştur. 1920’lerde Carlton Hayes ve Hans Kohn, milliyetçilik konusunda bir sınıflandırma ya da başka bir deyişle “tipoloji” belirleme alanında çalışmalara başladılar. Bu çalışmalarda milliyetçiliği kesin sınıflara bölmeye çalıştılar. Hayes’in çalışması ilk çalışma olup milliyetçi ideolojinin değişik kollarını birbirinden ayırmayı amaçlıyordu. Bu sınıflandırmaya göre Hayes, milliyetçiliği Humanitaryen, Geleneksel, Jakoben, Liberal ve daha sonraları Ekonomik ve Bütünsel milliyetçilikler şeklinde tiplere ayırıyordu Kohn ise milliyetçiliği temelde “Batılı” iradi milliyetçilik ve “Doğulu” organik milliyetçilik olarak ikiye ayırıyordu. Coğrafyaların değişkenlikler yüklediği bu milliyetçi pratikler kuşkusuz dünya savaşlarının paylaşımına dayalı sömürgeci ahvaliyle daha da görünür hâle gelmiştir.

Kohn’a göre İngiltere, Amerika ve Fransa’daki milliyetçilik akılcı, iyimser ve çoğulcu. Toplumsal sözleşme ilkesine bağlı olarak özellikle yükselen orta sınıfın siyasal toplum özlemlerine cevap veriyor-

du. Daha doğuda Rusya ve Asya’da ise orta sınıfların ekonomik açıdan güçsüzlüğü, alt aristokrasi ve aydınlara dayanan ve yığınların içgüdülerine yönelen çok daha duygusal ve otoriter bir milliyetçilik görülüyordu. Kohn, bu genel ayırmadan sonra da Batı tipi milliyetçiliği “bireyci” (Anglo-Saxon ülkelerinde) ve “kolektivist” (Fransa) alt sınıflarına ayırmakla birlikte sınıfsal bir tepki olarak “milliyetçilik”in inşasından da söz açmaktadır.

İlk savaşın ardından II. Dünya Savaşı’na gebe Avrupa coğrafyasında yükselen Nazizm ve Führer ideolojisinin Türkiye’nin milliyetçi algısına yansımaları ele alındığında kuşkusuz Nihal Atsız, Başkurt ihtilalcisi Zeki Velidi Togan, Yusuf Akçura isimler çevresinde gelişen bir kampı ele almak gerekmektedir. Türkçü-Turancı milliyetçilik, iki savaş arası dönemde, özellikle otuzlu yıllardan itibaren çıkmaya başlayan dergilerde kendisini göstermeye başlamıştır. Nihal Atsız’ın çıkarmış olduğu, Atsız Mecmua ve Orhun dergileriyle, Reha Oğuz Türkkan’ın çıkarmış olduğu, Ergenekon, Bozkurt ve Gökbörü dergileri, Türkçü-Turancı milliyetçiliğin ideolojik tahkimatını yapan yayınlar olmuşlardır. Ancak, bu milliyetçilik tipolojisinin ilk çıkış yaptığı olay, Türk Tarih Tezi’ne karşı yapılan eleştiriler ışığında gerçekleşmiştir.

Erinç
BÜYÜKAŞIK

deneme

Zeki Velidi Togan'ın, Türk Tarih Tezi'nin bilimselliğini sorgulayarak, Orta Asya'dan gerçekleşen göçün sebebinin bir iç denizin kurumasından ziyade boylar arasında yaşanan rekabetler olduğunu söylemesinin Resmi milliyetçiliğe yönelik, soy Türkçülüğüne dayalı bir akım ortaya çıkmaya başladı.

1944 Türkçülük-Turancılık davalarının görünen sebebi, Atsız'ın, dönemin Başbakanı olan ve Türkçü olduğunu söyleyen Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı mektuplarda Komünist olduğunu belirttiği kişilerin görevlerinden alınmasını istemesidir. Özellikle, Atsız'ın yazmış olduğu ikinci mektupta, Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal ve Ahmet Cevat gibi Komünistlerin isimlerini vererek ifşa etmesi neticesinde Sabahattin Ali, Atsız'ı mahkemeye verdi. Anti-komünist cephenin bir neferi haline gelen "milliyetçi" fikriyat düşünsel altyapısını "Anadoluculuk" ve "Orta Asya" düşsel coğrafyası çerçevesinde şekillendirmiştir bu bağlamda.

Türkçü-Turancı milliyetçiliğin düşünsel altyapısının geniş bir yelpaze görünümüne sahip olduğu bilinmektedir. İdeolojik açıdan farklı Türkçü grupları bünyesinde barındıran bu anlayış, Türkçülüğün tanımlanmasından İslam dinine yaklaşıma kadar farklı seslerin bulunduğu bir düşünce biçimidir. İslamın milli kimliğin önemli bir unsur olduğunu belirten Türkçülerin olduğu gibi (Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon), milli kimliğin asli unsuru olamayacağını belirten Türkçüler de (Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan) bulunmaktadır. Yine Türklerin ırkî-antropolojik özelliklerini araştıran (Reha Oğuz Türkkan) Türkçüler olduğu gibi, millet kavramına manevi ve ahlaki bir anlam yükleyen Türkçüler de bulunmaktadır.

Mitik bir masalın izleği sayılabilecek "ırkçılık"ın ahvali adına 1930'ların Türkiye düşün haritasının

asıl belirleyeni olan Hitler Almanyası üzerinde düşünmeye devam ettiğimizde karşımıza çıkanlar da şunlar olmuştur. Antisemitizm teriminin tek muhatabı olarak tahayyül edilen Yahudiliğin tarihine dinler tarihi bağlamında bakıldığında, bunun şiddetle iç içe bir karakter yansıttığı görülecektir. Yahudi tarihinin, ilk evresinden bugüne gelen süreci gözlemlendiğinde mazlumluk..

Antisemitizm teriminin tek muhatabı olarak tahayyül edilen Yahudiliğin tarihine dinler tarihi bağlamında bakıldığında, bunun şiddetle iç içe bir karakter yansıttığı görülecektir. Yahudi tarihinin, ilk evresinden bugüne gelen süreci gözlemlendiğinde mazlumluk ile zalimlik arasında gidip gelen ve sadece kendilerini değil etkileşimde buldukları tüm toplulukları etkileyen karşılıklı travmatik bir sürece karşılık geldiği söylenebilir. Uluslaşma serüvenleri açısından ele alındığında Yahudi toplumu Hz. Musa ile birlikte bu bilinci kazanmaya başlayarak tarih sahnesine çıkmıştır. Bir anlamda tarihin en dirençli toplumu olarak nitelendirilebilirler elbette.

Babil Krallarından Buh-tunnasr'ın (M.Ö. 634-562) Yahuda'yı yerle bir etmesi ve onları Babil'e götürmesi ile sürgün gerçeğiyle tanışmışlar ve bu gerçek Yahudi tarihinin, günümüzdeki İsrail Devleti'nin kurulmasına kadar önemli ve ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Gerek Yahudilerin tarih sahnesine çıkmaları ve gerekse de Babil Sürgünü ile başlayan sürecin belki de en önemli parçası, genel geçer bir ifadeyle Yahudi aleyhtarlığı şeklinde tanımlanan antisemitizm olgusu olmuştur. Bir anlamda sağ popülizmin lider kültürüne dayanan faşizmin kavramsal olarak kültürel ve politik tekçiliğe de işaret ettiği ifade edilebilir.

Faşizm kavramı, bilindiği gibi iki dünya savaşı arasında Mussolini ve Hitler rejimlerinin iktidarı ele geçirme sürecine, bu süreçteki sınıf ilişkilerine ve

iktidarda tesis ettikleri rejimlerin ortak özelliklerine bakılarak, bir “faşist minimum”, yani faşizmin en asgari bileşenlerini bulma çabasıyla bugünkü tanımına ve kapsamına ulaşmıştır. Her ikisinin de dünya siyasetini alt üst ettiği dönem ve inşa ettikleri rejimler o kadar olağanüstü koşulların ürünüydü ki sonrasında benzerlik taşıyan hareketlerin ve bilhassa otoriter yönetimlerin “hakiki bir faşizm” olarak görülüp görülmeyecekleri tartışılmalıdır. Faşizmin doğası gereği kendi kültür tezini dayatırken “Mit” inşasında toplumsal baskı araçlarını hoyratça kullandığı da vurgulanabilir.

Bugünkü sağ popülist addedilen hareketlerin niteliğine daha iyi nüfuz etmek ve bunlar arasında bir kıyaslama denemesi geliştirirken şu soruyu sormak ön açıcı olabilir: Faşizmin mitik bir geçmişi muhayyel gelecekte canlandırma iddiası tarafından belirlenen kolektif güdü dün ve bugün adına bir yıkıcılık arzusu içermektedir. Öncelikle “an’ın” ulusun bütünlüğü ve bekası için ivedilikle ve sertçe müdahale edilmesi gereken tehlikeler ve riskler barındırdığına yönelik faşist retorik an’daki krizin müsebbiplerini farklı şekilde kodlar. Almanya ve İtalya İkinci Dünya Savaşı eşiğinde ve sırasında göçmenler, göçmenlik politikaları ve buna karşı hümanist bir pısrıklık içerisinde buldukları iddia edilen her türden politikacı ve siyasal oluşum iç düşman olarak belirlenmiştir..

“ Faşizmin ve özelde Nazizm’in kültürel kodlarına dair bir iki söz söylememiz gerekirse önce Germen ırkının tarihsel köklerini neredeyse insanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe dayandırma niyeti ve Avrupa’nın uygarlık merkezinin Germen halkı olduğu varsayımının örgütlenmiş hali olarak Nazizm’i ve “Gamalı Haç” üzerine inşa edilmiş miti ele almamız gerekir. Irkçılığın arkeolojisi olarak ifade edilebilecek bu tutum bir yandan Slav halklarını aşağı bir sınıf olarak irdelerken Kuzey Avrupa halkları ve özellikle Viking toplumunda Germen ırkının izlerini bulmak adına zorlama bir “Gamalı Haç” kültü inşa etmeye çalıştıkları görülmektedir.

Orta Çağ’da Avrupa’da Hıristiyan olmayanla-

rı inançsız olarak, dolayısıyla aşağılık olarak gören görüşler ve inançlara rastlanmakta ve bu görüşlerin akılsallaştırılmaya çalışıldığı da ayrı bir gerçekliktir. Dolayısıyla Hıristiyan olmayanların ayırimcılığa ve saldırıya uğradığı dönemlerin olduğu bilinmektedir. Avrupa tarihi bağlamında. Nitekim Avrupa’daki mezhep savaşları da siyasal olduğu kadar inanç ve dine dayalı çatışmalar olarak karşımıza çıkar. Bu görüşlerin 15. yüzyılın ortalarından itibaren İspanya’da gelişmeye başlayan ‘Arî kan’ veya ‘saf kan’ efsanesi ise ilerde Avrupa’da gelişecek olan ırkçılığın ve elbette Nazizmin ön belirtisi olarak dikkat çeker. Genellikle din değiştirenlerin ve Hıristiyanlaşanların zamanla asimile olarak bu aşağılanmadan kurtulduğuna inanılırken ‘saf kan’ efsanesinde Hıristiyanlığı kabul etse bile Yahudilerin kanlarının onların gerçekte Hıristiyanlaşmalarına engel olduğu iddiası varsayılmıştır.

Başlangıçta ‘inancın saflığı’ olarak görülen yaklaşım daha sonra ‘saf kan’ inancına dönüşmüş bu da ‘inancından sapan’ dolayısıyla ‘soyundan sapan’ biçiminde algılanma eğilimi göstermiştir. Böylece din değiştirerek Hıristiyanlığı kabul edenlerin torunları ‘soyundan sapanların torunları’ şeklinde kabul edilmiş ve Hıristiyanlığın ortak kabul alanının dışında dışsallaştırmıştır. Özellikle Yahudiler ve Müslümanların farklı etnik kökenlere ve farklı fiziksel özelliklere sahip olmaları bu ‘saf kan teorisi’ gerekçesiyle aşağılık topluluklar olarak irdelenmiştir. Bu görüşü savunanlara göre vaftiz suyu “Museviliğin iğrenç kirlerini yok etmeye” yetmez. Elbette bunun Hitler’in lider kültü ve Nazizmin inşasındaki karşılığı aklıktan öldürülen Yahudi, Slav halkları ve toplama kamplarında yok edilen altı milyon insan olarak karşımıza çıkar.

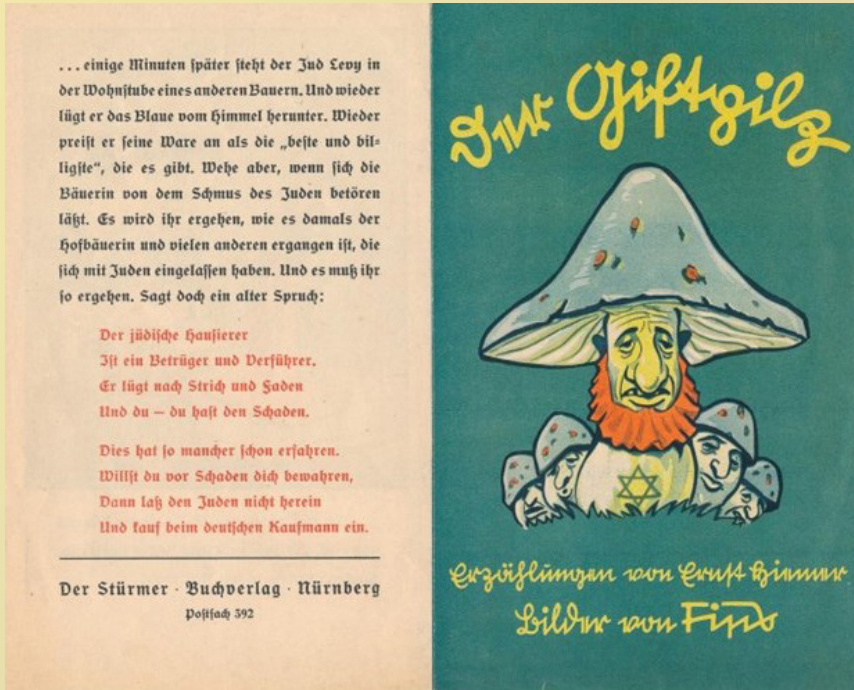
Almanya’da Hans Friedrich Karl Gunther’in (1891-1968) Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yayınlanan çalışmasının geliştirdiği ekol özellikle Nazizm’e ilham verecek ve sınıflamalar, zekâ ölçüsünün bir göstergesi olarak ırk temelli bir yaklaşım olarak (kan gruplarına göre) genetik sınıflandırma testlerine devam edecektir. Ayrıca Chamberlain gibi 19. yüzyıl ırkçı düşünürlerinin Adolf Hitler kuşağı üzerinde önemli etkileri oldu. Irkçılık ve antisemitizm de “Alman Ulusal Sosyalizmi’nin (Nazizm) her zaman ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmıştır. Naziler bütün insanlık tarihini farklı ırklardan gelen insanlar arasında biyolojik açıdan belirlenen bir mücadelenin tarihi olarak değerlendirdi. Marksizm, komünizm, pasifizm ve enternasyonalizm gibi siyasi eğilimlerin milliyetçiliğe aykırı olduğunu savunan Naziler bunların tehlikeli Yahudi ırkına ait entelektüel görüşleri

yansıttığını savunuyorlardı. Bunun somut hallerini uygulamalar bağlamında 1931'de Nazi Devleti'nin Seçkin Koruyucularının (Schutzstaffel-SS) ırk "araştırması" yapmak ve SS askerleri için potansiyel eşlerin uygunluğuna karar vermek için Irk ve Tasfiye Bürosu'nu (Race and Settlement Office) kurması örnek gösterilebilir.

19. yüzyıldaki ırkçı "bilimsel" araştırmalardan hareketle (Bu bilimsel araştırmaların Yahudi toplumunu birer deneğe dönüştürdüğü de dile getirilmelidir. Almanların ve diğer Kuzey Avrupalıların daha üstün bir ırktan geldiğine inanan Nazilere göre; Almanlar "ari-aryen" ırkın taşıyıcısıydı elbette. Irkların aynı yerden gelmediğini ve birbirlerine yabancı olduğunu savunan Nazizm'e göre üstün Alman ırkının her bireyi özelliklerine göre belirlenmiş belirli bir işleve sahip olduğu organik bir toplulukta (Toplum kavramının reddinden söz etmek uygun düşer burada.) yaşıyordu. Her birinin rolü doğal niteliklerine ve performanslarına göre belirlenmişti. Dolayısıyla Almanya'yı ve Avrupa'yı kurtarmak ve yönetmek için doğa tarafından seçilmiş olan Führer bir kurtarıcı olarak

Alman toplumuna verilmiş bir armağan olarak yansıtılmıştır. Çünkü her şeyi belirleyen doğadır Nazizm adına. Bu sosyal Darwinist görüşler, Naziler için bireyi değerlendirmenin ve onun toplumdaki yerini belirlemenin koşulu olarak kabul ediliyordu. Almanya'da 19. yüzyıldan itibaren gelişen "Almanların üstün bir ırk olduğu" iddiası ve Yahudi düşmanlığı üzerine gelişen Nazizm, zamanla Almanya'daki bütün kötülüklerden Yahudileri sorumlu tutmaya başlamıştır. Almanların ari ırktan geldiğini bir politik argümana dönüştüren Naziler, "ırk" mücadelesini Yahudiler üzerine kurgulayarak Alman toplumunda Yahudilere karşı nefretin gelişmesine yol açmışlar ve Führer'in muktedir oluşu bu gerçeklik üzerine inşa edilmiştir.

Faşizmin kültürel kodlarını bir mitik aldatmaca üzerinden de ifade edersek nasyonal sosyalizmden söz edildiğinde, doğaldır ki aklımıza Hitler, Nazileri örgütleyenler, SA ve SS'in başındakiler, Gestapo'nun meşhur katilleri, halka söylenecek yalanları bir düzene koyup kurumsallaştırmak için kurulan propaganda ve dedikodu birimlerinin sorumluları geliyor. Elbette gözardı etmemiz gereken bir şey var ki bir kitle de azımsanmayacak sayıda Alman yurttaşı ve görevli memurların, o sistemin dişlilerini çalıştırmıştır. Faşizmin sıradanlaşması olarak ifade edeceğimiz bu ahval "sıradan" yurttaşın yalana aslında ikinci dünya savaşı boyunca ikna edilmiş olduğu gerçeğidir. Bu durum aynı zamanda yüceltilmiş "Ari miti"nin kitlesel kabulüne işaret eder.

Ezcümle kitleler yoğun bir propagandanın ve bir dizi politik argümanın peşi sıra faşizmin kültürel varlığı içinde hap solmuş birer "nesne"ye dönüşerek belki de soykırım gerçeğinin ve İkinci Dünya Savaşı'nın birçok suçunun aynı zamanda ortağı da olmuştur. Bu gerçeklik bugünün yeni post-truth çağı adına Trump, Le Pen gibi figürlerle maalesef sü-

regitmektedir.

Edebiyatın Nazizm Ahvali

1933-1945 yılları arasında kültür yaşamını da belirleyen Nazizm'in özellikle eğitim ve pedagoji bağlamında çocuk edebiyatına dair yansımalarını da ele almak gerekiyor bu noktada. Zehirli Mantar isimli hikâye kitabı üzerinden Alman eğitiminde inşa edilen antisemitist mitlerin ortaya konulması ve inşa edilen mitlerin NSDAP'nin amaçlarına hizmet etmesi bunun tipik bir örneğidir. Zehirli Mantar hikâye kitabı içerisinde yer alan sekiz hikâyede yer alan görseller ve hikâyeyi özetleyen yazı kodlarını göstergebilim yöntemi kullanılarak irdelediğimizde kültürel yaşamı

belirleyen lider kültünün çevresinde edebiyatın konumu bir anlamda Kafka'ya duyulan antisemitik öfkeyle başlayan yazarın kitaplarının yok edilmesi girişimiyle karşımıza çıkar. Şu bilinmelidir ki Nazi propagandası Alman halkının hayatının her yerindedir bu dönemde. Alman halkı sokaklarda yürürken geleneksel Alman ailesini simgeleyen ve "Ein Volk, ein Reich, ein Führer! (Tek halk, tek imparatorluk, tek lider!)" sloganlı Hitler afişleri; Hitler'in gülerken, çocukların ellerini sıkarken veya milletin tezahüratlarını mahcup bir şekilde kabul ederken resmedildiği posterlerle sürekli karşılaşmak zorunda kalmıştır. Evlendiklerinde ise Hitler tarafından, "Kavgam" isimli kitabı hediye edilmiş Nazi eğitim sisteminde öğrencilere bireysellik yerine "Alles für Deutschland (Her şey Almanya için)" öğretisi dayatılmıştır.

Nazi döneminde, Martin Luther, Friedrich Ludwig Jahn, Johann Gottlieb Fichte ve August Heinrich Hoffmann von Fallersleben gibi önemli Alman yazar ve düşünürlerin Nazi ideolojilerini destekleyen bölümleri pasajlar halinde günlük propagandaya ve ders kitaplarına eklenerek ideolojik meşruiyet de inşa edilmeye çalışılmıştır. İlginç bir nokta da ders kitaplarında Martin Luther ve Yahudi halka karşı kundaqlama ve cinayet olaylarına çağrı yapan şair ve düşünürlerin alıntılarının yazınsal bir değer taşıması da "millî kültür" olarak dayatılmıştır. Bunun en somut hali eğitim programına bu yıllar içinde Hitler'in görüşlerinin "millî politika" ve "ırk bilgisi" dersleri doğrultusunda yansıtılması olmuştur.

Der Giftpilz (Zehirli Mantar) adlı yapıt Ernst Hiemer tarafından yazılmış olup ilk kez 1938 yılında yayımlanmıştır. Kitap çocuk edebiyatı türünde Almanca olarak 56 sayfa olarak yazılmıştır. Kitabı yayımlayan yayınevini aynı yıllar içinde üç Nazi semitizmini savunan çocuk hikâye kitabı bastığını da dile getirmemiz uygun olacaktır. Kitaptaki her hikâye Nazi

antisemitizmine yönelik kurgulanmıştır. Hikâyelerde çocukların Yahudilerle karşılaşabilecekleri durumlar anlatıldığı için konular kaynağını gerçek yaşamdan almaktadır. Hikâyeyi okuyan çocukların Yahudileri günlük hayatta tanıyıp onlara karşı uyanık olmaları amaçlanmaktadır. Hikâyeler de ana ileti Yahudi düşmanlığıdır. Yahudi düşmanlığı için Yahudilerin tanınması ve her şekilde kötülenmesi gerekmektedir kitaba göre. Doğrudan "Yahudiler düşmandır, saldırın!" demek yerine Yahudilerin her durumda kötü olduğu ve onları tanıyarak dışlanması gerektiği ay- rıca bazı bölümlerde Yahudilerin öldürülmesi gerektiği sezilerek okuyucuya verilmektedir. Kolektif öğretinin çocuk edebiyatı adına dönemin yayımlanan birçok öykü kitabında okullarda gençlere okutulmasının ana nedeni elbette antisemitizm, Alman milliyetçiliği, Alman millî bilincinin kazandırılması çerçevesinde görünürleşir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında yok edilen kütüphaneler, yakınlarda, kitaplar, Ari ırkın üstünlüğü tezini savunan mitlerle fa- sizmin kültürel ve politik inşası dünyayı korkunç bir çatışma ve savaşın ortasında bir nice kıyımla baş başa bırakmıştır elbette. Bunu özellikle en iyi dile getiren Brecht'in faşizmin doğasına dair saptamaları tam da savaş karşıtı aydın tutumunu destekler niteliktedir.

*Buyurunca Hitler Hazretleri
Zararlı fikirlerle dolu kitapların yakılmasını
Halkın önünde, alanlarda,
Öküzler odun yığınlarına araba araba kitap taşıdı.
Gözden düşmüş şairlerden biri,
Hem de en iyilerinden biri,
Söyle bir göz gezdirdi yakılacak listesine,
Gitti aklı başından:
Unutulmuştu kendi adı.
Hiemen seğirtti çalışma odasına,
Sanki öfkesinden kanatlanmıştı.
Ö saat bir mektup karaladı zorbalara:
'Benimkileri de yakın!' dedi. 'Benimkileri de!
Yapamazsınız bana bu kötülüğü,
Kenarda bırakamazsınız beni!
Ben de hep gerçeği söylemedim mi kitaplarımda?'
(Kitaplar Yakılıyor)*

YİNE BİZE AYRILMIŞ TÜM KIYIMLAR

yitik bir yaşamın peşinde umudum
ses kırıkları arasından geçiyorum
yıllar yılı kimselerin konuşamadığı sözcüklerle
cinnetim suskun

vahşet görmüş çehrelerle
tükeniyor tüm zamanlar
buldum mu
bulduk mu
kaf dağı'nın ardını

pepuk kuşunun gözlerinde biriken acılar
mutluluğun burçlarına damlıyor
yeni kıyametler birikiyor
ah kan soluyan kalbim
yine bize ayrılmış tüm kıyımlar

sınır boylarında
uzayan yolların gölgesinde
ölüm gövdeme dolanıyor
güneşin ve ayın ecelsi ışıklarıyla
sabır ruhuma kırbaçlar vuruyor
umut yine ardında olduğum
hep aynı kahır
aşka yanmış dilim
her sözünde
ezelden beri bize uğramayan
barışa hasretim diyor

Heybet AKDOĞAN

MAYAŞİİR

SANATTA DİPTEKİ KARANLIK IRKÇILIK ÜZERİNE NOTLAR

İrkçilik ve sanatı birbiriyle ilişkilendirmeden önce ırk ve ırkçılığın sözcük düzeyindeki kavramsal karşılığını kısacık da olsa sorgulayarak yazıma başlamak istiyorum.

“İrkçilik, farklı bir ırk veya etnik kökene sahip oldukları için diğer insanlara yönelik önyargı, ayrımcılık veya düşmanlıktır.” (1)

“İrk kavramıyla genelde belli bedensel ve zihni özellikleri paylaşan, aynı genetik çizgi üzerinde bulunan bir grup insan tasavvur edilmektedir.”(2)

İrkçilik sözcüğünün kaynağını etimolojik olarak ele alırsak; Latince soy, tür, kök anlamlarına gelen “rati” kelimesinden türeyerek Batı dillerinde (Alm. “Rasse”, İng. “race”) olarak 16. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlandığını söyleyebiliriz.

Bu bağlamda ırkçılığın kavramsal düzeyde ele alınış biçimiyle eş zamanlı olarak Batılı filozofların da kuramsal desteğiyle toplumsal eşitsizliğin olduğu her yerde karşılık bulduğunu görüyoruz.

“David Hume, ‘Ulusların Kökenleri’ (1748) adlı çalışmasında siyahların ve öteki yaratıkların doğal olarak beyazlardan

aşağı olduğunu belirtirken; John Locke, Afrikalıların köleleştirilmesini tasvip ederek köle edinmiş; F. Hegel de siyahları insanlığın yüz karası olarak nitelemiştir.” (3)

Avrupa’daki aydınlanma hareketi insanlık tarihinde önemli mesafeler katedilmesini sağlamış olmasına rağmen ırkların biyolojik üstünlüğünü savunan anlayış, toplumların hafızasından kökten silinmesini sağlayamamıştır.

Bellekteki ırkçılık izleri sonraki süreçte kapitalizmin yarattığı eşitsizliklerle de görünür kılınmış, gizli ya da açık siyasal dayanaklarıyla birlikte toplumları sömürmenin ötesinde kalın çizgilerle ayırıştırmanın/parçalamanın en önemli aracı olmuştur.

İnsanlık tarihinde, sömürgeciliğin en önemli sonuçlarından biri Afrika kıtasının beyaz adam tarafından acımasızca gerçekleştirilen talanıdır. Siyahilerin ana yurtlarında tutsak edilerek köle pazarlarında alınıp satılması tarımda, sanayide köle emeğini yaygınlaştırmıştır.

Bu, ucuz işgücü sonradan ücretli köleliğe evrilerek üretime dahil olması, hızla gelişen dış pazarlara açılmaya çalışan burjuvazinin can simidi olmuştur. Her toplumda, farklı biçimlerde, siyah-beyaz karşıtlığı

Mustafa
GÜÇLÜ

deneme

üzerinden mezleleri de kapsayacak dışlayıcı uygulamaların yaygınlaştırılması egemenlerin işini kolaylaştırmıştır.

ABD ve Avrupa kıtasında 1800’li yıllardaki zorlu mücadeleler sonucunda kölelik resmen kaldırılmış olmasına rağmen bazı bölgelerde varlığını 20. yüzyıla kadar farklı biçimlerde, özünü koruyarak sürdürmüştür.

Konumuza ilişkin asıl vurgulanması gereken bahsettiğimiz pek de karmaşık olmayan süreçlerin, binlinç altına süpürülen ırkçılık/ötekileştirme izlerini ait edimlerin, geçmişten devralınan kültürel kodları bağlı bir şekilde ürettiği sembollerle yeniden harmanlanarak sanata yansıtılmasıdır.

“Bir zenci için beyaz olarak ‘geçmek’ kolaydır. Ama bir beyaz için zenci olarak ‘geçmek’ o kadar kolay olduğunu düşünmüyorum.” 1929’a dayanan, ancak ne yazık ki ve kabul edilemez bir şekilde, kısmen hala çok alakalı olan bu sözler, Nella Larsen tarafından, tam da bu terim aracılığıyla, Amerikan’ın “renkli çizgi” takıntısının ortaya çıktığı bir çalışma olan Passing romanında yazılmıştır.” (4)

Irklar; beyaz, sarı ve siyah insan ırkları olarak kategorize edilmiştir. Bu sınıflamanın esası, emperyalistlerin kendilerini konumlandığı beyaz ırkın diğerlerinin üstün olarak kabulü ve diğer ırkların vahşi, yabancı modernizmden uzak olarak değerlendirilmesidir.

Tabii bu değerlendirmenin doğal sonucu olarak diğer ırkların beyaz ırka hizmet etmesi gerektiği düşüncesiyle diğer ırkların ehlileştirilmesi, modern hayata adaptasyonu, beyaz adamın tahakkümü için zorunlu görülmüştür.

Kendini merkeze alan, farklı olanı dışlayan ırkçılığın ancak karşıtlıklar üzerinden eşitsizliği öne çıkararak toplumsallaşması ve önyargıları derinleştirilmesi günümüzde pek çok sağcı yapının ve iktidarın kitleler nezdinde taban bulabilmesinin, cehaleti korku üzerinden örgütlenmesinin tek dayanağıdır.

Irkçılar, yoğun propagandayla maskeledikleri ideolojilerinin arkasındaki zulmünün karşıtlıklar yani öteki üzerinden kendi varlığını tanımlayarak geliştirebileceğinin farkındadır. Burada kendini merkeze alan öznenin toplum içine kök salabilmesi için saf-

laştırdığı kitesine hedef göstereceği şeytanlara her zaman ihtiyaç duyacaktır.

Bu sebeple dünyanın her yerinde, ırkçı rejimler, meşru ve sorgulanamaz saydıkları iktidarlarını, ellerinde tuttıkları iletişim araçlarıyla tahkim eder, mevzilerini güçlendirir. Günün her saatinde ideolojik bombardımana tuttıkları insanların kendi varoluşunu anlamlı da olsa sorgulama yetisini yok eder.

Yalnızlaştırma ve ayrıştırma üzerinden herkesi kendi kültürel kodlarıyla toplumdaki zihinsel hücrelerine hapsederek yol alacaklarını bildiklerinden doğrudan halkların dayanışma ve birliğini hedef alırlar. *“Öteki, öteki olduğu, yabancı yabancı kaldığı sürece ırkçılık yoktur. Öteki farklı hale geldiğinde, yani tehlikeli bir biçimde yakınlaştığında ırkçılık ortaya çıkar.” (5)*

Kapitalizmin kültür endüstrisi üzerinden sanatı maniple ederek piyasa mekanizması üzerinden yarattığı pazarda kültürel üretimi kontrol altına aldıktan sonra sanat-sanatçı-piyasa ilişkisi üzerinden süregelen bir bağımlılık ilişkisi yaratır.

Nasıl ekonomi çeşitli araçlarla kontrol ediliyor ve yönlendiriliyorsa kültür-sanat alanı da neoliberal politikalara koşut, yaratılan bağımlılık ilişkisi üzerinden kontrol altına alınır ve kitleler istedik şekilde yönlendirilerek harekete geçirilir.

Hitler, iktidarının devamlılığı açısından faşist propagandayı “sanatla eşdeğer tutarak bireylerin bir şekilde rızası ile yayımlacı faaliyetlerine fiili destek vermesini sağlamak için özel birimler kurmuştur.

“Triumph des Willens” (İradenin Zaferi) adlı propaganda filmi ve filmin tanıtımı için üretilen materyaller, sanatın propaganda aracı olarak toplumu harekete geçirmede sanat-ideoloji ilişkisini ortaya koyarak nasıl bir rol üstlendiğini gösteren güzel bir örnektir.

Her ne kadar söylem bazında sanatın ideolojik olmayacağından böyle bir yaklaşımın sanatın etki alanını daralttığından, estetik yeterliliğini sakatladığından dem vurulsa da bu savı öne sürenlerin aslında kendi ideolojilerine alan açmanın gayreti içinde oldukları görülür, bilindir.

Sanatçı, içinde yaşadığı toplumun kültürel kodla-

ryla hareket eden, bir anlamda toplumdaki hegemonik eğilimleri, ideolojik kodları ister istemez çalışmalarına, göstergeler imajlar vb. biçiminde yansıtarak (ret-kabul) safını durduğu yeri belli eder.

Bunun için ırkçı kodların sanat dalının özelliklerine ve özgünlüğüne göre esere işlenerek hedef kitlede değişim ve dönüşüme yol açacak şekilde, karşılık bulması, alımlayıcının verili kodları kültürel derinliğiyle içselleştirerek harekete geçirmesi beklenir.

Sanat dalları içinde sinema, ırkçılığı çeşitli yönleriyle ele alarak sömürgecilik, faşizm gibi başka tematik unsurlarla ilintisini kurarak günümüzde daha da öne çıkan bir sanat dalı olarak değerlendirilmektedir.

Örneğin; “Roman Polanski’nin 2002 yılında çekmiş olduğu *Piyanist* isimli filmde ise II. Dünya Savaşı’na sömürgecilik ve ırkçılık olgusu bağlamında yaklaşmakta Yahudi asıllı Polonyalı besteci Wladyslaw Szpilman’ın başından geçen trajik olaylar anlatılmaktadır.” (6)

ABD’de yapılan bir araştırmanın istatistiksel verileri sanatta hem ırksal hem de cinsiyetçi yaklaşımların sonuçlarını gözler önüne seriyor.

“Sadece Amerika’nın en büyük 18 müzesindeki eserlerin yüzde 85’i beyaz ressamalara, yüzde 87’si ise erkeklere ait.” (7)

Beyaz erkeğin sergi salonlarının olanaklarını kullanma konusunda ne kadar şanslı olduğu ve bu şansın da hiç de eşit koşullarda yakalanmadığı ortada.

Yine aynı şekilde eşitsiz koşulları örneklendirmeye devam edecek olursak; “*University of Luxembourg’un 1,5 milyon açık artırmanın verilerini gözden geçirdiğimizde “Kadınların eserlerinin yine de*

erkeklerden yüzde 28.8 oranında daha ucuza satıldığı görüldü.” (8)

Sistemin kontrol altına aldığı sanat piyasasında kimin görünür kılınacağı, kimin merkezin dışına itilerek dışlanacağı piyasayı kontrol eden egemen güçler tarafından belirlenir.

“*Washington Post, algılama, zevk ve insanların önceliklerini kapsayan sosyal bir araştırma yapmak amacıyla bir deney gerçekleştirdi. Ancak bu deneyi çoğu insanın rutinlerine uymayan şeylere kayıtsız kaldığını gösterdi. Geçip gittikleri metro istasyonunda ücretsiz bir konser veren “dünyaca ünlü bir kemancıya” bile.”*(9)

Met-

Sistem; içine alarak baskın argümanlarla melezleştirdiği muhalif düşünceleri, sanatçıyı kendine benzetecek özgürlük, bireysellik vb. kodlarla işlevsiz kılar. Kendilerini sol kulvarların bir kültür politikası belirleyemeyip popüler kültüre eklenmelerine alanı boşaltmasının ve pasivize olmasının nedeni budur.

Met-istasyonunda gerçekleştirilen sosyal deneyde dünyaca tanınmış keman sanatçısı Joshua Bell’in önünden geçip giden kalabalıklar ne müziğe kulak verir ne de sanatını farklı bir platformda icra etmeye çalışan kişinin dünyanın en yetenekli müzisyenlerinden biri olduğunu farkındadır.

Solcu, sağcı, İslamcı, faşist her görüşten sanatçı desteklenebilir ya da görünmezden gelinerek kitlelerle sağlıklı bağ kurması engellenebilir. Bu tutumu belirleyen ilkelere en önemlisi bizce kullanılmaya “**elverişlilik**” diye adlandırabileceğimiz yine piyasacı sanatın etki alanında kalarak erkin oluru alabilecek pozisyonda bulunmaktadır.

Vitrine çıkarılarak allanacak pullanacak olanın muhalif ya da sistem içinde olmasına bakılmaksızın kültür endüstrisinin gereksinimlerine göre kuşattığı boşluklarda vurguladığımız özelliğine ek olarak “**ehlileştirilebilir**” olması da önem arz eder.

ABD’de sermaye gruplarının bizdeki geleneksel sağcı-solcu ikilemi dışında düşünce kuruluşlarına, sa-

nat çevrelerine maddi anlamdaki katkılarının yegâne sebebi yukarıda anlatmaya çalıştığımız büyük fotoğrafın bir sonucudur.

Sistem; içine alarak baskın argümanlarla melezleştirdiği muhalif düşüncüyü, sanatçıyı kendine benzeterrek özgürlük, bireysellik vb. kodlarla işlevsiz kılar.

Kendilerini sol kulvarda değerlendiren yapıların alana ilişkin bir kültür politikası belirleyemeyip popüler kültüre eklenerek alanı boşaltmasının ve pasivize olmasının nedeni budur.

Biraz önce yukarıda da bahsettik, kimin ve neyin görünür olacağına kültür endüstrisine hükmeden güçler yani sermayenin merkezileştirdiği çeşitli adlarla ortaya çıkan kurumsal yapılar karar verir.

Devasa bütçelerle ortaya çıkan sermaye destekli kuruluşlar, banka yayınevleri, bakanlık teşvik ve destekleri solu da kapsayacak şekilde öğütme/eritme hamlelerinin müfrezesi olarak kültürel alanın kuşatılmasını sağlar.

Böylelikle bu tarz yapılar sistemin polisliğine soyunarak egemenler tarafından istenen nizamı, gerçekleştirmek için alanı kontrol etmek görevini yıllardır üstlenmektedir. Toplum hafızasına otomatik bir sansür refleksi işte bu tür etkinliklerle yerleştirilir, kitleler sürü psikolojisiyle hareket eder hale getirilir.

Son yıllarda Kürt sanatçıların üretimleri bilindik refleksleler yüzünden kitlelerle buluşma, destek bulma konularında sıkışmışlık içinde. Bir de buna yasal dayatmalar, baskılar eklenince sanatın bütün dallarında sanatçılar eli kolu bağlı, zorlu engelleri aşmak için çabalyor.

Türkçe olmadığı düşünülen yerleşim isimlerinin Türkçeleştirilmesini trajik-komik şekilde anlatan Navnîşan (Adres) filminin yönetmeni Aram Dildar böyle bir filmi finanse etmenin ve çekmenin zorluklarını bir röportajında anlatıyor.

Kayyum atanmadan önce Batman Belediyesi tarafından desteklenen film, kayyum sonrası, kıt kanaat verilen destek de kesilince borçlanarak 15 dakikalık film ancak bitirilmiş.

Çekilen filmlerin seyirciyle buluşması da kısıtlı olanaklarla sivil toplum kuruluşları ya da pandemiyle

birlikte pıtrak gibi patlayan dijital platformlar üzerinden belirli hassasiyetler gözetilerek gerçekleştiriyor.

Aram Dildar Kürt sineması içinde yer alma iddiasında dijital platformlardan yararlanma konusunda kendisine yöneltilen soruyu şöyle yanıtlamış:

“Türkiye’de evet, dijital platformlar Kürt sinemasına bir kapı açıyor. Örneğin Kürtçe kısa filmlere Blu TV biraz “şans” verdi. Ama bunların gösterimi o kadar düşük ücretlerle yapılıyor ki. Bir sürdürülebilirlik yine sağlanamıyor.

Elbette MUBI Türkiye çok önemli işler yapıyor ve Kürt sinemasına gerektiği özeni göstermeye çalışıyor. Bu mutluluk verici; fakat dediğim gibi yine çok düşük ücretlerden bahsediyoruz. Artık zaten Kültür Bakanlığı fonları içerisinde yer alamıyoruz.” (10)

“Ötekileştirici politikaların sonucu egemenler, yolda otobüslerde bile tahammül gösterilemeyerek saldırıya uğrama pahasına konuşulan bir dilin kültürüne ait sanatsal üretimleri elbette ki genel döngünün dışına iterek hiçleştirmeye çalışacaktır.

Geçen yıl Cizre’de 12 Mart’ta oynanması planlanan “Mem û Zîn” oyununun gösterimi hiçbir gerekçe göstermeksizin Cizre Kaymakamlığı tarafından iptal edilmiştir. Yine sanatçı Aynur Doğan’ın açık hava konseri iptal edildi, Metin-Kemal Kahraman kardeşlerin Muş konseri, Valilik tarafından yasaklandı.

Göçmen ve mültecilere karşı ırkçı tutumlar da gün geçtikçe günlük siyasi tutumların teşvikiyle hiç durmadan arttı. Türkiye’ye göç eden Afganların, Pakistanlıların ve Suriyelilerin Türkiye demografisinde ve günlük yaşamda olumsuz etkilerinden bahsedip ırkçılığın körükleyen “Sessiz İstila” filmi yayımlandı. (11)

Elbette ülkemiz için ırkçılığın geçmişe dönük izlerini sürebileceğimiz bir tarihi var. Edebiyatımızda Milli Edebiyat akımıyla birlikte uluslaşma sürecini kapsayarak günümüze kadar uzanacak şekilde bir milletin kurgulanması süreçlerinde ırkçılık kolay benimsenen bir düşünce sistematığı olmuştur.

İrkçilik olgusunun edebi metinlerde tezahürü Ha-

lide Edip Adıvar'ın romanlarında kolayca izlenebilir. Özellikle azınlıkların romanlarda ötekileştirilerek kötü tipler olarak kurgulandığı eleştirilenler tarafından sıkça dile getirilen bir gerçekliktir.

Halide Edip Adıvar'ın Kalp Ağrısı adlı romanın devamı niteliğindeki "Zeyno'nun Oğlu" Doğu Anadolu'da görevlendirilen Türk subaylarının ve eşlerinin karşıdan seyrettikleri Kürt algısını, ötekileştirme ve ırkçılık düzleminde ele alır.

Olaylar, romanın ana kahramanlarından Binbaşı Hasan'ın gözünden, yaklaşmakta olan isyanın ayak sesleriyle birlikte kendilerinden farklı gördükleri "vahşi" Kürtlere karşı güvensizlikleri üzerinden ırkçı bakış açısıyla ortaya konur.

Dönemin edebiyatçılarını izlediğimizde özellikle şiirde hece ölçüsünü savunan Ziya Gökalp'in şiirsellik taşımayan şahsına münhasır didaktik ölü dizelelerinde sıkça ırkçı faşist söyleme rastlarız.

Cumhuriyet'le birlikte ulus devletin kuruluş harcı olan milliyetçiliğin milli edebiyattan devralınan ırkçı söyleminin sürdürüldüğünü, iktidarı ele geçiren yeni elitlerin diğer toplulukları Türk potasında eritme çabalarında bilimsellik kisvesi olduğu kadar sanat da önemli roller üstlenmiştir.

Osmanlı'nın reddi, İslamcı etkilerin sınırlanarak ulusçu ideolojiye ait mitlerin egemen kılınması bir devlet inşasının yanında kurgulanan Türk kimliğinin mutlak şekilde diğerlerinin dışlanarak inşası, Kemalist ideolojinin yukarıdan aşağıya doğru toplumsal meşruiyetini sağlayacak yol haritası olmuştur.

Bu yol haritasında yeni devletin sembollerinin toplumsal belleğe kazınmasında dönemin sanatçıları desteklenerek Osmanlı'dan devralınan ulufe geleneği aynen sürdürülerek bağımlılık ilişkisi Türkçü ideolojinin yerleşmesine hizmet eder hale getirilmiştir.

Türkçü, Turancı düşüncenin öncü isimlerinden Nihal Atsız zaman zaman cumhuriyeti kuran kadrolarla ideolojik bağlamda ayrı düşmüş gibi görünse de (Irkçılık/Turancılık davası) fikriyat olarak aralarında derinleşmiş bir farklılığın olmadığı iktidar kavgasından kaynaklanan özel bir durum olduğu görülecektir.

Günümüze geldiğimizde aslında verili koşullarda hiçbir değişimin olmadığını daha önce yukarıda say-

mış olduğumuz örnekleri de göz önüne alarak teknolojinin ilerlediği bir çağda durumun hiç de değişmediği daha çetrefil bir hale geldiği görülecektir.

"Günümüzde ırkçılığın oluşum ve yayılma görünümlerine bakılarak toplumsal değişimlere ayak uydurduğu, değişen koşullara göre kendini güncellediği söylenebilir. Gündelik hayatımızda etkinliğini sürdüren ırkçılık kavramının gündeme gelmesinde insanların enformasyon ihtiyacını karşılayan medyanın ve özellikle de medyanın bir parçası olan reklamcılığın rolü yadsınamaz niteliktedir." (12)

Yakın zamanda İBB'nin Artıstanbul Feshane'deki "Ortadan Başlamak" sergisine gösterilen ırkçı/cinsiyetçi tepkiler, İşi sergi salonun basılmasına kadar getirdi. Tepkilerin ardından sergi ile ilgili "eşcinsellik içeren tablolarla LGBT propagandası yapıldığını" "dini değerlere hakaret, aşağılama ve kin ve düşmanlığa tahrik" iddiasıyla suç duyurusunda bulunuldu.

Medyanın ırkçı söylemleri yaygınlaştırarak her ülkenin dinamiklerine göre sakatladığı her alanda olduğu gibi sanat/estetik adı altında yeniden üretmesindeki katkısı göz ardı edilemez.

Görüldüğü üzere sanat aracılığıyla, mevcut düzenin ırkçılığın alt dallarında ötekileştirdiği grupları üzerinden geniş bir alanda egemenlik sağlanması zorunludur.

Bu yüzden kurbanlar tarafından sistemin içselleştirilmesi meşruiyetin kaynaklarından biridir. Eşitsizliklerin kabul düzeyinde tutularak rızanın alınarak toplumun körleştirilmesi, kendi celladına gönül bağıyla bağlanmış olması egemeler açısından önemlidir.

....

NOTLAR

- (1) <https://tr.wikipedia.org/wiki/Irk%C3%A7%C4%B1%C4%B1k>
- (2) <https://perspektif.eu/2020/05/30/irkcilik-nedir/>
- (3) <https://perspektif.eu/2020/05/30/irkcilik-nedir/>
- (4) <https://www.artmajeur.com/tr/magazine/5-sanat-tarihi/irkciliga-karsi-bir-ronesans/332869>

(5) artmajeur.com/tr/magazine/5-sanat-tarihi/irk-ciliga-karsi-bir-ronesans/332869

(6) <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/1020/113614.pdf?sequence=2>

(7) <https://dergipark.org.tr/en/pub/intermedia/issue/8643/107901>

(8) <https://gdh.digital/metroda-bir-kemanci-joshua-bell-deneyi-29065>

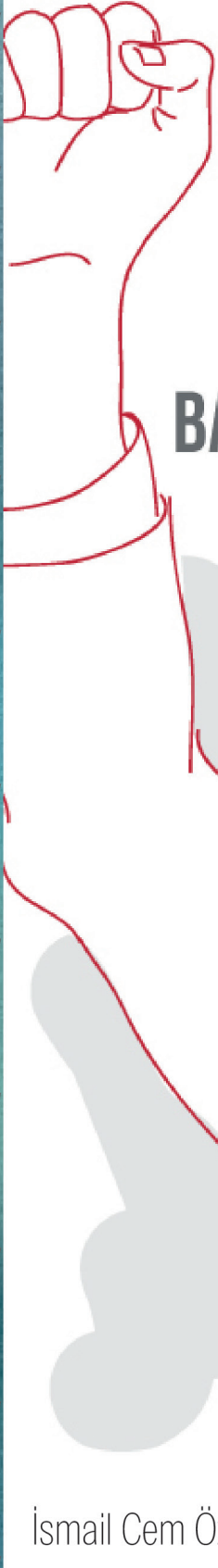
(9) <http://www.sanataak.com/view/muzelerdeki-sanatcilarin-dortte-ucu-beyaz-erkek>

(10) <https://m.bianet.org/4/201/283206-tayin-san-ya-da-yesilko-y-nerede>

(11) sahamerkezi.org/wp-content/uploads/2022/06/kurtler_aleviler_ve_mutedilere_yonelik_irkci_saldirilara_iliskin_1_1ralik_2021_28_subat_2022_tarihleri_basin_taramasi_raporu.pdf

(12) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/499397>

ölüler gelir Samuel
ölüler gelmez gerinde yok
sonra ağızları mühürlü olanlar
başsağlığı kuyruğuna girer
unutulmuş güz yapraklarıyla
ölüler mezarlara sığana dek

KARŞI

**KOYMAZSAK EĞER
TEHLİKEDEDİR**

**GÜNLÜK EKMEĞİMİZ
BACAMIZIN TÜTMESİ
TEHLİKEDEDİR**

**EVİMİZ,
AŞKIMIZ,
ÇOCUĞUMUZ
PENCEREDE SAKSI
KİTAP SEVGİSİ,
İNSAN SEVGİSİ**

**TEH-
LİKE-
DEDİR.**

ARIF DAMAR

İsmail Cem Özkan

İNSANLIK “İNSAN”I AŞMALI-MI-DIR?

deneme

İsa HACIHASANOĞLU

“Her şeyi yeniden tanımlamak zorundayız
‘İnsan olmak ne demektir’den başlayarak.”
Slavoj Zizek

Modern insan dediğimiz homo sapiens sapiens’in (“bilen insan”. Bu yazımızda “akıllı insan” diyeceğiz.) yaklaşık 160 bin yıllık bir geçmişi var. Oysa ilk canlı 4 milyar, ilk memeli 190 milyon, ilk primat 55 milyon, ilk insanımsılar 17-18 milyon yıl önce evrimleşti. Yani biz daha dünkü çocuğuz. Ancak diğer tüm türlerin hiçbiri, hatta hepsinin toplamı bile dünyayı bizim kadar dönüşüme uğratmadı. Hiçbiri bizim kadar yıkıma neden olmadı. Bugüne kadar çeşitli nedenlerle soyu tükenip yok olan tür sayısı hakkında bir şey söyleyemem. Ama yok oluşunun nedeni kendisi olan ilk tür olacağımızı rahatlıkla söyleyebilirim. Buna da “akıllı insan” olmamız neden olacaktır. “İnsanın yaşamını kolaylaştıran bütün teknolojik gelişmelerin ve üretilen aletlerin hepsi akıllı insanın eseri iken nasıl böyle şey söyleyebilirsiniz?” dediğinizi duyar gibiyim. Bunu bekliyordum da. Zaten yazıyı yazmamın nedeni de bu sorunuza yanıt arama isteğidir.

İnsanın eylemlerinin amacı, beslenme ve barınma sorunlarının çözümünü daha etkin ve zahmetsiz hale getirmek böylece yaşamaya zaman ayırmak olmalı.

Ama günümüzde bu çığırından çıkmış durumdadır. İnsanın doğal ihtiyacı olmayan, çoğu iddia edilen aksi işlev gören bir yığın meta üretilmekte ve pazarlanmaktadır. Üretim ihtiyaçları karşılamak için değil yeni ihtiyaçlar yaratmak amacı taşır. Üretim yapılırken metanın üretim kullanım ve sonraki aşamalarında doğaya ağır bedellerinin olduğu ya da olabileceği, kendi türünün ve/veya diğer türlerin yaşamlarını olumsuz etkileyeceği, bu durumun sürdürülebilir olmadığı gözden uzak tutulur. “Görülmez” değil “gözden uzak tutulur”. Bunu yapan da akıllı insandır.

İnsan doğaya hükmedip onu dönüştürme yeteneğini elbette aklına borçludur. Homo sapiens ateşi kontrol edebilmeyi başarmakla (yaklaşık 300-350 bin yıl önce) “akıllı insan” olma yoluna girmiştir. Eti pişirmesi daha fazla protein dolayısıyla daha büyük beyin demektir.

Sonra özel mülkiyeti (Neolitik çağ M.Ö, 8 -10 bin yıl) ve onu koruyabilmek için de devleti (M.Ö, 3-4 bin yıl) icat edecektir. Devlet olunca savaş da olacaktır. Zira el konularının korunması ve daha fazlasına el konulmasının en güvenli ve meşru yolu budur. Bütün bunlar hep aklın eseridir.

Elbette akıl bunlarla yetinmeyecektir. Cin şişeden çıkmıştır. Bisiklet hareket etmiştir. İnsan artık pedal çevirmeyi bırakamaz. Daha fazla üretim daha fazla yıkımı getirecektir. Ama o yıkımı başkalarının sırtına yüklemeyi başarabildiği sürece akıllı insan için sorun yoktur. Anadolu’da çok sevdiğim bir söz vardır. “Helva sizin evinizde kavrulmadıysa çok tatlıdır” Akıl her zaman helvayı başkalarının evinde pişirmenin yolunu bulmuştur. Bu çağlar boyunca değişik yöntemlerle, değişik sistemlerde yapılmıştır. Çağımızdaki sisteme kapitalizm deniyor.

Sonuçta “akıllı insan” dediğimiz türün tarihi, helvayı ötekinin evinde pişirip keyfine bakmanın yolunu açık tutmak için mücadele etmekle geçmiştir. Bunun için soykırımlar, katliamlar, savaşlar ve daha bir yığın kötülükler yapmaktan bir an olsun geri durmamıştır. Tüm bu kıyımları, katliamları sadece kendi türüne değil diğer türlere, sadece hayvanlara değil bitkilere de yapmıştır. Görünüşe göre yapmaya da devam edecektir.

Hal böyle iken akıllı insan olmakla övünmenin, onu yüceltmenin dahası herkesi buna zorlamanın anlamı nedir? Ya onu yeniden tanımlamal, ona yeni anlamlar ve misyonlar yüklemeliyiz ya da onu aşmanın yollarını arayıp bulmalıyız. O yol yoksa inşa etmeliyiz. Bunu yapamazsak akıllı insan kendisiyle birlikte birçok türün de sonunu getirecektir. Buna engel olacak yolu nasıl bulacak, ya da nasıl inşa edecek?

Bunu akıllı insanın akıllı olan “faydacı aklın” yerine, benim gibi akılsız insanların akıllı olan “eleştirel akıl” ikame etmekle başarabilir. Eğer başarabilirse tüm kötülüklerinden, yıkımlarından kurtulma şansı olacaktır. Sona yaklaşmışken gene sık sık geldiğim yere geliyor gibiyim. Yani tüm yollar Roma’ya çıkıyor. Üretimi ve üretim aracı olmaktan başka bir şey olmayan emeği ve faydacı akıllı yüceltmekten vaz geçmeliyiz. Bugün her şeye egemen olan insanı dönüştürüp kendisine yabancılaştıran üretim çılgınlığı doğanın kapasitesini aşmıştır. Bunun getireceği ekolojik yıkım akıllı insanın sonunu getirebilecek düzeye ulaşma potansiyeli taşımaktadır. Üretim sadece meta üretimi olarak yıkıma yol açmıyor. Bilgi üretimi de başka bir sorundur. Akıllı insan için başka bir tehdit

de yapay zekâ olmuştur. Tüm bu tehditler ne yazık ki aklın yani akıllı insanın ürünüdür.

Bugünkü insan kendisine yine kendisinin atfettiği sıfatların çoğunu hak etmemektedir. Zannettiğimiz ya da iddia ettiğimiz gibi övülecek, bireyi olmakla gurur duyulacak bir tür değildir. Türcü ve kıyımcıdır. Doğayı kendi yararına kullanırken diğer türler için de kendi türdeşleri için de yaşamsal sorunlara yol açmaktadır. Böylece kendisiyle birlikte tüm canlılık için tehdit oluşturmaktadır. İnsanlık buna bir şekilde son vermelidir. “İnsanlık insanı aşmalıdır” derken bunu kastetmekteyim.

Bitirirken yapılan antropolojik çalışmaların Homo sapiens sapiens’in kuzeni Homo sapiens neandertalensis’e soykırım yaptığını ortaya koyduğunu da anımsatmak isterim.

கையெழுத்திடப்படுவதை தொலைக்காட்சியில் பார்த்து மகிழ்ச்சியடைய ஜனாதிபதியதோயோனோ, உப ஜனாதிபதி, சபாநாயகர்.

கருத்துக் கடந்த டிசம்பர் பாரிய பூகம்பமும். ருவான ஆழிப் பிலத்தில் பேரழிவு அந்த இயற்கை இரண்டு மீண்டு வருடங்களாகத் து முடிவுகட்டும் வரவேற்றிருக் அரசாங்கத்திற்கும், டியிலான சண்டை நந்தாயிரம் பேர் அவர்களில் கள். ஜனாதிபதி மார்க்டி உருவாக்கப்பட்ட மோதல்களுக்கு தான நோக்கமாகக் உடன்படிக்கையின்

கருத்துத் தெரிவித்த அஹ்திசா, இது ஆச்சே மாநிலத்திற்கான புதிய யுகத்தில் ஆரம்ப மெனக் கூறினார். எனினும், எதிர்காலத்தில் கடுமையான பணிகளை நிறைவேற்ற வேண்டியிருக்கிறது என்று வலியுறுத்தினார். அரசாங்கத்தின் சந்தியமைச்சர் டி. புணர்வகன் என்ற இடமே கூர் விடுத தால் நந்தாயிரம் பேர் கருத்துக் கடந்த டிசம்பர் பாரிய பூகம்பமும். ருவான ஆழிப் பிலத்தில் பேரழிவு அந்த இயற்கை இரண்டு மீண்டு வருடங்களாகத் து முடிவுகட்டும் வரவேற்றிருக் அரசாங்கத்திற்கும், டியிலான சண்டை நந்தாயிரம் பேர் அவர்களில் கள். ஜனாதிபதி மார்க்டி உருவாக்கப்பட்ட மோதல்களுக்கு தான நோக்கமாகக் உடன்படிக்கையின்

ரியடே

டுக்கோலங்களில் மரபையே தலை கட்டந்த 07.08.05 வெளிவந்திருந்த கட்டுரை அமைந்தி மனக்கிடக்கைகளை விவரும் கோறுசாங் தியிருந்தாரென்பது தெரிகிறது. யரவா முடியுமானாலும் தமதிழர்களது நடை காரசாரமாகச் சாடி

வாழ்வு தமதிழர்கள மேம்பாடு புதிய விட ருக்கிறார்களே உலகந் உலகத்த வாள்பட்ட விட கலாசாரங்கள் வாழ்க்கையை நெறப

ரீதியில் பல மேம்ப அடிப்படையிலேயே புகள் உருவாகின. தலைப்பிலிகள் புதிய பா இருந்த போதும் னர் என்பது அவரது ிக்கிறது ஆயுதபலம் ன் வெறும் விட்டுக் னிந்து இருக்க வேண் இதன் யதார்த்தம். அவர்களது மனோ இந்தளவிற்கு வியா ன மரபு ரீதியிலான னம். தமதிழர்களது ி அத்தனுடன் சேர்ந்த ி, கொண்டாட்டம், ிவற்றின் சேர்த்து என்பது மனோவியல் வைத்தேயத்தவர்கள் ிரத்தையும் எம்மவர் (மஎளம்) சுருட்டித் தை எந்தவிதத்திலும் தமதிழர்களை மாத்திர களையும் சுரண்டி

வீழ்த்துவதற்கும் கீழ்தலைக்குக் கொண்டு செல்வதற்குமல்ல இவற்றிற்கெல்லாம் விஞ்ஞான ரீதியாக தாரணங்கூற முடியாது. இவ்வாறு தீர்வுகளைக் கண்டுபிடிக்க முடியாது. போராட்டங்கள் இப்பொழுது மேலைத்தேயசமூகங்களால் உருவாக்கப்படுகின்றன. இவற்றிற்கெல்லாம் 'விஞ்ஞானமே' காரணமாகும். இதனைப்பூரிந்து கொள்ளாத வகையில் இலங்கையின் ஈழத்தமிழர்கள் நபந்து கொள்ள மாட்டார்கள். மூன்று வருடங்களைத்தாண்டி

பெற்றுக் களவெ ன்மேல் சமய கலை நிறைவுற்றவதில் காட்ட முதுபுது சவாலெனக் கூர் இன்னானேஷி யாவின் பல மாநிலத்தில் பல குற்றச்செயல்கள் பட்டிவந்திருக்கிறார்கள். கடத்தல்கள் மக்களும் வெட்டுதல், மக்களை அச்சுறுத்த கப்பம் கட்டல் போன்ற வற்றை உதாரணமாக குறிப்பிட முடியும். இந்த கைய நடவடிக்கைகளை இந்தேனேஷியாவின் அரசாங்கம் கட்டுப்படுத்தி விட்டபடியுமா என்று பலர் சந்தேகப்படுகிறார்கள். புரிந்துணர்வு உடன்படிக்கையில் குறிப்பிடப்பட்டுள்ளவாறு, ஆச்சே மாநிலத்தில் அரசாங்கத்திற்கு ஆதரவாக செயற்படும் பராதுருப்புக்களிடம் இருந்து ஆயுதங்களைக் களைந்துவிடுவதும் எளிதான காரியமாக

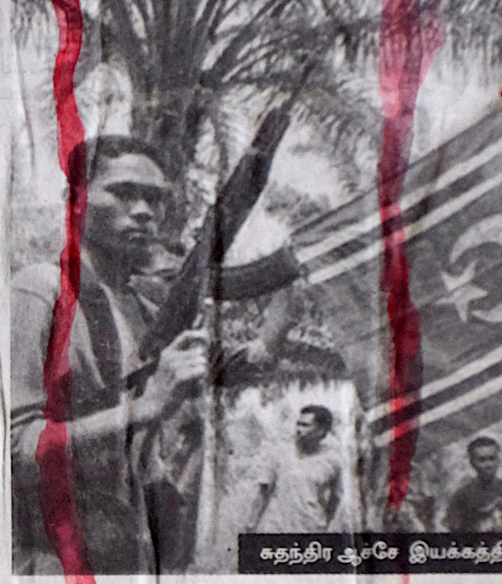
சர்வதேச விவகாரம்

மான வரலாற்றைக் கொண்டுவகளாகவும், சுயகௌரவத்தை மதிப்பவர்களாகவும் காணப்படுகிறார்கள். உண்மையில், போர்க்கான் ஆச்சே மெர்ந்தகா என்ற பெயரிலான ஆச்சே விடுதலை இயக்கம் என்பது நீண்டநாள் அடக்கி வைக்கப்பட்டிருந்த உணர்வுப் போராட்டத்தின் வன்முறை வடிவமாகும். உண்மையில் ஒல்லாந்திய காலனித்துவ

சதீஸ் கிருஷ்ணபிள்ளை

ட்சியாளர்கள் இந்தோனேஷியாவை கிபரித்தபோது, ஆச்சே மதிலம் அவர்களின் டில் இருக்கவில்லை. இந்தோனே திரம் பெற்று சதீஸ் கிருஷ்ணபிள்ளை டேபு, ஆச்சே போதிலமும் ஒரு சோகப்பட்டு: காலனித்துவ ஆட்சி துக்கு எதிரான போராட்டத்தில் ஆச்சே உதவியை நாடிய இந்தோனேஷி அரசியல் தலைவர்கள் அந்த மாநிலத் திரம் பெற்றுத் தரப் போவதாக உறுதிய ன். ஆட்சிப் மேறியதும் உறுதி மொழியை ருக்க விட்டார்கள். இந்தோனேஷியா டித் தலைவராகக் கருதப்படும்

பெற்றுக் களவெ ன்மேல் சமய கலை நிறைவுற்றவதில் காட்ட முதுபுது சவாலெனக் கூர் இன்னானேஷி யாவின் பல மாநிலத்தில் பல குற்றச்செயல்கள் பட்டிவந்திருக்கிறார்கள். கடத்தல்கள் மக்களும் வெட்டுதல், மக்களை அச்சுறுத்த கப்பம் கட்டல் போன்ற வற்றை உதாரணமாக குறிப்பிட முடியும். இந்த கைய நடவடிக்கைகளை இந்தேனேஷியாவின் அரசாங்கம் கட்டுப்படுத்தி விட்டபடியுமா என்று பலர் சந்தேகப்படுகிறார்கள். புரிந்துணர்வு உடன்படிக்கையில் குறிப்பிடப்பட்டுள்ளவாறு, ஆச்சே மாநிலத்தில் அரசாங்கத்திற்கு ஆதரவாக செயற்படும் பராதுருப்புக்களிடம் இருந்து ஆயுதங்களைக் களைந்துவிடுவதும் எளிதான காரியமாக

சுதந்திர ஆச்சே இயக்கத்தின்

பதே தமிழர் வாழ்

தலைப்போராட்டத்தில் இரண்டி ன்மேல் சமய கலை நிறைவுற்றவதில் காட்ட முதுபுது சவாலெனக் கூர் இன்னானேஷி யாவின் பல மாநிலத்தில் பல குற்றச்செயல்கள் பட்டிவந்திருக்கிறார்கள். கடத்தல்கள் மக்களும் வெட்டுதல், மக்களை அச்சுறுத்த கப்பம் கட்டல் போன்ற வற்றை உதாரணமாக குறிப்பிட முடியும். இந்த கைய நடவடிக்கைகளை இந்தேனேஷியாவின் அரசாங்கம் கட்டுப்படுத்தி விட்டபடியுமா என்று பலர் சந்தேகப்படுகிறார்கள். புரிந்துணர்வு உடன்படிக்கையில் குறிப்பிடப்பட்டுள்ளவாறு, ஆச்சே மாநிலத்தில் அரசாங்கத்திற்கு ஆதரவாக செயற்படும் பராதுருப்புக்களிடம் இருந்து ஆயுதங்களைக் களைந்துவிடுவதும் எளிதான காரியமாக

தலைப்போராட்டத்தில் இரண்டி ன்மேல் சமய கலை நிறைவுற்றவதில் காட்ட முதுபுது சவாலெனக் கூர் இன்னானேஷி யாவின் பல மாநிலத்தில் பல குற்றச்செயல்கள் பட்டிவந்திருக்கிறார்கள். கடத்தல்கள் மக்களும் வெட்டுதல், மக்களை அச்சுறுத்த கப்பம் கட்டல் போன்ற வற்றை உதாரணமாக குறிப்பிட முடியும். இந்த கைய நடவடிக்கைகளை இந்தேனேஷியாவின் அரசாங்கம் கட்டுப்படுத்தி விட்டபடியுமா என்று பலர் சந்தேகப்படுகிறார்கள். புரிந்துணர்வு உடன்படிக்கையில் குறிப்பிடப்பட்டுள்ளவாறு, ஆச்சே மாநிலத்தில் அரசாங்கத்திற்கு ஆதரவாக செயற்படும் பராதுருப்புக்களிடம் இருந்து ஆயுதங்களைக் களைந்துவிடுவதும் எளிதான காரியமாக

இன்மேல் சமய கலை நிறைவுற்றவதில் காட்ட முதுபுது சவாலெனக் கூர் இன்னானேஷி யாவின் பல மாநிலத்தில் பல குற்றச்செயல்கள் பட்டிவந்திருக்கிறார்கள். கடத்தல்கள் மக்களும் வெட்டுதல், மக்களை அச்சுறுத்த கப்பம் கட்டல் போன்ற வற்றை உதாரணமாக குறிப்பிட முடியும். இந்த கைய நடவடிக்கைகளை இந்தேனேஷியாவின் அரசாங்கம் கட்டுப்படுத்தி விட்டபடியுமா என்று பலர் சந்தேகப்படுகிறார்கள். புரிந்துணர்வு உடன்படிக்கையில் குறிப்பிடப்பட்டுள்ளவாறு, ஆச்சே மாநிலத்தில் அரசாங்கத்திற்கு ஆதரவாக செயற்படும் பராதுருப்புக்களிடம் இருந்து ஆயுதங்களைக் களைந்துவிடுவதும் எளிதான காரியமாக

இன்மேல் சமய கலை நிறைவுற்றவதில் காட்ட முதுபுது சவாலெனக் கூர் இன்னானேஷி யாவின் பல மாநிலத்தில் பல குற்றச்செயல்கள் பட்டிவந்திருக்கிறார்கள். கடத்தல்கள் மக்களும் வெட்டுதல், மக்களை அச்சுறுத்த கப்பம் கட்டல் போன்ற வற்றை உதாரணமாக குறிப்பிட முடியும். இந்த கைய நடவடிக்கைகளை இந்தேனேஷியாவின் அரசாங்கம் கட்டுப்படுத்தி விட்டபடியுமா என்று பலர் சந்தேகப்படுகிறார்கள். புரிந்துணர்வு உடன்படிக்கையில் குறிப்பிடப்பட்டுள்ளவாறு, ஆச்சே மாநிலத்தில் அரசாங்கத்திற்கு ஆதரவாக செயற்படும் பராதுருப்புக்களிடம் இருந்து ஆயுதங்களைக் களைந்துவிடுவதும் எளிதான காரியமாக

சுதந்திர ஆச்சே இயக்கத்தின்

deneme

SANATÇININ İŞİ ZOR

Hüseyin Habip TAŞKIN

Sanat her döneme ait izlerin sanatçılar tarafından yapmış olduğu eserler aracılığıyla yıllar öncesinden bugüne uzanan yolculuğuna kadar gelmiştir. Sanat yapıtları ne yazık ki barbar yöneticiler tarafından imha edilmiştir. İmha edilenler olsa da kalanlar bugüne kadar gelse de çağımızdaki barbarlar tarafından tarih sayfasındaki sanat eserleri yobaz, yoz düşünceleriyle yok edilmektedir.

Sanat ile uğraşanlar dünyayı değiştirmek, tarihe not düşmek amacıyla yola çıkanlar taraftır. Taraf olduklarında yöneticileri tarafından hoş karşılanmaz.

“Sanat dünyayı yansıtan bir ayna değildir, dünyayı biçimlendireceğiniz bir çekiçtir.” Vladimir Mayakovski

Taraf olan sanatçı, korkmadan, baskıları göze alarak özgün düşüncesini doğaya, insanlara adar. İktidarların kokuşmuş, çarpık düzenine karşı yaptığı eserler karşı duruştur ve uyanışa atılan bir imzadır.

Sanat yapıtlarında iktidarların ırkçı saldırılarını görmekteyiz. Sanatçı her zaman hangi çağda olursa olsun. Yaşamı tehlike altındadır. Önemli olan tehlikeyi göze alıp kendi özgür sanat anlayışını ortaya koyan

sanatçılar olmuştur. Günümüzde de var olan ve gelecekte de var olacak ırkçılık, baskı, sanatı susturamayacaktır.

“Dünya yüzünde sansür tarihi de hemen hemen sanat tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. M.Ö. V. yüzyılda tarihin en özgürlükçü toplumlarından biri sayılan Atinalılar bile, Miletus’un tahrip edilmesini hatırlatan bir piyesin temsilini yasaklamışlardır. Rönesans’a kadar olan süreçte birçok sanat dalında sanatçılar eserlerinde din dışı konulardan bahsedememişlerdir. 1674 yılında Floransa’daki Brancacci Şapeli’nde yer alan, Masaccio’nun “Cennetten kovulan Âdem ve Havva” eseri müstehcen bulunarak asma yaprağı giydirilerek sansürlenmiştir. İkinci Dünya Savaşından önce Faşizm ve Nazizm ile idare edilen birçok ülkede sansür sanatın birçok alanında sanatçıların çok ağır baskılar görmesine yol açmıştır.”

Sanat ile uğraşan insanlar, ister bireysel, isterse kolektif olarak yaptığını düşünelim. Yaptığını kendi egosu için mi yapıyor? Yoksa halk yığınlarına mesaj mı veriyor? Tarih sayfalarına baktığımızda sanat ile uğraşanların tepesinde egemen güçlerin kılıcını, kırbacını, sürgününü, tutsaklığını, infazlarını ve diğer

baskıları görüyoruz. Bu baskılar günümüz dünyasında ve Türkiye’inde somut ve gerçekçi olarak görüyoruz.

Egemen güçler kapitalistler, emperyalistler gerçekçi, toplumcu, sosyalist sanatı sevmezler. Sevmedikleri gibi kendi sömürü düzenlerine ait sanatçıyı öne çıkarırlar. Bireyselliğe ağırlık verirler. Halkın, doğanın ve diğer sorunlarla uğraşmayanlar baş tacı yapılır. Medyasıyla, internetiyle, devletin olanaklarıyla desteklenir. Hatta kamuoyu bile yaratılır.

12 Eylül 1980 askeri darbesinde 39 ton dergi, gazete ve kitap imha ediliyor. 937 film yasaklanıyor. Bunlar resmi olan sonuçlardır. Ya resmi olmayan sonuçlar nedir? Yıllar önce bir röportajda okumuştum. Yılmaz Güney’in tüm filmlerinin kopyaları yurt dışına imha edileceğinden, farklı yollardan çıkartılır. Sayısız edebiyatçı ve sanatçı gözaltına alınır ve işkenceden geçirilir. Kimileri de cezaevlerine girer.

2006 yılında Kars’ta heykeltıraş Mehmet Aksoy tarafından yapılan ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın ‘ucube’ dediği ‘İnsanlık Anıtı’nın yıkılmasına neden olmuştu. Heykel yıktırmanın altında şeriat yasaları yatmaktadır. Bugün bile açıktan devlet eliyle yapılmaktadır.

Gelelim sanat anlayışına kendilerinden olmayan, kendileri gibi düşünmeyenlerin konserleri, iptal edilmektedir. Basında linç kampanyaları furya halinde esmektedir.

2001 yılında Afganistan’da tarihi Buda heykelleri Taliban barbarları tarafından put olarak görmelerinden dolayı bombalanıyor ve parçalanıyor. Afganistan’daki Taliban Mısır’da bulunan başkent “Kahire yakınlarındaki Gize kentinde bulunan sfenks ve piramitlerin “put” oldukları gerekçesiyle imha edilmesi...” ile ilgili yazıyı Jerusalm Post gazetesi Mısır’ın günlük gazetesi El-Masri El-Yum’a’dan alıyor.

Amacımız sanatın özgürce sanatçılar tarafından yapılmasıdır. Direnmeye, mücadeleye devam etmeliyiz. Haklıyız bizler kazanacağız.

[https://www.milliyet.com.tr/pazar/sanatin-40-yil-](https://www.milliyet.com.tr/pazar/sanatin-40-yil-lik-travmasi-6304393)

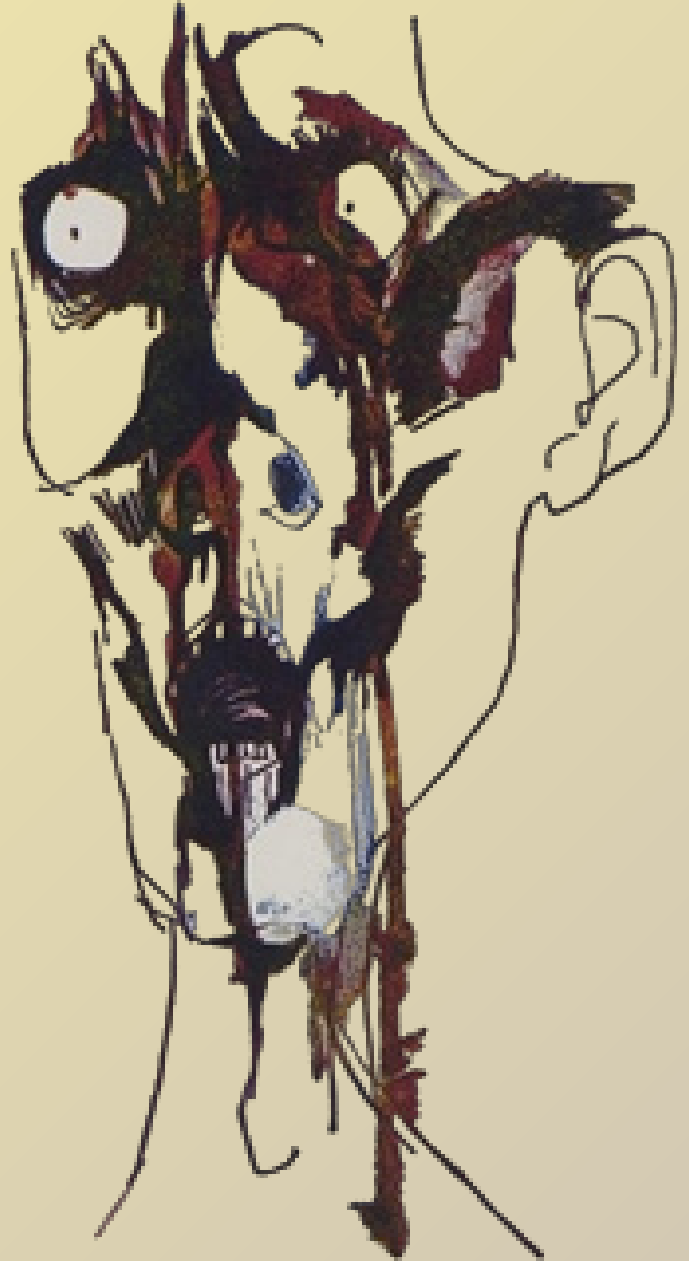
[lik-travmasi-6304393](https://www.milliyet.com.tr/pazar/sanatin-40-yil-lik-travmasi-6304393)

<https://www.evrensel.net/haber/294884/sanatin-sansure-direnis-seruveni>

https://www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_46adc4c05b5145c890c36a42d3e3fef9.pdf

<https://www.indyturk.com/node/356211/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/siyasi-ve-ideolojik-m%C3%BCdahalelerle-gelen-sans%C3%BCr-ve-yasaklar>

<https://www.dunya.com/dunya/simdi-de-piramitle-ri-yikmak-istiyorlar-haberi-190834>

SANAT ADINA SÖYLENMEYENİN PEŞİNE DÜŞMEK

deneme

Hasan ÇAPIK

Sınıflı toplumlara geçişle, insanlık için ortak değer ürettiğini düşündüğümüz bilim, sanat ve felsefede de zorunlu sapmalar olmuştur. Gelişimlerini içsel devrimlerinin belirlemesi gerekirken, sermayenin taleplerine boyun bükerek yol almaya çalışmışlardır. Bu yol ayrımında bünyelerine kalıtsal bazı hastalıklar da geçmiştir. Bunlara yabancılaşma, iş bölümü ve ırkçılık diyebiliriz. Bunları saf bir gözlemlerle göremeyiz. Sözü edilen disiplinlere yakıştırmayız da! Ama sermaye neyi kirletmez ki? Disiplinler bu hastalıkları nasıl kabul edebiliyor? Aklıma Tolstoy'un Diriliş kitabından bir parça geldi: Kötü yola düşmüş kadınla ilgili ne düşünüyoruz? Davranışından büyük pişmanlık duyarak vazgeçeceğini veya utancıyla intihar edeceğini! Ama bu şekilde olmaz. Kadın şaşkınlığını atlattıktan ve saflığını derinlere gömdükten sonra yürüdüğü yolun en güçlü fahişesi olmaya çalışır, der. Fahişeliği karakter sorunu olarak algıladığımızı vurguladıktan sonra, disiplinler için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Disiplinlerde yaşanan evrim budur: **İnsanlık içinlikten, insanlık dışılığa!** Böylece bakarsınız ki bilim atom bombası yapıyor, filozof felsefesini, sanatçı sanatını ve siyasetçiye de onu kullanmak kalıyor. Hitler'in klasik müzik eşliğinde cinayet işleyen askerlerinde bunlardan eksik olan nedir, diyerek sözü özetleyelim.

Durum öyle bir hal alır ki temel savı *insan* olan sanat, zıt yönde yol alır. İnsanları ayrımcılığa, emek sömürüsüne, sonsuz tüketime veya deri değiştirmiş yeni orta çağa yönlendirir. Bu doku üzerinden hareket edenler parlatılır. Ödüller verilir. Ödül kişiye veriliyor görünse de temsil ettiği ideolojisine verilir. Kapitalizm böylece kendisini onaylar. Düşüncelerine alan açar. Heidegger, Sartre, Nietzsche, Berkeley, Kafka, Freud, Pamuk, Huntington, Fukuyama... Neden bu kadar popüler? Neye karşılık ve nelerden vazgeçme uğruna? Kapitalizm bu isimler üzerinden karşıtlarını bastırır. Bütün kapılar bu isimlere açılırken, yaratılan popüler basınla karşıt düşünceler susturulur. Örneğin **yabancılaşmayı** ekonomik ve toplumsal bağlarla analiz eden Marx sönmümlenirken, Freud'un sorunun çözümleyicisi gösterilmesinin mantığı nedir? Nereye başımızı çevirsek psikanalizmin fişkırmasının bir nedeni yok mudur? Espriye vurarak şöyle düşünüyorum: Sanatın (özelde şiirin) ne kadar çok psikolojik sorunu var! Bu, yön değiştirme değil midir? Bu durumda insanlar kendilerini yaşama, üretim ilişkilerine, sanata vs yabancılaştıran kapitalist yabancılaşmaya değil de kapitalizmin ideolojisine uygun dönüştürdüğü **sah-te yabancılaşma argümanına** maruz kalmaktadır. Bu haliyle, kapitalizmin kavram ve algısıyla hareket edilince hiçbir şey çözülemiyor. Freud demişken...

Freud insanın temel dürtülerini saldırganlık ve libido (cinsel enerji) olarak görüyordu. (Tam da kapitalizm uyarınca! Bunu Thomas Hobbes “*İnsan insanın kurdur.*” şeklinde dillendirir.)

Freud’un dedikleri doğruysa, soralım; insan savaşları bitirebildi mi? Libido analiz edilip cinsel devrimler yapılabildi mi? Yapılamaz çünkü yanlış gördüğünüz sorunu doğru çözemeyiz. Kapitalizm sınıfına uygun hareket ettiği için, kendi içinde tutarlıdır. Ayrıca bu yabancılaşmayı dilediğiniz alana uygulayabilirsiniz. Esasında din, ırkçılık, sınıflı dünya da insanın kendine yabancılaşması değil midir? Din ve milliyetçilik tartışmaları tarihi kapsar. Ama o tarih karanlık ve kanlıdır. İnsanlar yabancılaşmayı öyle özümsemişlerdir ki bildiklerinden şaşmazlar. Bin yıl öncesinin yobazıyla şimdiki arasında bir gram fark olmaması dediğimizi doğrular.

Yeri gelmişken, **iş bölümüne** de değinelim. Kapitalizm üretim şekline uygun disiplinleri de ayırır. Fabrikasyon mantığıyla hareket eder yani. Bu durumda disiplinler birbirinden uzaklaşmaya ve yabancılaşmaya başlar. Gerçekliğin yitirilmesine doğru sürüklenen bir aşama! Yukarıda Freud’dan söz ettik, sürdürüelim. Freud insanı tek disiplinle (psikoloji) incelediğinden neredeyse bir soyutlama olarak alır. İnsan bu haliyle köksüzdür. Toplumsal, ekonomik ve kültürel ilişkileri önemsizdir. O, libido ve saldırganlıktan yapıma sinir yığındır. İlişkileri dikkate alsaydı insanı daha doğru tanıyacaktı. İş bölümü üzerinden yaratılan yapay ayrımın yanlışlığı buradadır. Yapay ayrım kapitalizmin savaş meydanıdır. Çünkü kapitalizm bulanık bilinçlerle iş görür.

Çünkü bulanık bilinç kontrol edilebilir bilinçtir. Bilgiyle ne yapacağını ve hangi hedefe yöneleceğini bilemez. Bu, “*ülkücü işçiler sendikası*”, “*devrimci muhafazakâr sanat*” benzeri zırvalarla karşımıza çıkar. Yaşamsal ilkelerin yok sayıldığı ve düşüncenin diyalektiğini yitirdiği yerde insanlara bir şeyler anlatmanız zorlaşır. Zaten insanların anlama kaygıları da kalmamıştır. Bu can sıkıcı zihin bulamacından çıkmak için şöyle bir sıçrama yapalım: Disiplinlerin bünyesine aktarılmış kalıtsal hastalıkların yarattığı sonuç bu olacaktır. Artık kimse fahişeliği sorgulamaz, onunla ne iş tutacağına bakar. Değerlerin ölüsüne basa basa ödüllere varılmaya çalışılır. Bu kodlarla, piyasaya yönelik çalışanlar beyin göçü yoluyla belirli merkezleştirilirler. Doğalarını unuttukları disiplinleri, sermayenin arzusunca yaşatmak için kuluçkaya yatmış

tavuk gibi durmaksızın akım ve biçim yumurtlarlar. Yaşamın değişmediği yerde sanat **biçim** değiştirse ne olur? Oysa “*Yeni sanat, yeni biçimle değil, yeni insanla başlar.*” diyor Johannes Becher! Sanki dünya çıkmaza mahkûmuş gibi de koşullar hazırlanır. Madem **ideolojiler öldü, sınıflı dünya bitti ve postmodern çağdayız**, o halde buyurun, elimizdeki sanat bu!

Bu mantıktan hareketle **Dekadan Gerçekçilik**’e varır, yedeğine aldığı **Kaçınılmazlık Argümanı** dediği felsefi savla. Dünyanın yönetimi kapitalizmdeyse, görünümünü de onun sanatı belirler. Dekadan gerçekçilik burada işlev görür. Kısacası, çöküş ve yıkım yazınıdır. Toplumsal koşulların değişmeyeceğine inanır. Sanatçılar hiçbir öneride bulunmadan, çöküşü göstermekle yetinir. Çöküşün dışına da çıkılmaz mücadelesi de verilemez. Diyalektiğe aykırı determinizm dayatılır. İnsan, kendini bu labirentte düşündükçe hırçınlaşır. Saldırganlaşır ama asıl düşmanını tanımadan. Çaresizleştikçe düşmanın önerilerine kapıları açar. Zamanla savunucusu olur. Kurduğu mekanik sebep sonuç ilişkisi budur. Şimdi dinsel fanatizm veya ırkçılığın neden yükseldiğini anlayabiliriz. Bu kaçınılmazdır.

Öyleyse felsefi savını da tanıyalım: Kaçınılmazlık Argümanı! “*Genel olarak belirli bir iddianın belirli bir bağlamdaki kaçınılmazlığına dayanarak, bu iddianın kabul edilmesi gerektiğini öne süren argümandır. Biraz daha açıklayıcı sözlerle, bir kaçınılmazlık argümanı belirli bir iddiaya (mesela belirli bir tür entitenin var olduğu iddiasına) inanmamız gerektiğini çünkü bunun belirli amaçlar için kaçınılmaz olduğunu ileri sürer (ve bu amaçların ayrıntılarını ele verir.)*” (Cogito Dergisi, sayı: 92, s: 18) işleyiş şu...

“*Dünya bu kadar düzenliyse bunu yaratan mutlak bir tanrı vardır.*” şeklinde düşünen dincinin saptaması kaçınılmazlık argümanına girer. Bunu kabul ettiğiniz an, diğer teolojik öğeleri de kabul etmek zorunda kalırsınız. Bütün metafizik öğeler ayrıntılarıyla önünüzde boy verir. Kaçınılmazlık argümanlarını da her yerde işletmek mümkündür. Hristiyan sömürgeciler, yerlileri **kutsal kitapta yerleri yok** diyerek katletmişlerdi. Çeşitli halklara uygulanan soykırımlar, kadının tarihte yok sayılması da böyle! Doğa ve diğer canlıların kendisine hizmet etmesi için yaratıldığına inanan **eşref-i mahlukat** insan, doğayı katletmeyip ne yapacaktı? Geçer akçe piyasa standartları ise **insancıl** sanattan bana ne, söylemi de! Buyrun size kaçınılmazlık argümanları! Bunlar sanat eliyle her toplumda yazılıp

çizilerek, kitlelerin bilinci bulanıklaştırıldı. Dedik ya, bulanık bilinç kontrol edilebilir bilinçtir. Oysa görülmezden gelinen toplumcu gerçekçi sanat, evrendeki gerçekleri ve senin ağırlığını gösterir. Uyarır: “Saman çöpü de böyledir tıpkı/ ırmağı taşıdığını sanır ya/ taşınan kendidir aslında” (A. Jozsef, Macarlar şiirinden) Bu sanatla yabancılaşmadan kurtularak etkin özne oluruz. Hakkımızı savunmayı öğreniriz: “*Sev, ye, uyu, iç; kendine/ ölçü olarak evreni almalısın/ bizi yoksul ve tutsak kılanlara/ bir zerresini bağışlamam yaşama hakkımın*” (A. Jozsef, Şiir Sanatı şiirinden)

“*Genel planda düşüncenin tarihi gibi sanat ve edebiyatın tarihi de üretim ilişkilerine paralel olarak kendini var eder. Marx’ın da dediği gibi bunların kendisine özgü –bağımsız- tarihleri söz konusu değil. Bu yüzden de sanat ve edebiyatın özerk, masum ve ‘tarafsız’ olduğu iddiası gerçekleri yansıtmaktan uzaktır. Şu kadarını anımsatalım ki egemen sanat ve edebiyat tarihi etnik ve ırkçı figür ve imgelemlerin payandası değilse bile, kesinlikle taşıyıcısı olarak kendini var etmiştir. Yine Marksist bir argüman olarak biliyoruz ki her çağda egemen fikirler egemen sınıfların fikirleridir. Sanat ve edebiyat ürünleri de bu fikirlerin adeta deposudur.*” (Mehmet Akkaya, **Göçler Çağı, Sanat ve Irkçılık**, yazısından)

Sınıflı dünyada egemenlerin sanata yönelmesini sağlayan itki sanat sevgisi değil, sanatın gördüğü işlevdir. Bir anlamda **piyasa karşılığı**dır. Sanat, halkı gerçeklerden uzaklaştıracak, tüketime yönlendirecek, rekabet ve bencillğe alıştırarak **metaları** yaratıyorsa işlevseldir. Elbette bunlar sanatta kaba şekilde yapılmıyor. İşleyiş, burjuva ikiyüzlülüğüne uygundur. Akkaya’nın andığımız yazısında; “*Irkçılık ve faşizm bazı düşünürlerin de (E. Ballibar) belirttiği gibi emperyalizmin ikinci döneminde (1950- 1960) daha görünmez, gizli ve sinsî yollarla varlığını sürdürmüştür. Dile, kültüre, felsefeye, sanat ve edebiyata için hale gelmiştir.*” diyor. Sermayenin takiiye yoluna başvurmamasının nedeni, emekçi sınıfın kazanımları ve bilinç değişimidir. Burjuvazi her tür ayrımcılığı yedeğinde tutarak, kontrollü şekilde kullanır. Başboş kullanım kendisinin de işine gelmez çünkü o zaman fabrikalarına işçi, mallarına müşteri bulamaz. Sermaye, düşüncelerini ve yaptıklarını meşrulaştırmak için güdümlü sanatı arzular. İyi de **güdümlü sanat nasıl gerçekleştir?**

“*Bir iki mısra ile magzını yerler nasın / Duş-u Dahhaktaki ol iki maran- şekil*” (Hayali)

Şairin söylediği şu: Dahhak’ın omuzlarındaki iki yılan şekline giren(şair), bir iki mısra ile insan beynini yer. Hayali, yetenezsiz oldukları halde sistem tarafından kollanan şairleri yerden yere vuruyor. Çünkü onlar sanat ve insanın değerini düşürür. Niteleksiz eserleri yaşamı çölleştirir. Bu mısraları okurken düşündüm. Dahhak denilen zalim nasıl bir hastalığa yakalandı ki tek ilacı insan beyni yemek olsun? Bence mecazi anlam şuydu: Bir diktatörü korkutacak en tehlikeli şey halkın **düşünme** yeteneğine kavuşmasıdır. J.J. Rousseau, **bir köle özgürlük bilincine varmadığı sürece köle kalmalıdır. Çünkü özgürlük bilinci yoksa hep eski yaşamına döner**, der. Demek ki Dahhakların korkusu düşüncedir. Hele eyleme yöneliyorsa... O halde düşünce yok edilmelidir.

Modern dünya zalimleri beyni önce işlevsizleştiriyor sonra amaçlarına uygun kurguluyor. Bu amaç için bulduğu iki yılan ırkçılık ve dincilik oluyor. Kapitalizm ırkçılığın kullanışlı olduğunu anladığından hem SSCB ve Yugoslavya’nın parçalanmasında hem de Büyük Ortadoğu Projesi’nde etkin şekilde uygulamıştır. Günlük yaşamdaki görünümünü saymıyorum bile! Ulusal sınırlara hapsolan toplumların sanatı evrenselliğini de yitirir. Sanatsal üretimin özü bir milletin veya inancın kuklası olur. Sınırlardan, emekçiler etkilendikleri için birbirlerine düşman olur. Kapitalizmin çıkardığı en küçük ulusçu kavga emekçilerin sınıfsal mücadeleden geriye düşürür. Emekçiler birbirlerinin ülkesini işgal etmekte sorun görmez. Emekçilerin farklı ülkelerdeki farklı refah seviyelerini, sermaye ilişkileri içindeki yerlerine göre konumlandırsak olan biteni anlarız. Kapitalizm kendi işleyişine karşı oldukça duyarlı ve aynı yanlışlara düşmüyor. Eskiden kaba kuvvetle girdiği yerlere şimdi yaşam şekilleri ve düşüncesiyle giriyor. Sanat ve felsefeyle insanlara istediklerini aşıyor. Daha kapitalizm gelmeden kapitalizmi çağırıyor insanlar böylece! Kitaplar, dergiler, filmler, televizyon, sanal dünya; yaşamın gerçeklerine dair hiçbir şey söylememelerine rağmen kapış kapış satılır. Halk ise kuşatılmışlığı, bulanık bilinci ve genel eğilimden sapmama korkusu adına ürünlere büyük ilgi duyar. Hiçbir şey anlamadığını itiraf edecek cesareti bile kalmamıştır. Ne mi öğrenir sonuçta? “*İşte öğrendiniz her şeyi, öyle ya, size bir sürü hiçbir şey söyledim.*” (Marx, **Jenny’e Adanmış Şiir Albümlerinden**, s: 70) Kaldı ki bu yöntemler durmaksızın deri değiştirir. Estetik bilinç taşımayanlar tuzağa rahat düşer. “Kafeste doğan kuşlar uçmayı hastalık sanır” denilir. Gerçekten de kapitalizmin bizden kopardıklarını anlamak için, algısının dışına çık-

mak gerekir. Bu, öyle zor değildir. Bizi dogmalardan uyandıracak felsefe ve yaşamla bağımızı güçlendirecek toplumcu sanatın peşine düşmeliyiz. Dağılmış puzzle olduğumuz şu dünyada her parçamızı arayarak bulmalı ve yerine yerleştirmeliyiz. Yazımın amacı bu yüzden, gözünü ısrarla çoban yıldızına diken insanın durumu gibidir. Kaybolmamak için yıldızı göstermeye çalıştım. Bir balığın nasıl yüzdüğünü dikkatle gözlemlerseniz, bütün balıkların aynı mantıkla hareket ettiğini anlarsınız. Bu sistemsel işleyiştir. Ama sularda gelişigüzel dolanıp öğreneceğini düşünenler, kolaylıkla yem olur.

*Kekik reyhan ve kaçak tütün kokusu taşırdı rüzgar.
Alçak damlı evlerin yüksek küçük pencerelerinden
Soluk ışıklar yayılırdı geceye.
Köpek havlamaları korkulara karışır kaygıları besler-
di.
Sonra dağlardan kurşun sesleri gelirdi belirli belirsiz.
Namlunun ucunda çarpınırdı yürekler...
Ağıtlar yankılanırdı dağlara doğru.
Kapılar kırılır talan edilirdi, sevdalar, umutlar
ve insan olan ne varsa...*

Musa Anter

DERSİM'DE BİR OSMAN

Cengiz EKİZ

*Anladım
hasret en kısa yoldan öğretir insana
en zayıf yerinden
usul usul insanlığına sızarak
yitirdiği her şeyi arkasına katarak
bir sel gibi*

Yaz! İçinde bir Oblomov iyimserliği... Yaz! Ateşler içinde kaldığın dünyanın hüznünü; biraz olsun [içini] serinletmek için... Yaz! Canım kedilerin hatırına, leyleklerin sabrına [insan çağı kapanırken], ömrünün pek bunalmış haline ve sonra bütün bunları yırtıp atacağına kâğıda... Yaz! Fikirlerin zayi olmadan, insandaki ışığı taşımak için adım adım... Yaz! Olamadığın her şey için; ah içinde kalmış özlemlerin aşkıyla, seni bir gün bulup çıkaracağına inandığın o körpe duyumsamaya; [belki] onu rehber bilerek... Yaz! Eski günlerde attığın pedallara, hayatın içine tekerleklerle akışına, tel tel olmuş mesafelerin görünmezliğine...

Yaz! Yıllar önce gittiğin Munzur'un büyümlü kıyısına, taşına, toprağına kurban olduğun, gözelerin suyuna, baba erenlerin darına... Yaz! Seni insan bilip kucaklayan o güzel ağaçlara, ormana, karacalara, kayaların ustası keçilerin masmavi enginliğine; "şöyle kendimi aşağı bırakırsam" dediğin uçurumların,

yarların heybetine... Yaz! Elele tuttuğunda, insanın ne dünyalar yaratabildiğine, dostlukların açlığında, insanların birbirini anlamak için kaç fırın ekmek yediklerine; o tatlı yorgunluğuna gençliğinin... Yaz! Dersim koyaklarında çiçeğe boğulmuş arıya, bala doymuş kara kovana, çalıya çırpıya; ne varsa gençliğinden kurtarabildiğin [bugüne], çocukluğun sonuna, annene, babana... Yaz! Doğanın içinden, ağacın dalından, ırmağın kıyısından hala sana bakan insana...

DÜN DÜNLE GİTTİ CANCAĞIZIM

Tutkuyla sarılacaksın gökyüzüne, tutkuyla denize, midyeye, balığa... doğanın kırılğan kollarında, yepyeni bir hayat, taptaze bir toprak, yağmur kokusu... kıyılarından dağa uzanıp, bir meltem gibi çekeceksin içine sevinci...

Gökyüzü kararıyor, bulutlar sımsıkı kapatıyor ışığı; yeryüzü, gökyüzü şimdi bir. Biliyorsun bal gibi ya, karanlık çağları hiç bitmedi ki insanlığın... belki umudun da...

En kötüsü ne biliyor musun? Doğanın seli, boranı, fırtınası, sarsıntıları değil, insanın yüreğinin karanlığı... işte burada, seninle dolaşıp duruyor bu tasa: bir

türlü serinliğine kavuşamadığın sevinç, sıcaklığını özlediğin dost sarılışları...

Ey insancık! Epeydir yoksunsun neşeden; [güzel bir kitap bile kurtarmaz bu kasvetten seni]... sonsuz umutlanman değil mesele, daha bugünden sevmeye başlaman hayatı, toprağı, dünyayı... Bilmediğin dillerinde konuşabilmen hayvanla, doğayla... sevmek için değil, sevmediğin için bir mazeretin olmalı ancak...

Düşlemeyi bunca hor gördükçe, sevmeyi öyle unuttuyorsun işte, her gün eksile eksile... "belki yarın" çığırtaçlığı, her şeyi bir kenara koyup, "şimdi sırası değil" kaçaklığı; hep(si) aynı oysa, her gün, her saat yanında [değil mi] eksiklerin, fazlaların... yeter ki sev onları, hatta sevmeyi öğren onlardan... eksiltme içindikileri, çoğalt, çoğalt ki bugüne aksın... "Dün dünle gitti cancağızım"

GERİSİ BERİSİ

Bunların ötesinde her şey, umut belki daha uzakta şimdi. Oysa hayat... yaprakları yeşillenmeden kuruyan dallar gibi. Yakan da yıkan da hep [biz]... bitmeyen öfke, dinmeyen şiddet... acılarımıza kör, dertlerimize sağır her şey... banka hesaplarının emrinde vicdanımız, ama ne vicdan! Günlerimiz, ağaçlarımız, denizlerimiz... bizimle kuruyup gidecek her şey... Suyun serinliği, ıslanmış toprağın kokusu, yaylanın çamı, kuşların yazı, ilkbaharı...daha yeni tutulmuş gibi hayata aşkla; umuda, ilk gençliğe, heyecana...

Kül yutmaz bir şeytan, ince ve hesapsız bir cinayettir insan; [hem de] bütün türlere taş çıkaran... Oysa, kimse kimsenin katili değildir doğada; insan herkesin celladı! Hiç polisiyesi yoktur doğanın; ormanların, akarsuyun, dağların bir olay yeri bulunmaz... İnsan dünyaya ağır bir hakaret, hayatın en büyük kusuru, zulmünü biriktire biriktire yarattığı cehennemde...

Çürümüş meyveler gibi, dibine düştüğü ağacı besleyen hayat! Döngü bitti; bu dirimin gerisi de berisi de yok artık... sevinçli günler, güzel düşler, uzaklaşıyor yalnızlığın kıyılarından unutuşun ummanına. Merhamet bir masal gibi, belki [sadece] romanlarda...Büyük sözlerin, uzun iktidarın kıyıcı büyüünde artık hayat... bundan hep bitmeyen tüketişimiz...

yeniden, yeniden doğan Sisifos'un kara yazısı gibi.

DÜNYA: DEV BİR EKLAN

Ekranlardan akıyoruz dünyaya, bir suret ummanında yüzen milyarlar biz... hiçbir sevincin öremediği umudun peşinde, dev örümcek ağında dünyanın. Solgun yüzler, korkak sesler; geceyi, gündüzü, saatleri yok eden kablosuz tıkırtılar... üzerimize çöken sonsuz, soluksuz bağlantılar. Bize kalan bulanık bir bakış, iç çekişleri; en ağırı da yüreğin susuzluğu. Üstelik birbirimize öyle muhtaçken, öyle söyleşmek isterken, ömür boyu baş başa...

Ekranlardan çıkıyoruz dünyaya, sırf yüz yüze gelmeden, ona buna bulaşmadan...

- Aman tadımız kaçmasın!

Hızla yer değiştiriyor düşmanlığın çakılları, dalgalarla salına salına. Ah zalim zaman, ne çabuk akıp gidiyorsun ömrümüzden...canı, teni sürükleyerek unutmanın denizine. Ne eskinin güzel günleri ne muhteşem hayali geleceğin; hepsi şimdinin emrinde hazır kıta!

- Rahatta dinle!

Bir hüküm belirse, bir çığlık yükselse, kül gibi savrulup gidiyor... Bir umut, bir sıcacık yürek, [ah o yürek]; dünyalar senin olur belki. Ama ya hakikat? Dolu dizgin koşturuyor hayat, fikirlerimizden başka kaybedecek hiçbir şeyimiz yok [artık]! Belki en büyük felaketimiz...

Öfkeyle çalışan bir makinedir millet; damarına basılınca kükreyen... sevgisiz geçen bir çocukluk gibi içinde büyütür bencilliği, kör karanlığı... hastanede, yolda, okulda, kışlada, fabrikada, umudu tükete tükete, cesaretin bir dal gibi kırıldığı [her] yerde...

Bitmiş bir tarihimiz biz; özlemi içe bükülmüş çocukluğuz. Dinmiş bir yağmur gibi gençliğiz. Umudu ekip biçtiğimiz bir tarla yok [artık]. Hiçbir yerin yolcularıyız, bilinci güneşten süzüp öyle damla damla akan bahçeye; hiç olmadı, [bari] bir tohuma vesile...

deneme

ZORBA

Rıza CAN

Anlattıklarının birinde: “Ben de insanım” deyip, güya mütevazilik sergiliyor. Oysa hiç de öyle değil...

Nicos Kazancakis, Giritli bir Yunandır. Edebiyat dünyasının ünlülerinden biri olarak ölüyor.

Kazancakis’in eserlerinden birinin adı: ZORBA. Esere omuz veren karakter. Hayır hayır; yaşamış biri Aleksi Zorba... Olimpos’lu bir köylü. Ama köylülükten erken silkiniyor. Öyle ki; iki türlü yaşamış bir adam...

Gençliği çok kirli. Çok az temiz yeri var. Balkanlarda çerçilik yaptığı dönem temizdir. Ama gerek Balkanların kargaşa dönemini gerek Girit’in ayaklanma dönemlerini “zift içinde” yaşar. Soygunları, öldürmeleri, işkenceleri tüyler ürpericidir....

O merhametsiz adam; Kazancakis’e hizmet etmek için Girit’e gittiğinde artık yaşlıdır. Allah’ın fukarası gibidir. Kendi başınadır. Tüm serveti kolunun altında taşıdığı santurdan ibarettir. Ama başka türlü zenginlik:

Santur çalar... Türkü söyler... kendinden geçercesine raks eder... Yanlış anlaşılmasın: Zorba kendi-

ne güven zırhı içindedir. Kimseye karşı boynu eğik değildir... Birtakım değerlere dudak bükür. Örneğin milliyetçiliği reddeder... din ve din adamına mesafelidir... Ona göre demokrasi bile masaldır... Ve korkusuzluk onun ayrıcalıklarından biridir. Şu olay Zorba’nın gerçekten yiğitliğini kanıtlar:

Önce şunları söylemek gerekiyor; Kazancakis Giritlidir ama Girit’te oturmuyor. Girit’in denize yakın bir köyünde “bir linyit” kömürü ocağı kiralamıştır. O sıra, o nedenle gidiyor. Zorba kendisine, gemi beklerken askıntı oluyor (!)...

Köyde oturmuyorlar; kıyıda inşa ettikleri derme çatma bir barakada kalıyorlar. Zorba “şölenlerini” orada düzenliyor... Kazancakis bunalımdan orada kurutuluyor. Çünkü, Zorba’dan bir “yaşam” zenginliği ediniyor... Minnetsiz ve korkusuz bir zenginlik...

Şimdi olaya dönebilirim:

Bir Paskalya günüdür. Köy halkı, kiliseye yakın bir yerde şenlik yapmaktadır. Köy halkından dul ve güzel bir kadın da kiliseye gelmiştir. Çıkmış gidecektir. Yolu kesiliyor. Şenliğe gelmiş olanlar kadını taşıyorlar, küfür ediyorlar, bıçaklı saldırıda bulunuyorlar.

Ama hiç beklenmeyen bir şey oluyor: Zorba gelmiş bağılıyor, ayıplıyor yapılanları...

Manolakas, elinde bir bıçak, kadına saldırmak üzeredir. Ancak Zorba onun bileğini yakalamıştır. Bir çeşit boğuşmadan sonra onu yere sermiş, Manolakas'ın elindeki bıçağı alıp kırmıştır ve yerdeki dul artık kurtulmuş gibidir.

Ve dehşet!!! Pavlis'in babası, Mavrandonis sıçrayıp dulun başını kesiyor.

Sabırsızlanmayın söyleyeceğim: Dul vaktiyle Pavlis'in evlenme teklifini kabul etmiyor. O yüzden Pavlis intihar ediyor. Genç ve kabadayı Manolakas ise Pavlis'in amcasının oğludur.

Kazancakis; yüksek düzeydeki kültürüne karşın, Zorba'dan, "epey" etkileniyor... Şairler de öyle...

İşte Cevap Çapan'ın dizeleri;

"Uçağımız Rodos'tan havalanınca, göz kırparak,

*'Tolstoy mu, Dostoyesvki mi?' diye soruyorum
yanımdan geçen hostese.*

O da gülümseyerek, 'Kazancakis'ten şaşmayın'
diyor,

*'Bilirsiniz, Zorba'yla santur çalar her akşam
Hanya'da,*

kalender bir tavernada.'"

Mayakovsky

YAĞMUR

İçimizdeki sonbahar hüznüdür
yağmuru yağdıran...
şu an nasılda sırlı-sıklam düşlerimiz
küllenmiş yüreğimin dilsiz yanığıyla
bazen öyle mahzun düşersin aklıma
ve sonrası...
her başlangıç birer yağmur, serzeniş
bir de kırılğanlığı.

Artık...
gözlerim uzak yorgunu
gecenin kuytu karanlığına inat
gök kuşağı rengini arıyorum
hırçın dalgalar arasında
karşı limanda bir gemi
ve sonra fark ettim ki
sahil boyu ayak izlerin
meğer yolcuymuşsun.

Vuslat baharın gelişindemi?
Bilemiyorum
bildiğim tek şey
sesiz
sedasız
bir veda busesi...

Berfin JÊLE

MAYAŞİİR

deneme

SANATTA İMGE

Heybet AKDOĞAN

Sanatta imge duyularımızın bilinçteki izlenimlerinin yansımasıdır. İmge zihnimizde gerçekleşmesine özlem duyulan şeyler, bir uyarıcı söz konusu olmaksızın bilincimizde beliren nesnelere, hayaller, imajlar ve olaylar bütünüdür.

Duyularımız kendi yapımıza göre soyut ve somut bir şekilde iç ve dış dünyamızda olan her şeyi algırlar. Algıladığımız her şey duyularımızla birlikte, bilincimiz aracılığıyla belleğe aktarılır. Böylelikle belleğimizde oluşan izler, algılanan tüm şeylerin aynısı değildir. Az veya çok ona en yakın olan; aslının yerini alan imgelerdir.

Belleğimizdeki imgeler içten ve dıştan gelen uyarılarla harekete geçer ve bellekte iz oluşturan şeyleri çağrışımlarla dile getirirler.

İmgeler varoluş tarihimize eş zamanlıdır. Sanatın ilkel insanlığımızın korkularından türediğini söylediğini söylemek yanlış olmaz. İlk insanlar doğa olaylarını ve doğal afetlerin anlamını çözmeye zorlanmışlardır. İlk insanlığımızın bu tehlikeler karşısında vereceği tepkiler korkma, ürkme ve muazzam olarak gördüğü güçlere karşı hayranlık duyma biçiminde olmuştur.

Doğayla arasına mesafe koymamış insanoğlu ilkel tapınma sürecinde doğayı kontrol etmek için ilk önce onu taklit etmeyi denemiştir. Daha sonra doğayı kendisine uygun hâle getirme düşüncesiyle büyü olgusunu ortaya çıkarmıştır. Görünmez doğüstü varlıkları görünür kılmak ve sunacağı kurbanları doğrudan onunla paylaşmak için put yapımına ihtiyaç duymuştur. Kabilenin en çok saygı gören üyesi tarafından yapılan totemler basit bir varlığı değil, görünmez üstün varlığın temsili imgesiydi. Bu imgeyi ilkel insanlığımız ağaca taşta kazıyarak, kaya üzerine resmederek, tören ve danslar esnasında yüzlerini üstün gördüğü varlığı memnun edecek şekilde boyayarak, dans ederek yaparlardı. İlkel insanlığımızın tüm bu eylem ve davranışları günümüz sanatının kökleridir.

Birçok sanat araştırmacısı ilkel insanlığın ortaya çıkardığı büyüün, sanatın başlangıcı olduğunu iddia ederler. Büyü ve tapınma eylemlerinde sanatı önemli bir olgu durumuna getiren ve çağlar boyunca önemli kılan bu ayinlerde kullanılan imgelerdir. Örneğin hemen her kültürde yaygın olarak görülen imgeler kedigiller ailesidir. Güney Amerika'da jaguar ve puma, Asya'da kaplan, Afrika'da Aslan olarak evrimleşen bu hayvan, gücü sayesinde hem korkulan hem de saygı duyulan doğüstü bir konuma yerleşmiştir. Aslan

imgesi hemen her kültürde yaygın bir biçimde karşımıza çıkıyor. Aslan imgesinin ilkel insanlaca taklit edilmesi ve resminin yapılması, ilkel insanlığımızın aslanın gücüne ulaşmak istediğinin dışavurumudur. Aynı mantıkla gökyüzünün temsili niteliğinde olan kartalın resmi de çizilmiştir ve gökyüzünün egemenliği temsil edilmiştir.

Tarım devrimiyle birlikte yerleşik yaşamı başlatan, kentler kuran insanlığımız bu hayvanların betimlemelerini şehrin surlarla çevrili giriş kapılarında, tapınak ve meydanlarda koruyucu unsur olarak resmetmişlerdir. Bu bakımdan Yunan tanrısı Zeus'un atribürlerinden birinin kartal olması tesadüf değildir.

Günümüzde anlamı ve işlevi bakımından anlaşılma-ya çalışan mitolojik varlıklar bazen doğa dışı fiziksel özellikleriyle de eski medeniyet sanatlarında sfenks ve grifon gibi adlandırmalarla da karşımıza çıkıyorlar.

Uygarlığın geliştiği, yazının kullanılmaya başlandığı, daha karmaşık sosyal sistemlerin doğduğu çağlarda sanatın soyut temsil gücünü daha etkin görüyoruz. Antik mirası bakımından Mısır bu konuda bizlere daha fazla örnekler sunuyor. Mısır'daki ölü mumyaları önemli örnektir.

Tarihsel süreç içerisinde ilkelden modern bütün toplumlara kadar imgenin işlevi değişen şartlara göre farklılaşsa da, imgenin varlığı ve temsil gücü günümüze kadar kendini korumuştur. Ancak küreselleşmeyle birlikte neoliberal politikaların dünyada yaygınlık kazanması, iletişim araçlarının gelişmesi; kültürler arası farklılıkları giderek azaltarak ortak beğenileri ve davranışları toplumlarda hakim kıldı. Yeni sistem tarafından toplumdaki doğal ve tarihi imajlar yerini temsiliyete bırakıp, sistem tarafından yaratılan imaj ve modeller kitlelere ideal olarak lanse edildi. Ama sevinerek belirtmemiz gereken bir husus; kapitalist sistemin toplumdaki imgenin kadim köklerini henüz y o k etmediğidir.

İnsanlığın arayışı ve derin kökleri sanat-taki imgelerin orijinalliğini canlı tutmaya devam ediyor. Bilincimizin sürekli arayış içinde olması ve bizlerin arayış tutkusunu köklerimizi inerek sürdürmemiz, tarihten günümüze gördüğümüz ve şahit olduğumuz hemen her şeyde imgelerin ye-

niden yaratılmasına katkı sağlıyor.

İmgeler insanlık sürecimizin başından beri varolagelen bir olgudur. İnsanın ilk kez gördüğü şeyi ikinci deneyimlemesinde hatırlaması, imgesel çağrışımların bir sonucudur. İmgeler insanlar için yaratıcı olmanın ilk basamağıdır. Zihnimizde ürettiğimiz imgeler, her an kullanılmak için belleğimizde depolanır. Özellikle sanatçılar için imgeler sanat eserlerinin yaratılmasında ilk koşuldur. Bu nedenle sanata imgele- rin temsili diyebiliriz.

Doğal olarak geçmişin sanatının anlaşılması için imgelerin çözümlenmesi bir zorunluluktur. Bu bağlamda ister geçmişin sanatı ister şimdinin sanatında sanatsal eserler imge ile yaşatılır. Çünkü sanatta varlığın kendisi imge ile hayat bulur. Yüzyıllar boyunca tarihi kişilerin resimleri, heykelleri ve anıtları bu gayeyle yapılagelmiştir. Varlığın kaybolması bir anlamda zihnindeki imgenin kaybolması demek olduğu için tarihte yapılan çizim ve anıt eserleri bu yüzden oldukça öğreticidir.

İmge aynı zamanda modern çağımızın sanattaki iletişim dilidir. Sanatta yer alan imgelerle kültürümüzü, çevremizi algılama ve anlama gücümüz artar. Toplumsal kültürel yapıyı anlamamıza yardımcı olan imgeler, bir toplumun görsel yapısını tarif etmekle birlikte, o toplumun politik, ekonomik ve kimliksel yapısı hakkında da sanata yansiyarak bilgiler sunar.

Bilinçteki sınıma-

izlenimlerimizin yarıları olan imgeler, içinde bulunduğumuz hayatı yorumlayan sanatın her alanında bir tercüman niteliğindedir.

Hangi çağda yaşanırsa yaşansın sanat imgenin aktarımında en önemli araçtır.

deneme

TANRI KAVRAMI VE MİTLER

Nayim GÜL

TANRI KAVRAMI

Yaşadığı çevredeki olup bitenleri anlama arayışı insanları tanrı fikrine yöneltti. Olağanüstü bir enerji var; hareket var; yaşam var; işleyen sabit kurallar var o halde bunların bir düzenleyicisi olmalıydı. Tanrı düşüncesi; yaşamın sırrı ve büyük trajedilerini açıklamak için geliştirilen en eski düşünsel tasarımlardan birisidir. İnsan aklı gerçekçi anlamda çözemediği ancak mutlaka çözmesi gerektiğine inandığı fizik ötesi konularda yarattığı inanç sistemiyle birlikte çeperini bilinmeyenle, mucizelerle ördü. İşte o donanımın inançsal yanıyla da büyük bir boşluğu doldurmaya çalıştı. Bu anlamıyla tanrı kavramı, insan aklının yarattığı mükemmel bir tasarımdır. Doğadaki enerji döngüsü ve bunun somut sonuçlarının nedenlerini ortaya çıkarmakla ilgili, kendi sorularına gene kendisinin ürettiği yanıtıdır.

Doğanın işleyiş disiplini ve gizemli gücü insanları şaşkırtıp korkuttu. Keşfettikleri yeni olağanüstü olguları, tanrı kavramıyla buluşturdular. Döllenmeyi, doğada ve insandaki anayı; suyu, havayı, toprağı, güneşi, yıldızları, ayı keşfedip, işlevlerini anladıkça onları yakından uzağa; özelden genele, somuttan soyuta giden bir sistemle tanrılaştırdılar. Böylece, insan

beynine, kendi aklını keşfettiği zaman diliminden bu yana metaforik tanrısal bir imge yerleşmiş oldu.

Tanrı kavramı; aynı zamanda insanların, doğayla giriştikleri yaşam mücadelesi sırasında kendilerinde gördükleri zayıflık ve çaresizliği gidermek amacıyla ürettikleri de bir dayanaktır. Düzenleyemedikleri, kontrol altına alamadıkları güçlü doğa ve buna bağlı olarak olumsuz etkilenen yaşam koşulları onları zorda bırakıyor; sürekli bir çözüm arayışı ve çabası geliyordu. Barınma ve beslenmede yaşanan zorluklar; doğadaki olağanüstü kötü dönemler (buzul çağları, kıtlık nedeni olan uzun kuraklıklar) ve bir türlü nedenini bulamadıkları salgın hastalıklar; saldırılar; beklenmeyen ölümler gibi acı veren olaylar, insanlarda ve toplumlarda nevrotik sendromlar yaratıyordu. Bu sendromlardan kurtulmanın da en kestirme yolu, muhteşem bir düzenle işleyen o enerjinin komutanı olan güçle bağlantı kurmak ve böylece kendilerini güvene aldıklarına inanmalarıydı.

Dünyadaki işleyiş anlamlandırmanın yanında bir de ölüp, aniden yok olmanın anksiyetesi ortaya çıkmıştı. Bunu da “beden doğaya dönse de ruhların öteki alemde yaşayacağı” inancıyla aşmaya çalıştılar. Süreci yürütme görevi gene her şeye egemen olan tanrıya

verildi. Oradaki yaşamın niteliğini belirleyen kriterler koyuldu. Bu kurallara uyup uymamasına bağlı olarak tanrı bir değerlendirme yapmalı; herkesin hak ettiği yaşam alanı ve biçimi önüne konulmalıydı. Arkeik başlangıçtan günümüze tanrıya “insanın zekasının tamamlayıcısı” görevi verilmiş oldu.

İnsanlık tarihinde bilinen ilk Sümer Tanrıları, doğanın evrensel çoğalma biçimine uygun davranıyorlardı. Sümer mitolojisindeki en önemli tanrılardan An (Anu), yaratıcı en büyük tanrıdır. An, göklerden yağmurlar yağdırır; bu yağmurlar toprağın içine işleyerek yer tanrıçası olan Ki’yi döllerdi. “Büyük sulama ve can verme” anlamına gelen bu süreçle bitkiler canlanır; hayvanlar otlar; ormanlar büyür; insanlar bolluk ve nimetlerden yararlanırdı. Sularla nehirler akar; oralarda balıklar oluşur. Göller ve denizler beslenirdi.

Dünyanın oluşumunda da An ile Ki ana parçalardan ikisini temsil ederlerdi. An gökleri, Ki de yeryüzünü. Karı koca sayılan bu iki tanrının doğal sürece uyarlanan öyküleri, doğadaki kozmonolojik işleyişin temeli sayılırdı. Bu tanrılar; Sümerlerden kültürü devralan Akat, Babil, Asur gibi uygarlıklarda da bu tanrılar, aynı ya da farklılaşan adlarla ancak işlevleri neredeyse aynı kalarak inancın merkezinde olmaya devam ettiler.

Sümer mitolojisinde olduğu gibi geniş bir coğrafyaya ve çok uzun tarihsel sürece, kültürel bir költ olarak damgasını vuran Eski Mısır mitolojisinde de çok benzer bir durum karşımıza çıkar. Güneş tanrısı Ra ile birleştirilerek söylenen Atum-Ra bir baba tanrıdır. Onun çocukları gökyüzü tanrısı Geb ile karısı/kızkardeşi Nut’tur. Tanrıça Nut, aynı zamanda Geb’in koruyucusu konumundadır ve O’nu saran, üzerindeki gökkuşağı şeklinde bir kemerle betimlenir. Akıl, savaş, aşk, deniz gibi öteki işlerle de ailenin diğer üyeleri görevlendirilmiştir; bu aile tanrı gruplarına panteon denir.

Arkaik Yunan mitolojisinde ana tanrıça Gaia doğurgan bir yeryüzü tanrıçasıdır. Baba Uranos da göklerin tanrısı ve onun kocasıdır. İkisinin birleşmesiyle Gaia; dağları, gölleri, nehirleri ve okyanusları doğurur. Sonra da tali tanrılar ve tanrıçaları (yeryüzü, deniz, adalet-düzen, aşk hafıza, ay) doğurur.

Avustralya yaratılış mitindeki Yhi, büyük ve tek güneş tanrıçasıdır. Tek tanrılı dinlerdeki tanrı kavramına çok benzer. Ana yaratıcı Yhi’dir. Hatta kadın ve erkeği dağlar, denizler, ırmaklar ve göllerden sonra yaratmıştır.

Avusturya Aborjinlerinin Yhi tanrıçalarına benzer biçimde, Kuzey Amerika yerlileri Okanaganlar ve Çerokilerde de anasoylu kültürel bir mitoloji vardır. Okanaganların ana tanrıçası tüm yeryüzü tanrıçasıdır. Eti toprak, kemikleri kayalar, saçları bitkiler ve nefesi rüzgarlardır. Çerokilerin hâkim ve yaratıcı tanrısı “Güneş Nine”dir. O, aynı zamanda her şeye egemen olan “Örümcek Büyükanne”dir.

Mitlerdeki tanrılar insansı niteliklere sahiptirler. Bu özelliklerin, bugünkü tek tanrılı dinlere de aktarıldığını gözlemliyoruz. İnsanlar gibi davranarak kızıp-sevdiklerini; kükreyip cezalandırdıklarını; affetdiklerini; iş bölümü yaparak doğal olayları, insanları ya da ölümler alemini yönettiklerini görüyoruz. İşleri bitince ikamet ettikleri yerlerine çekilirler. Dinlendikleri ve ikamet ettikleri mekanlar çoğunlukla bulutlar, ay, yıldızlar, güneş ya da görev alanı olan yeraltı, ölümler diyarı gibi yerlerdir. Bu İbrani dinlerden olan İslam’da Arş olarak yazılır ve tanrı işini bitirince Arş’a çıkar; ayak ayak üstüne atarak uzanır ve dinlenir.

Sınıfların ortaya çıktığı feodal köleci toplumlara geçişle birlikte insan tanrılar dönemi başladı. Egemen erkler her şeye sahip olma isteğini inançları da tekeline alarak kontrol etti; dinsel inançları ve başta tanrı kavramını kendi çıkarları için acımasızca kullandılar. Tanrıların bütün sıfatlarını kendilerinde topladılar. Kralların yeryüzü tanrıları olduklarını; buyruklarının tanrıların emirleri olduğunu, buna karşı gelmenin tanrıya isyan olacağını halklara dayatarak binyıllarca toplumları sömürdüler. Yetmedi günümüzde de aynı yöntemle halkların canına okumaya devam ediyorlar.

Tanrı mutlak bir gücü temsil ettiğine göre krallar da kendilerini tanrısallaştırmışlardır. Bir yanda güç budalası kral ve çeperi, öte yanda birey olamamış, insancıl bir inisiyatif geliştirip kullanamayan, aciz ve güçsüz büyük halk yığınları.. Bu insanların kralları tanrı olarak kabullenmelerinin temel nedeni; bir kendilerine bir de krala bakıp; aradaki güç farkından etkilenmeleridir. Bir tarafta her istediğini yaptırma gücüne sahip, tüm ülkenin sahibi/egemeni, onların yaşam hakkı ve biçimini belirleyen kral efendi; öte yanda güçsüz, kendine ne söylenirse onu yapan köleler.. Toplumlar, bu iki gücün ilişkisini ve sosyal konumlarını, tanrı-kul ilişkisi biçiminde kabullenmeye zorlanmışlardır.

*

Uzun bir süreç sonunda Kral tanrıların ve firavunların; haksız ve ahlaksız uygulamalarını da gören

insanlarda “eğer bir tanrı varsa daha adil; daha güvenilir; daha ahlaklı ve haklının yanında olmalı; ona destek vermeli” düşüncesi oluştu. Bu nedenle yenden tasarladıkları fizikötesi tanrılara yöneldiler. Bu aşamadan sonra tanrı soyutlaşırken, ona yüklenen sıfatlar daha da fazlalaşarak anlam derinlikleri arttı. Semavi Sami dinler, aynı geleneği tanrı tanımını değiştirerek devralırken; doğrudan tanrının vekili olma ya da tanrıyla iletişimi sağlama görevini kral tanrılara benzer bir şekilde peygamberler devraldılar.

Egemen erkler her şeye sahip olma isteğini fizikötesi tanrıları da tekeline alarak kontrol ettiler. Kral tanrıların yerlerini peygamberler aldı; ruhban sınıfının muadili ise yeni dinsel aristokrasiler oldu. Yeryüzü efendileri hamileri olan tanrıları ve dinleri kendi sınıfsal çıkarları koşutunda yaşattılar; kullandılar/kullanıyorlar. Tarihbilimci, Haham ve filozof Marc-Alain OUAKNIN’ın “donup kalan, yaşamda karşılığı olmayan ve putlaşan tanrı, yaşatılmayan tanrıdır. Tanrıya, pratik karşılığı olduğu sürece yaşama şansı verilir. Hatta sürekli geçerliliği olan şeylerle anılan tanrıya ölümsüzlük verilmiş olur” der. İşte o gizemli ama her zaman statükonun yanında olan tanrıları yaşatmak için feodal monarşiler her türlü olanağı sonuna kadar kullandılar ve kullanıyorlar.

MİTLER

Mitler, tıpkı tanrı kavramı gibi insan aklının yarattığı derin ve mükemmel tasarımlardır. Bilemediği, nedenlerini bulamadığı ancak varlığına inandığı gizemli güçleri imgelelerle anlamlandırmasıdır. Tanrısal inanışların aşırı abartılı sofistike öyküleridir. Her köyün kendi buğdayını ekme ya da yoncasını biçme yönteminin farklı olması gibi, farklı coğrafya halklarının da farklı mitleri vardır. Mitoloji de mit denilen inanış öykülerinin olgu, olay ve tarihsel sürecini inceleyen bilim dalıdır. Dünya’daki varlıkların ve insanlığın kökenlerini; tanrılar ve bu tanrılarla kurulan ilişkilerin masalımsı anlatımıdır. Hayal gücüyle tasarlanan, gerçek olmayan, uydurulan ancak inanılan, İyilik-kötülük, öbür dünya, doğal olayların düzenlenmesi gibi sözlü-yazılı gerçekötesi

öykülerdir.

Mitler akıl ve bilimle açıklaması yapılamayan öykülerdir ancak yönetim kültürleri bu inanışlara yaslanıp kendilerini tanrısallaştırmışlar ve böylece yaptıkları her şeyin meşruluğunu kesinleştirme yoluna gitmişlerdir. Bunlar, bireysel ve toplumsal ritüellere olarak sosyal yaşamda somutlaşan inançlardır. Kuşaktan kuşağa geçerken gereksinimlere göre düzenlenip geliştirilerek aktarılan dinsel kültürdür. Pagan tanrılarla kurulmaya çalışılan ilişkilerin inanç kaynaklarıdır. Platon’a göre “insan bilgisinin ötesindeki gerçekleri açıklayan mecazi masallardır”. Doğadaki varlıkların, farklı coğrafyalarda, farklı ya da benzer şekillerde tanrılaştırılmasıdır. Sözcük kökeni Yunanca “mu” yani “mitos” köklerinden gelir.

İnsanlık tarihi, büyük yük olasılıkla yüzbinlerce yıldır var olan uzun bir süreçtir. Bilim insanları bu sürecin şimdilik en fazla elli-altmış bin yıllık bulgularına ulaşabiliyorlar. Tarihin, yazılı kaynaklara ulaşılması bakımından Sümerlerle başladığı, bilim dünyasındaki birçok tarihinin ortak görüşüdür. Bunun nedeni Sümerlerin yazıyı bulup önemli olayları belgelendirmeleridir. Kendi yaşamları, kültürleri, çevre uygarlıklarla ilgili bilgileri yazarak, sözel anlatılara göre daha gerçekçi bir biçimde günümüze aktarmalarıdır. Bu bağlamda Eski Mısır’da da binlerce yıldan bu yana yazılan bir tarih olduğunu örnekleriyle görüyoruz. Sümerlerde M.Ö. 3500; Eski Mısırlılarda da M.Ö. 3200 yıllarında yazı bulunup, önemli olaylar kayıt altına alınmaya başlanmıştır.

İlk bulgular, insanların aile toplulukları olan klanlar şeklinde yaşadığıdır. Totemler klanların ilk pagan (doğal varlıklar) tanrılarıdır. Birlikte yaşamın kurallı olması gerektiğini anlayan insanlar buna dair yöntemler geliştirmişlerdir. İnanç sistemlerinin lokal/yerel ilişki kurma düzeyinde olması nedeniyle ilk mitolojik tapınmalar klanların yakınındaki doğa unsurlarına olmuştur. Korktukları, günlük kullanımları için yararlı olduğunu düşündükleri ya da kendilerini koruduğuna

inandıkları hayvan, dağ, taş, su, ağaç, ateş gibi varlıkları kendi totemleri olarak kabul etmişlerdir. Totemlere bağlılık aynı zamanda klan üyelerinin yaşamını düzenleyen ortak hukuk kuralları anlamına geldiği için iş bölümü ve yaşam kolaylığı da sağlamıştır.

DİNSEL/TOPLUMSAL YASALAR

Kuralsız bir ortak yaşam, ilkel çağ koşullarında da düşünülemezdi. Doğal koşullar tüm yaşayanlarla birlikte insanlar için de acımasızdı. Dayanışmayı, iş bölümünü gerektiriyordu. Birlikte yaşamak zorunda olan bu insanların bireyler arası ilişkilerden cinsel ilişkilerine, evliliklerine, yiyecek paylaşımına, ava kimlerin katılacağına, barınma yerlerinin belirlenmesine kimin karar vereceğine, çocuk ve yaşlıların bakımına, ölenlerin nasıl gömüleceğine kadar uymak zorunda oldukları kurallar ile yapmamaları gerekenler totem ve tabularla belirleniyordu. Bunun yanında diğer totemlerle kurulacak ilişkilerde de totem üyeleri içinde kimlerin görev alacağı, onlara nasıl davranması gerektiği belirlenmeliydi. Kısacası bugünkü toplumsal düzeni belirleyen anayasa ve yasaların karşılığı olarak, o günün totem ve tabularının kullanıldıklarını görüyoruz. Çok eski yerli topluluklar ile bunlardan yakın zamana kadar uzanan totem örnekleri (Avustralya ve Afrika yerlileri) incelendiğinde, aralarında birçok ortak nokta bulunmuştur. Birkaç örnek, fikir vermek açısından yararlı olacaktır.

--Totem korunur, yenmez, verdiği ürünler kullanılmazdı çünkü o ailenin koruyucusu, yardımcısı, yaşam kaynağı kısaca tanrısı idi. Ürünlerini tüketmek onun gücünü azaltmak anlamına gelirdi.

--Totem üyeleri bağlı buldukları totemin işaretini mutlaka kullanır; böylece kendi totemleri ve ötekiler tarafından tanınırlardı.

--Aynı totem içinde enest ilişkiler ve evlilik kesinlikle yasaktı. Bu anlamda (ana-oğul, baba-kız, erkek-kız kardeş dahil) akrabaların kendi aralarında ki ve totemin diğer üyeleri olan erkek-kadın ilişkileri güçlü yasaklarla korunurdu.

--Totem üyelerinden tabulara uymayanlar, tüm üyelerin ortak tutumuyla çok şiddetli şekilde cezalandırılırdı. En çok uygulanan yalnız bırakmaktı ve bu ölümcül bir cezaydı. TABU yapılmaması gerekenleri kapsayan yasalar, ona uymak mutlak zorunluluktaki.

Basit kolektif yaşam grupları olan totemlerden,

birden fazla grubun birlikte yaşadığı küçük topluluklara; bu topluluklar büyüyerek de krallıklara geçiş yapılmıştır. Bu geçişler inancın ve yaşam koşullarının köklü değişimine neden olmuştur. Dağınık ve yerel ailelerin ortak kazanıp, ortak tükettiği; her klanın kendine özel toteminin olduğu dönem sona ermiş; totemler yerini kentin ortak insan tanrısına; tabular ise yerini kralın çıkardığı yasalara bırakmıştır. Küçük yerel totemlerin (kanguru, tepe, büyük çınar ağacı gibi) yerini, herkesin her yerden gördüğü ay, güneş gibi pagan tanrılar almış; o pagan tanrıların adına da kentin/ülkenin kralı söz sahibi olmuştur. Kısacası halk hem küçük bağımsız yaşam alanlarını hem de küçük totem tanrılarını yitirmiştir.

Bu değişikliklerle birlikte toplumsal kategoriler ortaya çıkmış, insanlık tarihinde çok önemli yer tutan "sınıfsal dönüşüm" gerçekleşmiştir. Yerel klanlardaki aile üyeleri arasında daha hakkaniyetle yapılan üretim ve bölüşüm ilişkileri devre dışı kaldığından; toplumsal yaşamın yeniden organizasyonu, aile reisinin yerini yönetsel ve dinsel aristokrasi; klan içi ilişkilerin yerini ise efendi-köle ilişkisi almıştır. Bu da açıkça sınıflı topluma geçiştir. Burada üst katman olarak konumlanan ruhban sınıfını da belirtmek gerekir. O dönemlerde başlayan yönetimle dinin liberal ilişkileri bugün neredeyse tüm tektanrılı dinlerde sürmektedir.

Tanrısal inanç sisteminin bir yönetme oyunu olduğunu M.Ö. 500'lü yıllarda görüp buna itiraz eden Sokratestir. İnsan aklının hak, adalet ve eşitlik kavramlarına dayalı kolektif yasalar yaparak toplumların ortak mutluluğunu sağlayabileceğini sistemli bir şekilde ilk kez ortaya koyarak, bunun için yaşamı boyunca mücadele vermiştir. Sokrates bu sistemin kurulmasında başarılı olmuş ve 500 üyeli bir meclisin kurulmasını başarmıştır ancak aynı meclis tarafından 220 oya karşılık 280 oyla idama mahkum edilmiştir. Kendisini eleştirenlere ise (mealen) "bakınız önceden hiç sahip çıkan yoktu bu mücadele sonucunda, bütün ağır baskılara karşın 220 kişi bana sahip çıktı" demiştir.

Kaynaklar: Mezopotamya Mitolojisi, Jean BOTTERO – Samuel NOAH KRAMER / Tarihte Tanrı Fikrinin Doğuşu, Jean BOTTERO / Tanrı'nın Tarihi, Karen AMSTRONG / Dünya Mitolojisi, David A. LEEMİNG / Dinin Kökenleri, Sigmund FREUD / Deccal, Friedrich NIETZSCHE / Totem ve Tabu, Sigmund FREUD / Putların Alacakaranlığında, Friedrich NIETZSCHE / Sümer, Eski Mısır, Babil, Asur, Urartu, Maya, İnka, Aztek, Hitit, Çelişkiler, Ali NARÇIN / Azteklerin ve Mayaların Dinleri, Walter KRİCKEBERG / Historia (Herodot Tarihi) / Musa ve Tek Tanrılı Din, Sigmund FREUD

UYANIŞ

Uyudun
Buğday tarlasının gölgesinde
Her yanın alevli rüzgâr
Uyan ne olur
Uyan, yoksa kuruyan dallar gibi
Çürür ömrün

Özgürlüğün çalındı mı bir kere çok zor
Yeniden bulmak, hele sınırlar da aşıldıysa
Kuru yapraklar saklanır kararan güneşin altında
Ölü doğar çocuklar

Ebabil kuşları kaybolur uzakta
Tüketirler soluklarını
Çırılçıplak yağmurun fısıltısında
Sorarım neden uyanmıyorlar diye
Biriken uykularından

Çok önce demeliydim
Uyan diye gecenin sessizliğinde
Başaklar savrulurken
Bir ah sesi kadar ağır yılların yalnızlığı
Suskunluk meğer en ağır zehirmiş düşlerimizde

Hasan ÇELİKKOL

MAYAŞİR

*aye aye orti...
da kezigi madağ elli ori...
aye aye orti...*

*aşun ağavü dzermin eyev ta orti...
aye ayee orti..
dase dayi dzagin meçe orti...
menadzerta orti...
sirded petedzavta orti,
daim yusuf orti...*

*hokid dard unedi yu orti,
indzi aselçakkarçerta orti...*

*aye aye orti..
daim yusuf orti...*

ACI

Gürel SÜRÜCÜ

Otobüse biner binmez boş bir koltuk aradım. Düünden kalan kitabı bitirmek istiyordum. Arkada cam kenarında oturan kilolu bir kadın ve yanındaki çocuğu fark ettim. Onlar da beni gördüler. Kadınla çocuk bir an bakiştılar, sanki bir şey konuşuyorlardı. Çocuk annesinin kucağına geçmeye çalıştı. “Rahatsız olmayın, böyle iyiyim.” dedim ayakta dururken.

Çocuğun elleri dikkatimi çekti. Pamuk gibi beyazdı. Resimli bir kitapçık tutuyordu. Kitabın sayfalarını karıştırırken bir sayfada takılı kaldı. “Anne, anne.” diye seslendi annesine, ama o elindeki telefonla meşguldü. “Merve Merkür Tekstilin Kış Sezonu Kreasyonunu Sundu.” başlıklı bir siteye bakıyordu. Mankenlerin üzerindeki elbiseler, kadının bedeninin yarısını bile örtmeyecek kadar küçüktü.

Çocuk annesine dokunmaya devam ediyordu, ama kadın duymazdan geliyordu. Ben de dayanamadım, çocuğa eğildim.

“Mert, ona mikroskop deniyor.” dedim.

Kadın telefonundan kafasını kaldırıp bana baktı. Mert de kimdi? Çocuğun kitabına baktı.

“Özcan’ım, ne diyorsun anlamadım?” dedi.

“Anne bundan istiyorum.” dedi çocuk.

“Oğlum, ne yapacaksın? Bunlar oyuncak değil ki! Tanıyasın, aşına olasın diye aldık bu broşürü sana.” dedi kadın.

“Pamuk Prenses” durağında indiler. Ben de yerlerine oturdum. Ayağıma bir şey değdiğini hissettim. Eğildim, yerde bir oyuncak vardı. Çocuk düşürmüş olmalıydı. Elime aldım, ilginç bir şeydi. Bir yerine dokununca başka bir yeri hareket ediyordu. Üzerinde ad-telefon yazan bir etiket aradım ama bulamadım.

Emek Durağına geldik. Yanımdaki adamdan izin isteyip ayağı kalktım ve düğmeye bastım. Otobüsün yarısı boşaldı.

Elimde oyuncakla yürüyordum. Özcan’ı ve annesini düşünüyordum. Özcan bilime meraklıydı, uzay çağı oyuncaklarına ilgi duyuyordu. Annesi ise kilolarını umursamadan kış sezonu elbiselerine bakıyordu. Bu düşüncelerle ofise girdim. Selamlaştım ve masama oturdum. Çaycı arkamdan çay bıraktı.

“Abi, bugün pek dalgınsın.” dedi.

Gözlerim masamdaki oyuncuğa takılı kaldı.

“Öyle mi? Nasıl bir dalgınlık anlayamadım.” dedim.

“Abi o oyuncak da ne? Sabah sabah... Çocuğuna mı aldın?” diye sordu.

Anlatmak istemedim, işime daldım. Babamdan kalan eski radyoyu açtım. Günün haberleri geliyordu kulaklarıma. Günlük işlerimi yaparken hayat akıp gidiyordu.

Zaman nasıl geçti bilmiyorum. Radyodan Çapa Tıp Fakültesi Hastanesinde altı yaşında bir kız çocuğu için acil trombosit ihtiyacı olduğu duyuruldu. Kan verebileceklerin acilen hastaneye başvurmaları gerekiyordu. Saat 16.30’a kadar bitirmem gereken işler vardı, ama içimde bir sızı hissettim. O iş bitecekti.

Tam o sırada emekliliğine az kalmış ablam geldi yanıma. Ellerini masama dayadı. Kafamı kaldırıp bakınca mavi gözleriyle bana bakıyordu. Rengi solmuştu. Canı sıkkındı.

“Ablacığım, otur.” dedim.

Öyle bir oturdu ki, sanki yılların yorgunluğu çökmüştü üzerine. Şekersiz kahvesini istedim.

“Deli çocuk. Kırk yıl bir kahvenin hatırı olur diye hep söylüyorsun.” dedi.

“Böyle şeylere takılma. Senin hep hatırın vardır bende.” dedim.

Merakla bekliyordum. Ne anlatacaktı? Emekli olacağını mı? Onu paylaşacak benimle miydi? Dayanamadım, sordum:

“Abla, bana acı bir şeyler söylemeyeceksin değil mi?”

“Deli çocuk! Acımız, anlayışımızın ve algımızın zararını kırdığında olur. Nasıl içindeki öze ulaşmak için bademin çekirdeğini kırmak zorundayız, onun gibi.” dedi.

“Abla, bana acı çektiriyorsun, farkında mısın?”

Hangi kabuğum kırılacak, şimdi ona bakıyorum.”

“Bu beden kaç yaz gördü, kaç kış. Kalplerimiz, mevsimler gibi değişkendir. Ve her defasında ‘Kabul etmem, olmaz!’ dediğimiz birçok şeyi kabul etmiş, onunla yaşamışızdır. Tıpkı bir ekin tarlasına çiftçinin hep aynı mahsulü ekip her defasında aynı sonucu alması gibi. Ne o çiftçi tarlasına ekdiği mahsulü değiştiriyor ne de biz yaşamımızdaki insanları.”

Radyodan yine aynı duyuru geldi: “Altı yaşında bir kız çocuğu için trombosit ihtiyacı...”

“Abla, kusura bakmazsan kalkacağım, bu duyuruyu takip edeceğim bugün. Acının içime iyice kümelmesini istemiyorum.” dedim.

Masanın üstüne bıraktığım çantamı açmadan, gideceğim yeri şefe söyleyerek çıktım. İlk gördüğüm taksiye bindim. İçimdeki sızı beni çekiyor en karanlık köşeye. Biraz da olsa hafiflemek istiyordum.

Taksici, “Abi kapıyı yeniden kapatır mısın?” dedi.

Hastaneye vardığımda “Altı yaşında kız çocuğu duyurusu için geldiğimi” söyledim.

Danışmadakiler beni hastanın yakınlarına yönlendirdi. Onlarla tanıştım.

Hasta yakını “Kurban ben, Neşe’nin amcasıyım.” dedi.

“Tamam amcacığı. Ne yapmam gerekiyor onu söyler misiniz?”

Trombositin ne olduğunu annemin hastalığında ablamın söylediklerinden öğrenmiştim. Trombositler, kanın pıhtılaşmasını sağlayarak kanamayı durduran hücrelerdi. Onların düşmesi, hastanın ölümü demekti.

Neşe’yi gördüm. Çok halsizdi. Ona bir şeyler yapmak istedim, ama ne bedenim ne ruhum hareketliydi. Çantamda otobüste bulduğum oyuncak vardı. Çıkarttım, ona doğru tuttum. Oyuncuğu bir kukla gibi oynattım. O anda gözlerinde bir ışıltıyı gördüm. O ışıltı ve gülümseme bana fazlasıyla yetti.

Trombosit işi biraz uzun sürdü. Kanımı verdikten sonra biraz dinlenmem gerektiğini söylediler. Kanımı verirken acının kabuğunu kırdığımı hissettim. Bede-

nim ağırlaşsa da şimdi daha iyiydim. Neşe'nin amcası bana ayran ve meyve suyu getirdi.

“Çok sağ olasın. Burada kimimiz kimsemiz yok. Babası da çalışmak için yurt dışına gitti.” dedi.

Amcanın çaresiz halinden umutlu hale geçişini görünce ne çok geç kaldığımı düşündüm.

“Kardeş Vanlıyız, Kürt'üz. Helal et hakkını” dedi.

“Amca, ben buraya memleketiniz veya milletiniz için değil acı çeken bir çocuğun kabuğunu kırmak için geldim. Neden böyle söyledin ki? Asıl sen sağ olasın. Keşke elimden daha fazlası gelse.” dedim.

Adam suçlu gibi mahcup duruyordu öylece karşımda. Çok öfkelenim. İnsanlar ne zamandan beri milliyetlerini ikrar ederek kendilerini ifade eder olmuştu. Anladım ki çat diye bölünmemiştik ama düşüncelerde bölünmüşüz. Aklıma babaannemin bir sözü geldi. “Ey insanlar arasında kötü tohum ekenler! Etleriniz çürüye, gözleriniz elinize düşse, inim inim ölüm dilenesiniz!”

“Bizim yüreğimiz yanıyor. Siz, yüreğimize su serptiniz. Bu kardeşliği gösterdiniz. Sade bu gerçeği bilirsiniz istedim.” dedi.

Amcanın o mahcup duruşu gözlerimde bir heykel gibi asılı kaldı. Yaklaştım. Kucakladım can vereyim, istedim. Gözlerimden akan yaşlar, amcanın omuzlarına düştü.

Biz gözlerimizde saklı tuzlu sularla, acı bir tebesümle onları kalbimizin en derinlerinde hissediyoruz. Onlar ki yaşamımızın en kötü ve en iyi günlerini birlikte geçirmiş olduğumuz insanlar. Şimdi yürekleri parçalı olan bu topraklar, su yerine kanla ıslanmaktadır.

Sonra gözlerine dahi bakamadan elimde su şişesiyle “görüşmek üzere” diyerek ayrıldım oradan.

KIRMIZI TRAKTÖR

Mehmet KURUŞ

Kırk beş yaşındaydı Oktay, beş çocuğu ve karısıyla Küçük Menderes Ovası'nın dağa bakan yamacında büyükçe bir köyde yaşıyor ve tütüncülük yaparak geçimlerini sağlıyordu. Köyün sulak bölgelerinde tarlası yoktu, bu sebeple diğer köylüler gibi senede birkaç hasat yapamıyordu. Ovada tarlası olan köylüler toprağı boş bırakmadan, aynı yıl içinde birkaç ürün ekebiliyor, açlık ve parasızlık kaygısını diğer köylüler gibi fazla yaşamadan seneyi çıkarabiliyorlardı. Gerçi birden fazla ürün elde ederek, senenin on iki ayı durmadan çalışan köylülerin de birikimi yoktu, para biriktiremiyorlardı ama en azından fazla borçlanmıyor, tefecinin ağına düşmüyor ve aylak aylak gezmiyorlardı.

Kazanım olarak görüyordu köylü sürekli uğraş halinde olmayı ve tefecilere borçlanmamayı. Bu şekilde kaç köylü arazisini kaybetmiş, direnen kaç köylü dayak yemişti tefecilerden. Kendisini avutuyordu Oktay. Birden fazla ürün alamıyordu ama köyün en fazla tütün yetiştiren çiftçisiydi. Senede üç tondan fazla tütün hasat ediyor, bu sene elde edeceği hasat ile bir traktör almayı umuyordu. Alacağı traktör, en az altmış beş beygir gücünde olmalı, dörtlü ve beşli pullukları çekebilmeliydi.

Traktör en büyük hayaliydi Oktay'ın. İki elinin arasına alıp düşünmeye başladığında, önden dökülmüş saçları ile kafası çok küçük görünür, özellikle çengel biçiminde aşağı doğru kıvrılan uzun burnu tekli traktör pulluğunu andırırdı. Güldüğünde seyrek dişleri, çıkık ve küçük gözleri, küçük çenesi ve iri elmacık kemikleri ile karikatür dergisinden fırlamış komik bir portre gibiydi... Çift sürmek, tırmık çekmek, yük taşımak sadece çok paraya mal olan işler değildi aynı zamanda başkalarına bağımlı olmayı, sıra beklemeyi de gerektirirdi. Bazı yıllar sıra yüzünden ürününü zamanında ekemez, ya da nakliyesini yapamaz ve bunlar maliyet olarak kendisine dönerdi. Zaten eti ne budu neydi ki kazandığını traktör sahipleri ile paylaşsın... Emeği heba oluyordu.

Traktör şart dedi, sesli bir biçimde.

Şart dediler kahvede oturmuş ona bakan diğer köylüler. İrkildi Oktay, sesli hayal kurduğunu anladı ve utandı.

Köy kahvesi buluşma yerleriydi; tavla, dama, domino oynar, şakalaşır, umutlarını, hayallerini ve deneyimlerini paylaşırlardı. Her gün sabah köy minibüsünün getirdiği gazeteleri okur, zaman geçirir-

lerdi. Gazeteler dönemin ruhunu yansıtır, ülkedeki sosyal-toplumsal sorunları aktarmaktan uzak durur, yönetimi rahatsız edecek yorumlardan kaçınır, ya da bu süreci destekleyici biçimde kadın resimleri ile sayfalarını süslerlerdi. Her şey gibi bedenlerin de alınıp satılmasının teşvik edildiği, darbe sonrası yeni çağın piyasası böyleydi. Metalaştırılmayan bir şey yoktu, sömürüye karşı açık cephe alanlar haricinde...Köyün yaşlıları sabah erkenden kahveye gelir; Tan, Bulvar gibi gazeteleri bekler, resimlere bakmak için sıra bekler hatta bazan ağız dalaşına bile girerlerdi. Yaşlı erkekler siyasi bir gazete okumanın ciddiyeti ile tek tek tüm resimlere iç çekerek, büyük bir ilgi ile bakar, incelerlerdi. Üniversite mezunu, fakat köyde ziraat ile uğraşan Utku yanındaki arkadaşlarına gülerken; devrim var, strateji geliştiriyorlar der yaşlıların çıplak kadın resimlerine ciddiyetle bakmalarını alaya alırdı...

Biz bu bunakların resimlere bakarken takındıkları ciddiyetin bir parçasına sahip olsaydık darbe olmaz, en azından demokratik bir ülkede yaşıyor olurduk şimdi diye söylenirdi...

Oktay'ın iki yüz kırk kırkı kırmızı Massey Ferguson marka traktör hayalini bilmeyen yoktu. Canına tak etmişti. Bu sene ne yapıp edip traktörünü alacaktı. Şubat ayının sonunda tütün tohumlarını özenle hazırladığı fideliğe serpti. Bu sene daha fazla tütün ekecekti. Tarlasının sınırına bitişik, uzun yıllardır ekilmeyen başka bir tarlayı da kiraladı. Hedefi hasadı üç tonun üzerine çıkarmaktı. Dikimi zamanında bitirebilmek için çok önceden ilçedeki daybaşıları ile iletişime geçmiş, dikici ve karıkçı işçileri ayarlamıştı.

Şubat ayı ılık geçmiş, martta çok yağış olmuştur, tarlalar bereketli bir hasat için yeterince yağmur suyu biriktirmişti. Nisan ayının ortalarında tütün dikimi başlamış, ay sonuna doğru bitmişti. Mayıs ayında aynı işçiler ile çapalama işlemi başlamış, tütünler göğe doğru boy vermiş, yapraklar işveli ergen gençler gibi serpilmişti. İlk defa fire vermeden, tütün fideleri tüm tarlayı yeşil bir örtü gibi sarmış ve bol yapraklı, diz üstünde boya ulaşan fideler erken hasat müjdesi veriyor gibiydiler bu ayda. Tütün tarlasına baktıkça içini heyecan basıyor, kendisini kırmızı Massey'in direksiyonunda görüyordu. Beklediğinden fazla ürün alacak, yıllık ihtiyaçlarını karşılayacak, kooperatife olan borcunu ödeyecek kalan para rahat rahat kırmızı Massey'ine yetecekti. Daha fazla sabredemedi Oktay. Traktörünü hemen almalıydı. Zaman kaybını gerekli görmüyordu artık, hasadı kendi traktörüm ile

taşıyım diye düşündü. Tek çözümü vardı hayalini gerçekleştirmenin; ipotek karşılığında ikinci el traktör bayiiinden az kullanılmış, temiz bir Massey almak. İlçedeki tüm bayileri dolaştı, baktığı traktörleri ölçtü, biçti, tamircilere, eşe dosta danıştı, sonunda beğendiği traktörü, tarlalarını ipotek ettirerek aldı. Evde büyük bir sevinç vardı. Kurban için aldıkları koç kesildi, kanı traktör kabininin ön tarafına ve Oktay'ın alınına sürüldü. Konu komşuya kurbanlık koyunun bir kısmı küçük parçalar halinde gönderildi. Herkes çok mutluydu. Oktay herkesten mutluydu. Bahçeye masa kurulmuş, rakılar içilmiş, gece yarısına kadar zeybek oynanmıştı. O gece uyuyamadı Oktay. Saat başı yatağından kalktı, Massey'ini yokladı, eli ile dokundu, bazen direksiyona öylece oturdu, tekrar içeriye girdi. Yıllarca hayalini kurduğu traktöre nihayet sahip olmuştu. Hem zaten köyde kaç kişide vardı ki?

Yapraklar sararmış, kırım zamanı gelmişti. Bu sene daha fazla çalışmalı, daha dikkatli davranmalıydılar. Ziyan edilecek tek yaprak, boşa gidecek tek saniyeleri yoktu. Sabah ezanı okunduğunda tarlada olurlar, gün ışımaya başladığında yanlarında getirdikleri kahvaltılıklarıyla ellerini yıkamadan karınlarını doyurur, tütünün acı zifirini damaklarında hissederek tekrar yaprak kırım işlemine başlardı. Güneş yükseldiğinde, sıcaklık hissedilmeye başladığında kırım işi biter, büyük tütün sepetleri traktöre yüklenir, evin yolu tutulurdu. Sıcaklığın etkisi ile pörsüyen tütün yapraklarını toplamak zorlaşırdı. Eller yıkanır, yemek yenir, büyük bir mola verilmeden dizim uygun görülen gölgelik bir alanda yapraklar iğneden geçirilir, kargı adı verilen kamışlara ip ile geçirilirdi. Yeterli dizime ulaşan kargılar kurutulmak için güneşe bırakılırdı. Dizim işleminden sonra kısa bir uyku arası verilir, güneş batmaya yakın yeniden tarlaya dönlür, zifiri karanlığa kadar toplama işlemi devam ederdi. Günler koşturmaca, telaş ve uykusuzlukla geçer giderdi. Toplama işleminden sonra balyalama işlemi başlar, bu arada hükümet baş fiyat açıklar, köylüler tütün eksperlerinin gelmesini beklerlerdi. Satılan tütünlerin parası gelecek senenin tütün ekim işlemi başlamadan ziraat bankaları aracılığı ile verilir. Oktay bugüne kadar hiç baş fiyattan satamamıştı tütününü. Bu sene kehribar renkli tütününü tekele ya da piyasaya yeni girmiş tüccarlara baş fiyat üzerinden vermeyi umut ediyordu.

Hem birbirleriyle hem de tekel ile rekabet halinde olan tüccarlar beğendikleri tütüne belirlenen resmi fiyatın üstünde fiyat verir, sözleşmeleri yapar ve tütün-

leri bekletmeksizin götürülürdü.

Son kırımdan sonra kurutulmuş tütünler balya yapılmak için depoya kaldırılmış, balya sırası beklenmekteydi. Balya işini yapan baba oğul, tüm köyü müracaat sırasına göre listeler, defterdeki sırayı takip eder, sırası gelenin tütününü presleyip balya haline getirirlerdi. Tütün eksperleri rastgele balya seçer, içlerine soktukları bir kanca ile bir demet kurutulmuş tütünü çeker, kalite kontrolü yaptıktan sonra not alıp giderler ve kısa süre içinde tütüncü ile irtibata geçip fiyat verirlerdi. Balya işlemini bitiren Oktay, haftada iki kez tütünlerin kurummasını engellemek için balyalara hafif su serper, nemlendirir, geri kalan zamanını diğer işleri ile geçirirdi. Akşamları tek kanallı siyah beyaz televizyonundan haberleri izler, merak ile baş fiyatın açıklanmasını beklerdi. Son günlerde çok sabırsız-

lanmış, televizyonu kapanış saatine kadar izler, İstiklal Marşı okunduğunda saygı ile ayağa kalkar, marşa eşlik ettikten sonra uyumaya çalışırdı. Mavi küçük gözleri, ön tarafı dökmüş sarı saçları ve karga burnu ile kendisini asil Türk ırkından sayar, gururlanırdı. Güçlü bir aidiyet duygusu, sarsılmaz bir vatan inancı ile

beraber kendisini milliyetçi olarak tanımlar, milliyetçi sağ dışında başka partilere oy vermez hatta ne söylediklerini merak bile etmezdi. Mehter Marşı'nı çok sever, marş dinlerken kendisini bir uç beyi olarak hayal eder, Almanya'dan halasının getirdiği plaktan bıkmadan saatlerce dinlerdi.

Nihayet beklediği gün geldi ve baş fiyat açıklandı. Kendisini mutlu eden bir rakam değildi, beklentisi tüccarın tekelden daha yüksek bir fiyat teklifinde bulunmasıydı. Nihayet tüccar; köydeki temsilcisi Berber Nurullah ile baş fiyatın hayli üzerinde bir teklifte bulunmuş, hiç düşünmeden ve başka tüccarları beklemeden fiyatı kabul etmiş, sözleşmeyi imzalamıştı. Sözleşmede paranın verileceği tarih boş bırakılmış, ancak berber Nurullah kasım ayının sonunda ödene-

ceğine dair yemin etmişti. Tüccar, Nurullah'ın kendi adına köylülere güvence vermesini istemişti.

Şubat ayının sonu gelmiş, ne tüccardan ne de paradan haber vardı. Berber ısrarla tüccarın güvenilir olduğunu, Amerika'dan para beklediğini, gelir gelmez herkesin parasını tek seferde alacağını söylüyordu ama köylüleri ikna edemiyordu. Traktör bayi Oktay'ı sıkıştırmış, bir ay içinde ödeme yapılmazsa icra işleminin başlayacağına dair noterden tebligat göndermişti. Mart ayı da bitmiş, tüccardan yine ses yoktu. Görüşmek amacıyla bürosuna gidenler içeri alınmıyor, kapıdan gönderiliyorlardı. Alıcı görüşmediği gibi bir ödeme takvimi de çıkarmıyordu. Berber de utancından dükkanını açmaz, köy kahvesine gelmez olmuştu. Köylüler toplanıp üniversite mezunu, kamu yönetimi okumuş Utku'nun kapısını çaldılar. Anlattı

Utku. Spartaküs'ü, işçi grevlerini, plantasyonları, Hint dokuma işçilerinin büyük grevini... Anlamıyordu köylüler, Oktay da anlamıyordu. Kabul edilebilir bir öneri, ışık ya da çözüm bekliyorlardı. Yarı alaycı biçimde "Dövizlerle Alsancağ'a, tüccarın kapısına gidin,

aranızdan seçeceğiniz üç temsilci ile konuşmaya ve yazılı taahhüt almaya çalışın eğer ikna olmazsa ya da sizinle görüşmeyi kabul etmezse yanınızda götürdüğünüz dövizleri havaya kaldırın. Gazeteciler durumdan haberdar olursa, hükümet devreye girer paranızı alabilirsiniz." dedi. Kaç kez şikâyet etmişler ancak arpa boyu kadar yol alamamışlardı. Karar verildi. Aralarında Oktay'ın da olduğu üç temsilci seçildi. Her ihtimale karşın oradan buradan peydahlanan beyaz kartonlara taleplerini dile getiren sloganlar yazıldı. Bunlardan birini Oktay aldı.

Ertesi gün tuttıkları bir minibüse doluşup Alsancağ'a tüccarın ofisinin ününe gittiler ancak her taraf polis doluydu. Görevliler büronun bulunduğu kapının önünde set oluşturularak köylüleri yanaştırmadılar.

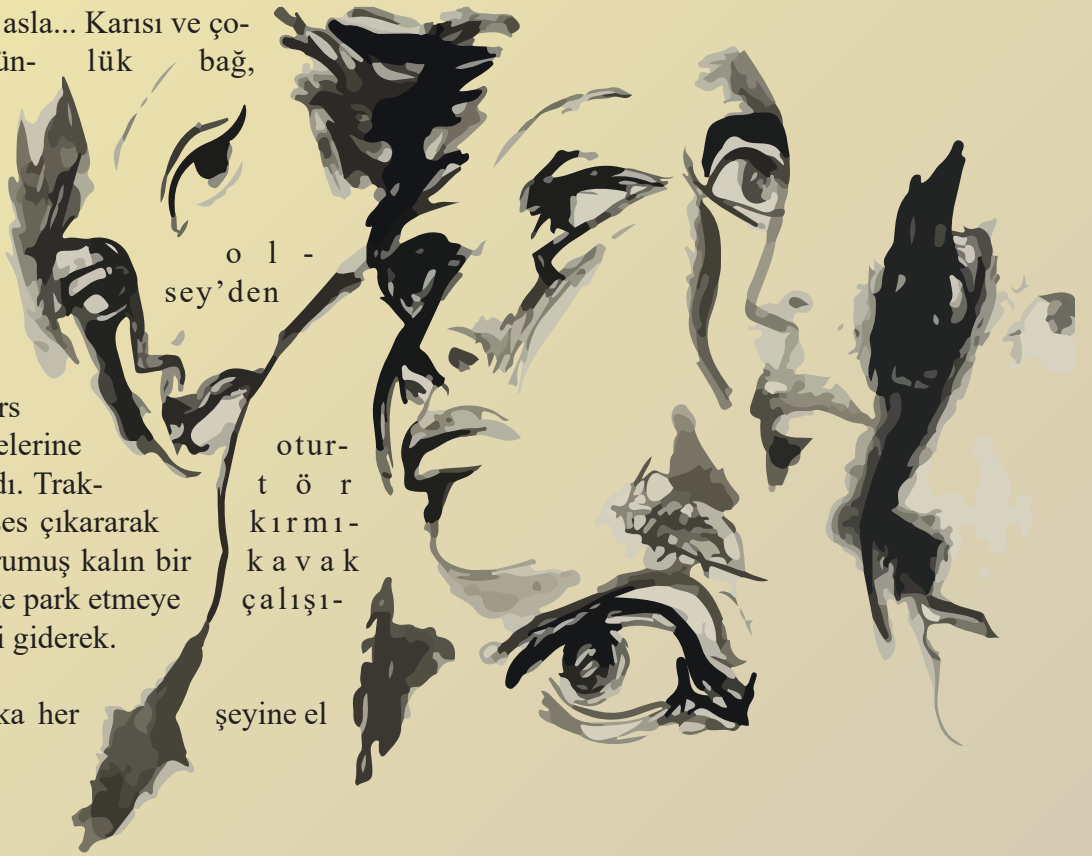
Şaşkın köylüler ne yapacaklarını bilemeden ve dövizlerini havaya kaldırmayı akıl edemedi, dövizler aşağıya doğru, ellerinde, öylece beklediler. Dağın yoksa gözaltına alınacaksınız diye bağırdı tok sesli bir güvenlik görevlisi. İçgüdüsel olarak birbirlerine yaklaşp destek almaya çalıştı ilkin köylüler. Art arda yapılan sert uyarılar ve polisin harekete geçmesi ile herkes çil yavrusu gibi dağıldı Oktay dışında... Kaçmamıştı, donup kalmıştı, hiç kaldırılmamış eldeki dövizi ile öylece bekliyordu... Yere yatırdılar önce sonra kollarını arkadan kelepçelediler.

Görevlilerden biri bağırdı; komiserim bu anarşistin dövizinde “Kahrolsun faşist tüccar, yaşasın ekmek” yazıyor... Köylülerin gerçekten tüccar ile konuşabileceklerine inanmamıştı Utku, eylem yapabileceklerine de... Onunki ince bir alaydı, politik geçmişine eğlenceli bir göndermeydi o kadar...

Üç gün sonra köye döndü Oktay, yere basamıyordu. İki hafta evden hiç çıkmadı. Birkaç kez köy kahvesine gelip oturdu ama hiç kimse ile konuşmadı. Sonraki günlerde arazilerine ve traktörüne icra geldi. İki gözlü kerpiç evden başka bir şeyi kalmamıştı. Her şey ile baş edebilirdi ancak kırmızı Massey'in yokluğuna asla... Karısı ve çocukları yevmiye ile günlük bağ, bahçe işlerine giderek ayakta kalmaya çalışıyorlardı. Oktay görünmüyordu ortalıkta, sanki yokmuştu kırmızı Massey'in sonra.

Köyün gençleri ters çevirdikleri sandalyelerine müş sohbet ediyorlardı. Traktesine benzeyen bir ses çıkararak zıya boyanmış ve kurumuş kalın bir dalına binmiş vaziyette park etmeye yordu Oktay. İleri geri giderek.

Hayallerinden başka her konulmuştu Oktay'ın.

o l -
sey'den

otur-
t ö r
k ı r m ı -
k a v a k
ç a l ı ş ı -

şeyine el

İŞKENCE FABRİKASI

Mustafa EROĞLU

Dışarıda, gecekondunun yoksul yalnızlığına sırtımı dayayıp derin bir nefes alıyorum. Bir sigara yakıp, kurdun puslu havasıyla kuşatılmış çaresizliğini seyre dalıyorum derme çatma kulübemsi yapıların. Çatıları akşam-üstünün kasvetli gölgesinde, birer tavşan sırtı gibi titriyorlar. İçerden Nermin Ablanın serzenişini duyuyorum: “Artık böyle mi oldu? Mahalle kuşatma altındayken, yere göğe sığdıramıyordunuz çocuğu.”

Korku bulaşıcı mıdır? Aç kalma korkusu, ihanete uğrama korkusu ve nihayet ölüm korkusu... Korku duvarı aşıldığında, derin derin sızlayan bir ihanete uğramışlık duygusu kalır geriye; anlamsız bir boşluk! Aldatılmış ve kıştırılmış olmanın soğuk esintisi dört bir yandan eser. Bir ütopyacı kendini nasıl koruyabilir bundan! Yenilginin hemen sonrasındır. Ön saf-takiler birer birer avlanmış, paranın tarlasına izinsiz giren birkaç tavşan kalmıştır geriye. Gözlerine dolan karanlık namlunun hastalıklı, soğuk parıltısı gafil avlamıştır hazırlıksız olanları. Av mevsiminin en kahredici zamanıdır bu; tüm korkuların ve kaygıların tam ortası. Şayet av kendini bu sinsî esintinin anaforundan kurtaramazsa, sonrası yılgınlık ve en nihayetinde de teslimiyet olacaktır.

Yaşadığım hayal kırıklığının birkaç gün sonra-

sı... Faşistler tarafından sırtından vurulan bir yoldaşın evindeyim. Belden aşağısı felç olduğu için yatağa mahkûm. Benden birkaç yaş büyük, bilge bir eski savaştı. Abisinin yanında kalıyor. Abiyle yenge fabrikada çalışıyorlar. Onlar isteyken sırayla yanında kalıp ihtiyaçlarını gidermesine yardımcı oluyoruz. Bir sabah güneşi, kısık bir lambanın ölgün aydınlığında sızıyor odaya. Örtük perdelerin karamsar sarışınılığını delip geçen bir av kokusu... Günün korkak çağrısı, radyodan yükselen şarkının ezik tınısına sızdıktan sonra yüzümüzde dağılıyor. “Bakkaldan yumurta alacağım” diyorum. “Bir şey istiyor musun?” Ahşap koltukta bir ceset gibi bakıyor yüzüme. Huzursuz biraz. Kötü bir haberi vermekle vermemek arasında gidip gelen bir kararsızlık halî... “Geç otur” diyor, “sana söylemem gereken bir şey var.” Bir sandalye çekip oturuyorum. Kahvaltı masasının üstünden uzanan kalem kadar ince ve duyarlı parmakları altın bir kelepçe tadında sarıyor bileklerimi. Kalles bir pusudan geriye kalan yaralı gövdenin eşsiz sıcaklığı bu! Bir yara, kurdun açlığını ve yılanın çıplaklığını kuşanmış başka bir yaraya derman olabilir mi? Kuduz kurtların dışında biriken kanla açılan bir yaraya! İkimiz de biliyoruz ki, yaralarımızı iyileştirmek için artık çok geç! Yenildik ve geri çekiliyoruz. Barikatlarda omuz omuzla savaştığımız yoldaş yoksullar, İbrahim Peygamber-

rin duasına geri döndü. Parkları, alanları, sinemaları, kitapçıları, gecekonduları ve yağmurlarıyla bu kent, biz deneycilerden kurtarıldı. Bedenimizde açılan yaranın etrafında hileli bir rulet masası gibi dönmeye devam ediyor, değiştirmeye çalıştığımız çar. Kurdun dışına daha çok kan bulaştırıp, yılanın şehvetli kinini daha da kuşanarak.

Omuzlarını iyice dikleştirip, gözlerimin içine bakıyor. Sarı saçlarının bir tutamı temiz alnında titriyor o konuşukça.

-“Dışarı çıkma” diyor. Etraf polis kaynıyor.

Kahvaltı masasını elimle işaret edip itiraz edecek oluyorum, konuşma sırasını bana bırakmadan devam ediyor.

-“Aranıyorsun, gazeteden adını okudum.”

-“O halde yakında buraya da düşerler” diyorum. “Sizi de tehlikeye atıyorum.”

Arkasına yaslanıp, yorgun bakışlarını odanın dört bir yanında dolaştırıyor. Kısıtılmışlığın soğuk rüzgârı çarpıyor, yaralı gövdesine. Fırtınanın önünde set olmak, kahramanlığın bükülmez erdemidir. Soğukkanlı ve bilici, sağduyulu ve sezgili... Yarım bir bedenle de olsa, direnip umudu yeşertmek... Gözlerinin akında sevecen bir parıltı yuvarlanıp hemen sönüyor. Başını geriye atıp gecekondunun ahşap tavanına dikey gözlerini. “bekar eviniz gözetim altında olmalı” diyor, “Bu durumda burası en güvenli yer. Daha iyi bir çözüm buluncaya kadar...”

Daha iyi bir çözüm! Kudurgan namluların ucunda, daha elverişli bir son belki!.. Bir şeyler başarmak için değil, bazı şeyleri kurtarmak için mi? Yenilginin bedelini geciktirmek için, ya da. Verilecek kavgamız, ödevlerimiz okul kantinlerinde ve fabrikalarda direnişi örgütleyen büyük sözlerimiz vardı. Okunacak kitaplar, derecelerimiz, akrabalarımız, sılamız ve geri dönüşlerimiz... Gecekondularımız, barikatlarımız ve kendimize duyduğumuz yanlış hayranlık! Sonun başladığı yerde, bunlardan hangisinin bir yarar var şimdi? Kalleş bir vuruşmada kötürüm kalan bu yaralı savaşçının başına kaldım işte. Abisiyle, yengesi de yardım ve yataklıktan içeri düşerlerse şayet, kolu kanadı kırık bir halde ortada kalacak yetimimiz.

Bayat ekmek ve suyunu çekmiş birkaç zeytinle

geçştiriyoruz kahvaltıyı. Oradan buradan konuşuyoruz. Kitaplardan, Vizyona yeni giren filmlerden... “Sinemada şöyle arkama yaslanıp, güzel bir film seyretmeyeli çok oldu” diyor. “En son, abimle Ayten götürmüşlerdi beni.” Duraksıyor bir an; sonra ekliyor. “Onu da almışlar içeri.” “Ne zaman?” diyorum “Bir hafta kadar oldu” diyor. “Birileri ötmüş olmalı.” - Teyzesinin evinden almışlar sabaha karşı.- Sesinde ezik bir şarkının biten yavaşlığı... Eli alındaki derin çizgilere gidiyor. İki kaşının arasını kaşıyor bezginlikle. “Onu da almışlar içeri.” Bir alışkanlıktan bahseder gibi anıyoruz bizden eksilenleri... Gidip de geri dönmeyenleri, “Amerika’nın piç çocuklarını” baş tacı edenleri... Başlangıcın değil, sonun muhasebesi bu. -Onu da almışlar içeri; Sabaha karşı teyzesinin evinden- Bir yolculukta bulup bir yenilgide yitirdiğim onu. “Akın var güneşe akın, güneşin zaptı yakın.” Sonun başlangıcına eklenen bir yeni alışkanlık yayılıyor saflarımızda. Saygı ve korku! Bir başka omuzdaşın avlanmasından sorumlu olma korkusu...

Perdenin sarı kıvrımlarına dolan sabah güneşi, zapt ettiğimiz güneş değil artık. Tutsak ve kirli, çokca. Bir kumaşın sarışın gölgesiyle korunuyor ve kaçıyoruz ondan. Aralayıp o kumaşı göz atıyorum dışarı. Hayat olağan bir yavaşlıkla devam ediyor. Paranın ve karanlık avcılarının eski nizamı tıkır tıkır işliyor. Dolmuş durağında dolup boşalan Amerikan malı steysin arabalarının önünde uzayıp giden bir kuyruk...

Mahallenin tüm duvarlarında mütevazı kavgamızın eski izleri soluk alıp veriyor. Öfkenin ve kararlılığın üstünü bir darağacı işçiliği örtmüş. -Aman acele edin ve hepsini görünmez kılın bir an önce. -Kahrolsun faşizm!- Bir mozaığın kirli beyazını andıran badananın altından eski bir dost gibi bakıyorlar bana sloganlarımız; elinden tutanı tanır ve ona şefkat duyar onlar. “Bende sakladığın öfke, ödevindir. Benim sana görünürlüğümse hakkın. İkisinin toplamı, haramzadenin yüzündeki dehşettir. “Yaşasın halkların kardeşliği.” Arkadaşlar! Paranın tanrısı, birbirine yenilen halkların kardeşliğini sevmiştir en çok. Bir de günahlarının bedelini yenilenlere ödetenlerin riyakarlığını! Ve madem ki, hak başarılmış ödevin ödülüdür, o halde, başarılmamış iyilik de beceriksizlik olarak mı görülecek?-

Yaralı yoldaşımın başı önünde düştü. Tedirgin bir uyku duvarının önünde, uzaklaşıyor benden. Soluk alıp verdikçe, belden aşağısını hareketsiz bırakan yaranın dolaşık şalı kendiliğinden çözülüyor sanki. Çözülüp, odanın sarı loşluğunda dağılıyor. Bir kızın

elini bir yudum su tadında tatmayı da yeri geldiğinde aynı elle tetik düşürmeyi de ondan öğrenmiştir. O yüzden değil midir ki, omuzumuzda türkü tadında ses veren her namlu dişine kan bulaşanların ağzından salya olarak akmıştır toprağa. Gece vardiyasından çıkan abiyle yenge birazdan gelirler. Bir battaniye örtüp bacaklarına, dışarı atıyorum kendimi. Güneş epeyce yükselmiş. Kasvetli bir hazan kapalılığı kayıyor gökyüzünde. Bulut kümeleriyle güneş sürekli yer değiştiriyorlar.

-Acaba saat kaç? Saat!.. Zamanın duraklarına mim koyan dakik makinenin yalancı çağrısıdır o. "Saat on buçuğa geliyor; gölgenizin boyunda uzayıp kısalan kederin keskin sınırında o şimdi. Peki, o çalışkan, dakik makinenin rakamlarından size ne! Hem sonra, yaşadığınız serüvenlerin ve yenilgilerin hepsi de zamanın bir yerinde olup bitmediler mi? Şimdi hangi birinin saatini hatırlıyorsunuz ki? O halde saatleri boş verin. Onlar, zamanı tanımak için uydurulmuş yalancı işaretlerdir. Şunu bilin yeter! yenilenlerin zamanı, felaketlerle sahte oluşların toplamıdır. Size bir önerim olacak. Yaşadığınız her sevince ve başınıza gelen her felakete bir isim koyarak geçmişten şimdiye doğru bir yolculuğa çıkın. Emin olun ki yolculuğunuz şimdi, şu anda, sol yanınızda sürükleyip götürdüğünüz gölgenin kıyısında son bulacaktır. Hadi başlayalım öyleyse. Size yardımcı olmayı görev biliyorum. Böylesi, içinizdeki mezara gömdüğünüz beni hatırlamanın da vesilesi olacaktır bayım. İşte başlıyoruz. O toprak damın tozlu serinliğinde kanın ilk serüveni gözlerinize dolarken mi kazmaya başladınız içinizdeki mezarı? İkinci işaret sizden gelsin. Yaşlı, yaralı deneyci... Küfürle, beddua arasına kazdığınız o çukura dolan kumral renkli imdat ateşinin neresindesiniz şimdi?-

-Baba beni de kurtar- Bakın gördünüz mü? Hatırlamak da bir kefareti ödemektir yeri geldiğinde. İçinizdeki dertli çukurun üstünü örtüp durdunuz yıllarca. Ve günü geldiğinde orada çıldıran kadavranın bağırsakları saçıldı ortaya. Bir güz ikindisinin solgun şarkısı, herhangi birine yaptığınız bir iyilik, laboratuvar titizliğinize yakıştırdığınız o kavganız, büyük ve büyüleyici söylevleriniz, barikatlardaki... Ayten yoldaşın acemi yalnızlığından gövdenize yayılan utanış sıcaklık... Hepsine ama hepsine o çukurun dibinde ben göz kulak oldum. Şimdi siz bir gölgesiniz bu şehirde, bayım. Ben olmasam, o gölgenin içinde eriyip yok olacaksınız. O halde hatırlayın! Hatırlamak içinizdeki beni iyileştirdikçe, kendinize geleceksiniz. Böylece sizi bağışlamak ve sizinle barışmak -belki-

mümkün olacaktır.-

Bir karınca yuvasının çalışkan masumiyeti kadar sevmiştik yığınların haylaz keyfini. Gecekonduları, fabrikaları, hasat bayramlarını, düğünleri, türkülerin serin akşamlarını, halayları, grevleri, boykotları, arazi işgallerini ve barikatları.

Hazan'ın solgun, kırışık aydınlığı içinde kayan bir taksi dolmuşun ön koltuğunda oturuyorum. O karınca harmanını yerle bir eden hâkî renkli duvarın önünden yeni bir yolculuk başladı, az önce. Yoksulların üstümüze yıkılan duvarını inşa ettiğimiz yerden, bir bilinmeze doğru... Özel kötülükten çok da şikayetçi görünmüyor, eski ve yeni kaybedenler. Paranın kurnaz gücü onlar için yeni vaatlerde bulunuyor. Amerikan malı altı silindirli aracın radyosu, Cuntanın ısmarlama şarkısını bağıyor. -Türkiye'm Türkiye'm cennetim, benim eşsiz milletim- "Mağrur beste" şoförün sarkık alt dudağında titredikçe, yüzümün aynadaki yarısı kederle kararıyor. "Müsait bir yerde lütfen..." -Evet, müsait bir yer kaptan! Polis bekar evime karakol kurmuş. Adım gazetelere çıkmış. Gidecek hiçbir yerim yok. Bana müsait bir yer lütfen. Sana ait bir oda, "Bana ait bir oda..." Hiç olmadı bir kömürlük, ya da merdiven altı karanlığı. Vele ki, sana da okutmuşluğum vardır bizim yasaklı gazete ve bildirilerden. Unuttun mu, şu ısmarlama marşın şehvetli mesajını alkışlamak için bir generalin apoletine doğru eğilen dudakların, bir zamanlar bize duyduğunuz hayranlığı haykırıyordu. "Çocuklar dün gece iyi benzetmişler itleri." Bir destanın iyi niyetli temennisini fısıldayan o babacanlığın şimdi bana hırlıyor. "haydi, birader inecersen in!" Amerika'nın çocukları, Amerikan arabası ve şu apoletli beste...-Türkiye'm, Türkiye'm cennetim, benim eşsiz milletim- Eğilip bükülmez bir eski nizamdır, şimdi seni gönendiren. Şu kavşağı, birer halat gibi dolanan asfalt dört yol örneğinin. Kaldırımlardan yaya geçitlerinden akan kalabalıklar... Bir alışkanlığa benziyor hepsi de. Bizden kurtulan özgürlüğünüze... Canlanmaya, mutlu olmaya hakkınız var kutlu kafesinizde. Zamanında, belirsiz biçimler halinde geçtik biz buralardan. Bir müziğin dar aralıkları olarak, büyük alanlara yayılarak...

Kıraathanenin içinde kirliliği bir loşluk titriyor duvarlarda. Gürültü, sigara dumanı ve idrar kokusunun -en dipteki tuvaletin kapısı sonuna kadar açık- karışımı buğulanmış insan yüzlerinde. Bir kentin kederine ve insani sabrına benzer, kalabalıkları da. Aynı anda hem erkek hem de sinik, merhametli ve kaypak, hem ce-

sur hem korkak, hem öksüz hem arsız, hem köle hem kahraman... Yorgunluk kadar güçsüz, ama tembel; yılan kadar sinsi ve çalışkan... Köşkün yeni müdavimi o generalin yalnızlığına içlenecek kadar merhametli, idam sehpasıyla orgazm olacak kadar hunhar. Apartmanların zemin katlarında, bir kavanoza sıkıştırılmış hava gibidirler. En kalıcı özelliği bu kapalı cemiyet akrabalığının, her zaman aynı kaba sıçmalarıdır! Gizli ve sabırlı bir ortaklığı paylaşmışlardır bir arada. Suçlu ve riyakâr kardeşliğin “erdemini...” Bir maça kıızı için kavga etmiş, hemen barışmışlardır. Bu sıkışık ve zehirli grup, benzersiz deneyimize hiç yakınlık duymadı aslında. Kendileri için bir hikâye yazma zahmetine de katlanmadılar hiçbir zaman. Paranın cehenneminde yazılıp sahneye konan hep aynı piyesi oynayıp kuduz sırtlanın kışında birbirlerine geçtiler. “Zeynel Abi, bir çay verir misin?” Oralı olmadı Zeynel Abi. Belki duymadı. Ya da duydu da duymazlıktan geldi. Yan masadakiler duydu ama. Okeyden kaldırıp başlarını bana baktılar. Bir bana, bir Zeynel Abiye. yangından artan en yararsız eşyaya. Kavganın son demir başyım ben. Bir yenilginin artanı. İki adım ötemiz yalnızlık, iki ışık ötemiz ölüm olan bu şehirde... “Zeynel Abi çay söylemişim.” Masalar arasında koşturuyor Zeynel Abi, tepsisi ince belli bardaklarla dolu. Herkese gülücükler dağıtıyor. Yanımdan geçerken, alnındaki biçimsiz tümsekten aşağı o mağrur bestenin kını yuvarlanıyor.” İnce bıyıklarında sıska bir yılan misali der, top olup, yüzüme tıslıyor. –Türkiye’ m Türkiye’ m cennetim. Benim eşsiz milletim...- “Zeynel Abi çay.” Hiç oralı değil Zeynel Abi. Bana karşı tepkili olduğu belli. Peki ama neden? Kavgamızın eski müdavimlerinden değil miydi? Apartmanın birinci katındaki derneğimizin, sıkıyönetim komutanlığının bilmem kaç nolu bildiriyle kapısına kilit vurulunca cümbür cemaat Zeynel Abinin babacanlığına kapılanmıştı. Mekânın sahibini ikna etmek için az mı dil dökmüştü zamanında? “Yapma patron, zaten zor günlerden geçiyoruz. Bu çocukların fedakarlığını görmezden gelme. Sen de elini taşın altına koy bir parça” Yukarıda gürültüsüz patırtısız takılırlar. “Bakın çocuklar, siz de dikkatli olun. Girip çıkarken üstünüzde emanet bulunmasın, yoksa külahları değiştiriz.” Zeynel Abi yukarıya sekiz çay.” Çok güvenmiştik Zeynel Abiye. Haniyse gizlimiz saklımız kalmamıştı. Bildirilerimizde, pankartlarımızda onun da alın teri vardı. “Valla Zeynel Abinin inci gibi yazısı var arkadaşlar.” “Halkımıza:komsomol Çorum’daki direnişte destan yazıyor. Halk yediden yetmişe barikatlarda faşizme karşı omuz omuza!” Yeşil üstüne kırmızıyla, Zeynel Abinin elinden. Bir polis hafiyesi-

ne slogan yazdırmak az şey mi? Ne illegalite ama!

Anlaşıldı, Zeynel Abi bana çay vermeyecek. Kaynak olduğum okey masasındakilerden biri, önündeki tekel birasını önüme sürüyor. Zeynel Abinin cibilliyesini kulağıma fısıldadıktan sonra tabi. “Yapma yahu!” Bana ikramda bulunanın karşısındaki oyuncu başını sallıyor iki yana. Gözlerimin içine bakarken; acımayla karışık bir yazıklanma bu. Dördünü de tanıyorum. Uzak ve soğuk bir selam kadar kesişmiştir yollarımız. Biz “asil” deneyciler lümpen diye küçümserdik onları. Oysa yaşanan depremden en az etkilenenler, onlar oldu. Başlarda ne idilerse, şimdi de aynı yerde duruyorlar. Bir bakıma aynı isyanın çocuklarıydık. Aynı şeye kin besledik, bir farkla: Onlar tımarhanenin patronlarını alaşağı edip yerlerini almak için haylazlık ediyordu. Bizse onu yerle bir etmek istiyorduk. Büyük iddiamız, denenmiş ve başarılı olmuş yöntemlerimiz vardı. Hun/Nuh’un ganimet gemisini batırmak için yer altına çekilmiştik, -biraz fazla havadar- bu kahvenin üst katına. “Zeynel Abi, kaçınıcı sınıfa kadar okudun sen; vallahi yazın hepimizinken daha güzel.” “Faşizme geçit yok.” Derin iç geçirirdi Zeynel Abi. “Yokluğun kör olsun. Çocuklar, okuyamadık! Vesselam.”

Kim ne derse desin, yıllar sonra şimdi bu kahvenin tozu dumanı içinde karşı karşıya gelen üç taraf var: Kuduzun karnındaki ganimetin fedaisi, kuduzun kışındaki haylaz, asi çocuklar ve bir zamanlar kuduzun beynini uçurmaya ahdetmiş bir kaçak isyancı. “İçelim abi” Çaprazımdaki çocuk gülüyor. -Kimin birasını- Eski çağlardan kalma bir ses düğümliyor boğazımda. “Çay bulamıyorlarsa, bira içsinler.” Ne diyordum? Ah evet! Gürültü, sigara dumanı ve azot kokusunun tuhaf yumağı yavaş yavaş çözülüyor. Mekân şimdi daha mı tenha? “Saat kaç?” İki adım ötemiz yalnızlık, iki ışık ötemiz ölüm. İki adım ötemiz polis, iki karanlık ötemiz pusu... Şerefe Hocam!

Zeynel, polis dört yana koşturuyor; masalar arasından bir yılan gibi kıvrılarak. Onunla arama bir duvar örmeliyim. Herhangi bir mania. Böylece benim korkunç sınırimi ihlal etmemiş olur. Yalnız ve korunaksız hincıma, kuduz bir kurdun dışında biriken kan gibi bakmak kalsın ona. Şu ahşap sandalye, biçilmiş kaftan mesela. Benim kadar korkunç ve korkak ne de olsa. Kahvedeki diğer sandalyelerden bir farkı var; o soğuk, metal iskeletlerden... Her şeyden önce, yoksul, samimi ve sıcak bir kere. Soluma çekip böğrüne bitiştiyorum arkasını. Yılanın sağ böğründe, ceke-

tinin altında, soğuk bir kanser gibi kabaran yumruyu görebiliyorum. Biz neler gördük şehir denen şu kuduz sırtlanın kışında! Biraz önce ceket yoktu üstünde. Düelloya mı hazırlanıyor efendi? Böğründen yayılan sinsi esinti, ahşap yanıma çarptıktan sonra geri çekiliyor. Yerine göre elverişli bir silahın yerini pekala olabilir ahşap bir sandalye. Bütün sorun, onun ruhuna seslenebilmek. Örneğin korkaklar için o, kuduz ve soysuzların vahşetini bekler. Kahramanlar ve gözü karaların. -Onlar, birasını bana ikram eden şu dört serkeş- kinini biriktirir. Bir yılanınsa kinini saklar, ya da kusar.

Sanırım yeterince kapsayıcı olmadı. Öyleyse yerinde bir tespit yapmalı önce. Hani ne oldu benim teorisyenliğime? Hocam rica etsem, şu yazboz kağıdını verir misin, kalemi de... Evet, ne diyordum? Ve ahşap köylü, kasabalıdır. Şehirlerde nostaljik çarşıların eski kokusunu, sabahçı kahvelerinde yurtsuzluğu, yorgunluğu ve gecenin alnında siyah bir yama gibi yırtılan açlığı bekler. Ömründen eksilirken naylona başkaldıran alçak gönüllü şövalyedir o. Hey zamanına kilit vurulan isyan ve imdat ateşlerine yakınlık duyan vefalı akrabalığım! Nasıl da yakışıyoruz birbirimize! Kursağın kan dolan kuduz bir kurdu terbiye edebilirim onunla. Ve bir yılanın kızışik çıplaklığını da... "Sağlığınıza Hoca, eğreti ve yetim güzelliğimize." Yanlış mı oldu? Öyleyse baştan alayım. İki tekrar, bir yanlıştan iyidir ne de olsa. "Güzel yetimliğimize!" Olmadı mı? Tamam tamam değiştiriyorum. "Sizin şövalye serseriliğinize ve benim darmadağın olan laboratuvar titizliğime." Unutmadan söylemeliyim. Şimdi o laboratuvar ıssızlığına yuvarlanan kin, masaların arasında sek sek oynayan şu kuduzun kursağındaki kandır arkadaşlar. "Hoca şu yazbozla kalemi demiştim, bana versen!" Masanın tam köşesinde, iki okeyci'nin arasında emanet gibi duruyorum. Eski, siyah bir yazma kadar kirli ve uçuk. Bana birasını bağışlayan sağımdaki itiraz ediyor. "Daha oyun bitmedi usta, istersen toplama." "Teessüf ederim dostum! Sizin rakamlarınızı toplamak ne hakkım ne de haddimdir. Hem sonra bu türden bir münasebetsizlik, yani bir oyunu zamanından önce bitirmek oyunbozanlık olmaz mı? Dahası, benim açımdan en iyimser deyimle bozgunculuk ve nasıl desem, nankörlük öylesi.

Unutmayın ki, her oyun, kendi zamanında biter kardeş. Ve sonra, inanın bana, zaman denen o göçebe, her sondan sonra yeni bir başlangıç kurar; yeni bir oyun oynar bize başka bir son için. Örneğin şu anda siz, kırmızı yediliyi bekliyorsunuz. Şimdi söy-

ler misiniz bana, ıstakadaki altı ile sekiz arasındaki o şehvetli boşlukta benim yerim ve hükmüm nedir ki? Beleşine bir bira, daha fazlası değil yani. Mekânın kuduz sivili benim için pusuya yatmışken böyle... Bu arada unutmadan, elinizin üstündeğinde o yedili var. Var, ama atmayacak. Sizi taşıyor durmadan. Biliyor olmalısınız, oyunun kuralıdır taşlamak. Yerine göre, taş vermek de tabi. Ve hayat dediğimiz de böyle bir şey değil midir zaten? kalleş bir kumarın kışında, hepimiz birbirimizi taşıyoruz durmadan.

İşte ben o kuduzun kışındaki yaman oyuna yenilen bir kavgadan geliyorum dostum. Hiçbir yere yetişebilmek için, hiçbir yere gidiyorum.. Kurdun açlığından, yılanın kindar çıplağına. Yılanın zehirli çıplaklığından kurdun dişine bulaşan kana... Belli ki, hiçbir şey anlamadınız söylediklerimden. Ama durun bir dakika! Hemen öyle pes etmek yok. Ben ki en süslü cümlelerin babası. Maviliklere sürülen sandalların son kazazedesi... Ben sizin için yeni ve benzersiz bir oyun koymuşum sahneye. Şimdi başlıyor! Evet evet, yoksa hem size hem de kendime borçlu giderim yetişemediğim o yere.

O halde başlıyorum bonkör velinimetim. Pür dikkat izleyin beni. Önce bir eşkenar üçgen çiziyorum. Dayanaksız ve borçlu sayılarınızın tam altında bir üçgen. Bunu birlikte de yapabiliriz. Hatta böylesi daha da iyi olurdu. Bir deneyin enkazına beslediğim sadakate alıştıracaktım zati-alinizi. Ah evet, nerede kalmıştık? Bir eşkenar üçgen! Bu benim deneyci titizliğim dostum. Her şeyi grafiklerle ifade etmeyi seviyorum. Şimdi şuracıkta bir kurban ayininde olup bitenleri en iyi çizgilerle anlatabilirim mesela. Başka türüsüne el vermez sefilliğim; ne zamanın yerini anlatmaya, ne de nasıl desem, yerin zamanını tanımaya. Paslı bir demir çubuğun kenarından yükselen ses gibi şu yalnızlığımıza bir bak, ne demek istediğimi anlarsın. Sidik, alkol, gürültü ve sigara dumanının içinde korkunç bir uçurtma gibi yalpalıyor keyfimiz.hay Allah, konudan uzaklaşıyorum yine. Çizgilerde ve grafiklerde kalmıştık dimi en son? Evet, tabii. Bir kurban ayinini eksiksiz ifade edebilmek için, yani o üç bin yıllık kanın solgun hırıltısını! Başı gövdesinden ayrılan kınalı koçun yanı başında... kanı onun, bir yılanın derisini yüzümden sıyırıp alıyor. Yeryüzünde ölesiye yorgunluk çeken bütün atların uykusuyum ben. Sırtlanda açılan yaranın pul pul döküntüsü... Bir yılanın soyulan derisini ve bütün sokak köpeklerinin bir gölgede yorulan açtığı ben... Buradan ilan ediyorum -kime!- Uyanırsam şayet, bir atın burun deliklerinden

fişkırın yorgunluk gibi uyanacağım başka bir başlangıca. Yüzümdeki yılanın çıplaklığını sıyııp alan bu kazanın yararsız erincine süreceğim hıncımı.

Kedinin gözlerindeki derin uçurumda soğuyan o peygamberin oğlunu çizmeli öncelikle. Ve o kutsal veledin gözlerinde üşüyen kendimi de. Bak gördün mü bir türlü toparlanamıyorum mevzuyu. Sanırım çikış noktamız üçgendi. Eşkenar bir üçgen. Eh, çoğu zaman çizgiler kelimelerin yarısıdır, hatta daha da fazlası. Coşturup konuştururlar onları. –“Kesene bereket Hoca”- “Ah ne güzel, kırmızı yedili de geldi işte!” İnanır mısınız, oyunun sizde kalmadığına eksiksiz sevinemiyorum. Nedenini arz edeyim efendim. Bu arada

g ö z -
lerime di-
ken gibi batan şu parıltı da ne-
nesi? Masaların karanlık kadifesini yüzüme yapıştıran bu sarı solgunluk! Lambalar mı yandı? Demek ki akşam olmuş. Şey diyordum: beni bir köpek dövuşündeki iddia kadar borçlandırdınız dostum, öyleyse şimdi sıra bende.

Bütün başlangıçların canına okuduktan sonra tek, bir çıkar yol görüyorum önümde. Bütün sonları bir Tanrı gibi toplamak; toplayıp bir cılık bir yumurtanın içine sığdırdıktan sonra, yararsız bir yığın halinde paranın kuduz duvarına çalmak. Ha unutmadan, burası hikâyenin sonu. Yani perdenin indiği yer. –Baştan söyleyeyim kimse alkışlamayacak kahramanlığımı. zaten o üçgeni de bu sona hazırlanmak için çizdim. Bir tür yol haritası anlayacağınız. Benzersiz suikastımın taslak metni. Sevgili dostlarım üçgen bu şehvetli gurur tablosu içinde birbirine diş bileyen üç tarafı ifade ediyor. En tepede istikrarlı kölelik duruyor. Saat yönünde hareket eden sıralamada üçgenin sağ alt açısını size veriyorum. Siz dördünüz kaybedenlerin yararsız asiliğini temsil ediyorsunuz. Bir tür yararsız suikast. Ve nihayet son açı, yani sol alt köşe de bana kalıyor. İstikrarsız isyan diyorum ben sonun bu başlangıcına. İşte Tanrı olduğum yer de orası. Yeni bir oyun için oradan çıkacağım yola. Sizinle ödeşmek için tabi. Ar-

kanıza yaslanın ve anın tadını çıkarmaya bakın. Yazboza karaladıklarım yeni manifestomdur dostlar! Bir mektup ya da ihtilal bildirisi. Polis sirenleriyle arama ördüğüm duvarı onunla yıkacağım.

Düelloya hazırlanan bir eski zaman tanrısıyım ben. Ahşap sandalyeyi eski yerine yerleştiriyorum. Enli kolonun önünde eski bir tanıdık gibi süzüyor beni. Bir yerlerde karşılaşmış olmalıyız mutlaka. Bir kasabanın tozlu, kurak meydanında çayını yudumlayan adamların kışını yerden kesmiştir belki. Ya da biraz ötedeki manifaturacıda mektuplarını teslim almıştır kan ter içindeki pastacının. Veya yol simsarlarının en efkarlı sigarasını dinlendirmiştir kapı eşiklerinde. Onu tanıyorum. İçimdeki mezarın yıkılmasından biliyorum bunu. Bütün gücümle haykırıyorum. “Düştü gölgesi, düşecek yüzü gecenin de. Polis sirenleri bir sivilin böğründe kudururken böyle, saklı, sinsî ve kalleş. Ey kurdun kursağında doğuran büyük kan! Ve şakağımda, bir adağın şah damarı kadar Tanrısız. İntikamımdır artık.

Büyük eserimi seslendirdikten sonra ellerimi arkamda birleştirip etrafı süzüyorum. Bir iki cılız alkış... Çoğunluğun, hayret ve alaysamayla aralanmış dudakları. Tavla oynayan iki liseli oyuna ara verip elleriyle tempo tutuyorlar. “Bir daha, bir daha.” “İşte buradan ilan ediyorum. Gidin söyleyin Kenan Evren’e gelsin. Gelip önce beniikimden assın. Ama o gelmeden, ben onun bütün efendilerini, muhbirlerini ve işkencecilerini sikeceğim. Tamam mı, olum!” Kahve yarı yarıya boşaldı. Sağ dipteki masada, kağıt oyununu sonlandıran dört polisten pol-derli olanını tanıyorum. Başını çevirip bağıyor “Ya çıkarın şunu dışarı, müşkül durumda kalıyoruz.” “Müşkül durumda kalmak mı! Hepimiz müşkül durumdayız dostum. Ben, bu gece kalacak bir yerim olmadığı için müşkül durumdayım. Siz, paranın cehennemine göz kulak olduğunuz için müşkül durumdasınız. Solumdaki oyuncu, kırmızı yediliyi attığı için müşkül duruma düştü. Ben, arkadaşlarımı derin laboratuvarlara gönderen şu

köylü kılıklı polisin göz hapsinde olduğum için, bir daha müşkül durumdayım. Tanrımız hak edilmemiş bayilikler dağıttığı için müşkül durumda. Ateşten yığıldığı o asi melekle baş edemediği için bir daha müşkülüyor yaşıyor. Adem'in çocuklarının şeytana her geçen gün daha çok benzemesi, o büyük yaratıcıya saçını başını yolduruyor kardeş, bunu biliyor muydunuz? Ve nihayet, son müşkül ve mağdur kim biliyor musunuz? Pabucu, ona ters giydirildiği için şeytan dostum! Herkes mağdur ve müşkül senin anlayacağın. Peki gerçek suçlu kim, söyler misiniz bana?

“Sen gel bakim böyle, mınakoduğumun! Seni ikinden ben asacağım.”

Sağ eli sol kolumu kavramış, gözlerimin içine bakıyor. Manidar bir bakış; kindar ve kirli. “Beni hatırladın mı?” diyen bir kendinden emin duruş. “Hatırladım, polis Zeynel. Tanıdım ve takdir ediyorum. Yamanmışsın vallahi. Bir lağım faresi kılığında sızdın havadar yerimize; o hunhar ve kuduz geminin sadık hizmetkarı sen... Maviliklere yelken açan sandallarımız, saltanat geminiz tarafından batırılınca, şimdi de kıyıya vuranları topluyorsun öyle mi? Eh ne denir ki, herkes başkasının işini yapıyordu sonuç olarak. Ben Rıza Abinin işini sen de devlet gemisinin işini. Rıza Abinin selameti o peygamberin binlerce yıllık yemini ne geri döndü. Koçun gırtlığındaki çalışan hırıltıya. İşte o kavgadan artan kazazede karşında duruyor. Yenilenlerin doğurgan kanı ben! O kanın acı çeken anısı. Ve belki de haram-zede kursağında bir kanser gibi büyümeye geldim. Sen bunu nereden bileceksin?” Sol eli böğründeki kabarıklığı yokluyor. Her an tetikte. Sabırsız ve sinsi... Onu fazla bekletmemeliyim. Alnında İblis'in boynuzu kadar uyumlu duran tümseklerle, çenesinin arasındaki eğitimli sırtkanlığa bir kafa atıyorum. Sendeleyip bir adım geri çekiliyor. Sağ eli askıdan düşen buruşuk bir giysi gibi yanına sarkıyor. Böğründeki soğuk uru yoklayan sol eli ceketinin üzerinde gidip geliyor. Okey masasındaki yekpare demirden kül tablasını alıp başına geçiyorum. Etrafımdaki itiş kakış yumağının beni sürüklemesine ramak var. Toz, duman, çılgılık, devrilen sandalyeler ve masalar. İnce, bıyıklı hafiyeye önümde iki büklüm duruyor. Dermansız bir kurt. Faşizmin iğrenç uyuzunu, sırtının kamburunda besleyen kalles hikaye... Kurdu kuduz açlığı ile yılanın zehirli çıplağı arasında bir yılka atının korkak uykusunu dolaştıran beni tanısin. Yeni değil ki! Annemin bedduasından artan mirastır o lanetli yadigar. Şu kirli kolondaki boy aynasının altında “mahzun” bir resim gibi duran ahşaptır şimdi terbi-

yem. Kalabalık bir düğün halayını özlerken önu kesilmiştir. Şimdi ise burada, bir köpek dövüşündeki bahis kadar borçludur dağınkı cemiyetimize. O halde, son hesaplar görülsün hızlı hafiyeye. İşte başlıyorum. Bir, iki, üç... Dördüncü darbe havada donuyor; tam başımın üzerinde asılı kalıyor sandalyenin dağınkı iskeleti. “Öldürdün adamı imansız!” Biraz önce söylenen pol-derli bu. Sesi telaşlı bir nasihat tadında... Yanında üç toplum polisi var. Onlar ne zaman geldi? Saflarımıza sızan ileri karakol yerde upuzun yatıyor. Başının etrafındaki kan gölüne tükürüp, sinsi namlusunu saklayan böğrüne sıkı bir tekme atıyorum. İki resmi polis ellerimi arkama kıvrıp leşin yanından uzaklaştırıyorlar. Kapının arkasında bir sandalyeye çökmeme ses çıkarmıyorlar. Şaşırmış da görünmüyorlar. İki poker oyuncusunun ümitsiz suratı dalga geçiyor benimle. Soğukkanlı ve alışkın bir eylemsizlik bu. Ne de olsa bir iş kazası vuku buldu. Yaman hafiyeden artan sinsi ve kindar oyunu bir başkası devralabilir. Ne hüzün ne de pişmanlık için elverişlidir mağduru avlayan bu kalles strateji. Dışarıda tam teçhizatlı iki asker kaldırımında volta atıyorlar. Karşı kaldırımında öbeklenen tabansız kalabalığı vukuat yerinden uzak tutmak önem arz etmiştir. Hepsi bu kadar da değil. Bir kışlanın ulvi nizamına her vatandaş minnettar kalmalı. Kör aklın rahatını ve gönencini borçlandırmak da bir sanattır. “Ey uslu ve bağlı yurttaşlar, endişeye mahal yok; hepiniz güvendesiniz.”

Sigaramdan derin bir nefes çektikten sonra var gücümle haykırıyorum. “Kahrolsun Faşizm, yaşasın mücadelemiz!” Pol-derli ağzımı kapatıp, başımı göğsüme doğru bastırıyor. “Hay ben senin mücadeleni!” Omuzlarımın üzerinden eğilip kulağıma fısıldıyor aynı anda. “Polis olduğunu bilmiyorsun dangalak. Meseleyi siyasi hale sokma.” Ambulans, yaralı kuduzu özenle sarmalayıp götürdü. Kapının önünde aynasız bir Reno bekliyor. Sıra bende mi? O halde kartlar yeniden karılacak. Bir dalaşın savrulan tarafları iki ayrı yöne doğru yol alsın diye. Paranın selametini kollayan fedainin sırtı pırpışlanacak. Öte yandan beni, hünerli bir acı çekme seansı bekliyor. Korkuyor muyum? Pek sayılmaz. Aldırışsızlığın ağır boşluğu çöreklenmiş içime. Kuyunun dibinden yeryüzüne taşan bir suyun eski anısıyım. Düze çıktım. Dövlümüş bir demir kadar kendi biçimimi almaya hazırım. Yenilenlerin sevinci ve sabrı için su verdiğimiz çeliğin pasında, ucu bana değen her şeyden alacaklıyım. Hepsine, her birine, kendi biçimimi vereceğim. Ben, acımanın değil, acının yeni öğretmeni! Çeşme başındaki köylü kızın kirpiğinde sünen akşam güneşi,

pişmiş bir bamya yemeğinin kokusu, Bir kilimin mavili, kırmızılı motiflerini bekleyen kuytu han köşeleri... Hepsi ama hepsi, paranın zina kutusundan dışarı çıkıp, yoldaşlarımın namlusuna nakış olsun. Mezar taşlarına, şiir gibi işlensin ölülerimizin.

Beyaz renodan inen iki sivilin arasından dışarı çıkarıldım. Sağımdaki sarışın olanı, bir tilkiyi andırıyor. Bıyığının uçları sivri çenesinde bir farenin kuyruğu gibi titriyor. Soğuk camı bakışları var. Direksiyona o geçiyor. Diğer polis yanına kuruluyor. İlgisiz ve durgun... Tilki, "Gözlerimi siyah bir bantla kapatırken, sesine babacan bir tını vermeye çalışıyor. Zoraki bir özen! "Huylanmayasın birader, bez temiz, tamam mı?" -İyi polisi erken oynuyor olabilirsin! Ben bu sesi unutamam. Bu yalancı nezaketi kusan o çirkin sarışınlığı da! Şimdi gözlerimde siyah bir bant var ve arabanın camları, koyu renkli filmle kaplı. Ne ben kenti görüyorum ne de o beni. Öylece geçip gidiyorum sokaklarından. Gözlerine mil çekilmiş iki kör gibi bakışıyoruz karşılıklı. İnsan ve araba seslerinin dağınık ritmine girip çıkan dönme dolabın karanlık kabininde oradan oraya savruluyorum. Telsiz cihazının madeni cızırtısı en kötü olasılığın sınırlarına girince sona erecek mi bu zoraki yolculuk? Duvarlarda, kaldırımlarda ve asfaltın kapkara günlüğünde bir andan ötekine hızla kayan, birbirinin üzerine kapanıp tekrar parçalara ayrılan bu karanlık puslu! Başını ellerinin arasında taşıyan gülünç bir fedaiyim ben. Yeşil çuhalı masaların azot kokulu eğlencesinden kirli tanrıların av partisine hızla geçiyorum. En büyük korkum, düşmana sessiz ve sinsi bir saygı duyacak hale gelmek. Beni bu aşağılayıcı sondan kurtaracak tek silahım var. Onlara duyduğum hınç! O halde onu daha da büyütmeli ve diri tutmalıyım.

Merkezin adı, Derin Araştırmalar Laboratuvarı. İşkenceye, bilimsel yöntemin italik başlığından yola çıkarak isim koymak hem bir alaysama hem de bir tür meydan okuma olsa gerekti. DAL! Dünyanın dört bir yanındaki bodrumlarda, hücrelerde, hapishanelerde ve toplama kamplarında, alternatif biryaşam uğruna çarmıha gerilenlerin cesaretiyle dalga geçen korku ideolojisinin kalles, korkak ve gizli evi!

Gözlerimdeki bağı çözüp cepheden ve iki profilden fotoğrafımı çektiler. İlk anda soğuk ve boğucu bir tüneller labirenti yer etti zihnimde. Bedenleri, sesleri ve bakışları, esir alan bir karanlık düzenekler zinciri dört bir yanda şakıyor. Canhıraş insan sesleri ve bir işkencecinin küfürlü komutları tırmaladı kulaklarımı.

"Çömel lan evradını iktiğimin seni" Hemen sonrasında bir çığlık: "Ahh anam,anam." Ve tekrar celladın salyalı sesi! "Avratlar gibi bağırma mınakoduğumun. Seni ben, yüzülmüş bir koyun gibi asacağım çengele oğlum, gör bak!"

Sinir sistemim çökünceye kadar, beni hücrede tutacaklarını sanmıştım. En azından bir iki günlüğüne. Girip çıkanlar böyle söylemişti. Ama öyle olmadı. İşkencecilerin acelesi vardı anlaşılın. Vakit kaybetmek istemiyorlardı.

Gözlerim örtük halde, beton bir zeminde ayakta bekliyorum. Etrafımda dönen ayak seslerinin görevi zamansız bir uyumu parçalara ayırmak. O parçalı bütünün ablukasındaki bekleyişimi bekleyerek hedefe ulaşmak istiyorlar. Anladığım bu. İnisiyatif onlarda. Sinsi ve deneyimliler de... Bekleyişimi bekleterek, anı parçalara bölecekler önce. Bunu başardıklarında zafer onların olacak. Daha doğrusu böyle olmasını umuyorlar. Kim bilir, daha önce kaç kez denediler bunu. Buna karşın benim bir stratejim var mı? Hayır. Bağışlanamaz bir hata! Beleş biralarla ziftleneceğime, oturup bu konu üzerine kafa yormalıyım. Hafif bir esrime bulutu dolanıyor kafamın içinde. Beynim belirsiz köşelerini gıdıklayan bir opak pamuğun ıslaklığı. Gülmek geliyor içimden. Bunu avantaja dönüştürebilir miyim? Yani, onlarla dalga geçmek. Ama hayır. Bir sürekliliği yok bunun. Esriklik sona erdiğinde, bütün stratejim çökecek. O halde bildiğim en elverişli yöntemi uygulamalıyım. Ne de olsa, "çivi, çiviyi söker." Kaldı ki içinde bulunduğum koşullar altında daha iyi bir direniş yolu aklıma gelmiyor. Faşizmin duvarlarından bir tuğla sökmek için bile olsa bu riski almaya değer. Öyleyse işkence uzmanının saldırılarını tam cepheden karşılamalıyım. Gözlerimi örten pasaklı kuşağın altında yer değiştiren sarılı morlu beneklerle, işkence fabrikasının kulaklarıma dolan tuhaf hışırtısını barıştırmalıyım. Anın ve anıların birliği için gerekli bu. Kurdun açlığı ile yılanın kızgın günlüğü arasında, kör bir leke olarak kalmalıyım. Ancak o takdirde ayakta kalabilirim. Kurtla yılan arasında yağmalanan geçmişimden bana kalan tek önemli kazanım, korkunun serüvenine zehirli bir leke olarak musallat olma yeteneği değil miydi! Doğrusu, bununla ilgili olarak baya bir idmanlı sayılırım.

Sekiz dokuz yaşlarında olmalıydım. Alçak bir iskemlenin üstünde dara durdurulmuşum. Ellerim arkadan bağlı. Damın tavanından sarkan siyah bir urgan gevşek bir salınımla boğazımı sıkıyor. Tıpkı liflerini

avına dolayan kara bir yılan gibi. Yılanın terbiyecisi taştan örülü sedire kurulmuş, sigara üstüne sigara içiyor. Aynı bekleyişi bekletiyor, aynı bekleyişi bekliyorum ben de. Tanrı babanın rızıkına ve nizamına çomak sokan aynı haylazlığı hizaya sokuyor.

-Şimdi söyle bana, baba kimdir?

-“Baba Allah’tır” diyorum.

-Haa! Kişinin babası, onun Allah’ıdır yani!

Evet anlamında başımı sallıyorum. Boynuma sıkı sıkıya dolaşık duran yılanın kıllı derisi gerdanımı gıdıklıyor. Bir gülme isteği düğümliyor boğazımda. Sinirli ve ağlamaklı biraz. Çok da korkuyorum aynı anda. Korkum, gülüşümü dudaklarımın kapkara arasında donduracak kadar baskın. Yarı aralık duran kapıdan dışarının nane tadındaki ferahlığı doluyor içeri. Köyün Ermeni mezarlığı karşı yamacın yayvan sırtına açık bir dua kitabı gibi kapaklanmış, öylece bana bakıyor. Beyaz ve bakımsız mezarların her biri o açık kitabın sayfalarından kopup içime yerleşiyor sanki. Anıları ve yazgıları çiğnenip geçilmiş hepsinin de. Oradaki kanı kurdun kursağına dolduran süngü, şimdi benim gırtlakımı gıdıklıyor sanki. Çünkü devlet babadır, baba Allah’tır. Allah, para ve bekadır. Öyleyse evlat, teferruatır ve kurbandır. Şiddetli bir şamar sol yanağımda patlıyor. Babam şimdi, o dua kitabıyla içimdeki mezar arasında duruyor, tam önünde...

Eğri omuzunun üzerinden mezarlığın ancak bir kısmını görebiliyorum. Perçeminden sarkan bir tutam saç sağ gözünü örtmüş, açıkta kalan gözüyle eğri omuzu arasında, bir kin kuması saldırıya geçmek için tetikte bekliyor.

-Peki Allah’a karşı pak ve kusursuz olmak için nasıl davranmalı evlat kişi?

-Sonsuz itaat etmeli ve ona layık olmalı.

-Kime?

-Babaya...

Bir sigara daha yaktı “Allah baba.” Parmaklarının ucuyla alına dökülen perçemini geriye doğru savurduktan sonra derin bir nefes çekip birkaç adım atıyor toprak zeminde.

Ne kadar zamandır bu darağacındayım bilmiyorum. Ayaklarım uyuşmuş, gözlerim yaş dolu. Tekrar gelip önümde duruyor. “Mademki kişinin babası onun Allah’ıdır, o halde ona...” cümleyi ben tamamliyorum ağlamaklı sesimle. “Baba sevimli, sayılmalı ve dediginden çıkılmamalı.” Daha şiddetli bir şamar sol yanımda patlıyor. “Biliyorsun da, niçin ters yoldasın nursuz piç. Neden babanın rızıkına ve emeğine musallat oluyorsun haa! Hani babayı seviyordun, hani baban Allah’ındı ya!”

Babayı sevmek; yani Allah’ı! Oradan geliyoruz hepimiz. Her birimiz baba. Kanın yeşerdiği yerden, Hun’dan. Hun’dan geldik, Nuh’a gidiyoruz. Kandan kine... Ötesi yok, geri dönüşümüz aslımızdır. Önce Hun’dan Nuh’a sonra Nuh’tan Hun’a! Hun/Nuh veya Nuh/Hun. İşte İblis soyumuzun piç düğümü. Bulduğumuz yer ara bölge. Tanrının iki yakasını bir araya getirdiğimiz zifiri Araf. Rızıkına musallat olduğum tımarhanen orası işte. Kuduz bir kurdun kıcı. Orada öğreniyoruz Tanrı’yı sevmeyi ve ona hizmet etmeyi. Ve aç kalmayı ve kuduzun kıcındaki kaptan köşküne sadakatle bağlanmayı ve şehveti ve çalmayı birbirimizden ve biriktirmeyi ve kin duymayı ve nefret etmeyi ve ölmeyi...

Çıplağın şehvetinden, bir dirhem kan olarak yola çıkıyorduk baba. Varacağımız yer kin ve kapristi. Bir sigaranın ucundaki kenevir tohumu gibi kavru lan açlık içimdeki. En eski hastalığı soyumuzun. Hun’dan Nuh’a giderken Tanrımızı yaratıp ona tapıyorduk. Nuh’tan Hun’a geri dönerken, yarattığımız o Tanrıyı yolda yiyorduk. Kör ve karanlık bir şeytani düğüm halinde yuvarlanıyorduk, kanla kin arasında. İşte beni kör bir leke gibi rızıkına düşüren büyük serüven, şaşkın mucize. Şu derme çatma kapıdan içeri girdiğimde aklıktan başım dönüyordu. Ayrana doğranmış koca bir kase mısır ekmeği duruyordu sedirin üstünde. Soğuk mucizen, en tekinsiz işaretin! Dayanamadım. Sen dışarıda muhtarla laflarken, ben kurdun açıklığından yılanın çıplağına doğru koşmaya başladım. Yani sana kin olmak için bir daha...

Altıma yapmışım korkudan; korku! En çirkin hastalığı yenilenlerin. Paçalarım dan sızan sidik, toprak zeminde küçük bir gölcük halinde birikmiş. Dar pencereden içeri dolan güneş, pasaklı bir parıltı gibi titriyor gölün korkak suyunda. Babam okkalı bir balgam savurdu gölün ortasına. Sigaralı ve sarımtırak... Korkunun mayasıdır nefret. “Allah babanın” geciken selameti kadar kalles! Bir yamacın kamburunda bü-

yüyen yara!

-“Eee görüşmeyeli nasılsın bakım şef?” Tilkinin sesi bu, tam arkamda duruyor. Kod adımı biliyorlar. Acının korkunç ve korkak karantinası burası. Bilumum kemirgenlerin idrar kokusu, sigara dumanı ve esir bedenlerden sağılan ıstırap... Hepsi birlikte yapışkan bir ıslaklık halinde etrafımda kaynıyor. Biliyorum kalıcı değil bu duygu ama, oldukça tehlikeli. Mevcut edilgenliğim devam ederse beni yutacak. Yutmasa bile annemin bana giydirdiği beddua gömleğinde küçük, minnacık delikler açar. Bu kadarı da acının uzmanlarına yeter. Peki ne yapmalıyım? Üzerimdeki korkak kefenden nasıl uzak tutabilirim onları? -“Dilerim bir kurttan aç, yılandan çıplak olasın çocuk, nasipsiz kalasın ömrüncel!”- “Bütün mülksüzlerin dua kitabıyım anne. Yenilmişlerin ve yenileceklerin soğuyan ahı ve bedduası! Ölümün ve hıncın katıksız rızkıyım ben. Gör bak, kurdun obur kursağına paslı bir çivi gibi batacağım. İçime kazdığınız mezarı; bir kobranın derisi gibi sıyırip içimden, acının bu saklı, iğrenç fabrikasına kusacağım!

-Görüyorsun “Metin Şef, hakkında her şeyi biliyoruz. Bizi uğraştırma. Biz yorulmalıyım, sen de boşuna eziyet çekme.

Susku ve sessizlik! Bu ikisi uzadıkça onlardan bana sinirli bir karasızlık bulaşır. Bir fare kapanının pis, paslı pususuna yakın olurum. Benim için kurulan bu kallesiz düzeneği boşa düşürmenin bir yolunu bulmalıyım. Daha fazla gecikmeden altın vuruşumu yapmalıyım. “Çişim geliyor” diyorum. “Tuvalete gidebilir miyim?” Ensemde bir yumruk iniyor. “Bizimle dalga geçiyor orospu çocuğu” Tilkinin değil, başka birinin sesi. Nasıl da ustalıklarla yer değiştirebiliyorlar. Bizim gürültülü makamımıza da böyle sızmış olmalılar. Zeynel hafiyenin gözetimindeki devrim alıştırmalarımız olmasaydı, “Şefliğime” vakıf olabilirler miydi böyle kolaylıkla! “Soyun lan” diyor deminki yumruğun sahibi. Soluğu ensemde, onca yakın... Pis kokulu bir esinti yanağıma çarptıktan sonra dağılıp yok oluyor. Namluların çıplak gölgesini, yeni esaretimizde dinlendiren danışıklı kurnazlık. “Gerek yok, gerek yok.” Tilki bu. Tam önümde duruyor. “Bak Metin, arkadaşların konuştu. Susmanın sana bir faydası olmayacak. Nasılsa konuşacaksın. Hadi ben işini kolaylaştırıyorum. Mesela Yıldıztepe’de kurduğunuz şu direniş komitesinden başlayabilirsin. Biz her şeyi öğrendik. Bir de senin ağzından duymak istiyoruz. Senin komitedeki görevin ne? Daha yukarıda kim

var ve infazları kim yapıyordu? Hepsi bu kadar işte. “Çişim geliyor.” Sağlı sollu yumruklar, ikisi birlikte vuruyor. Gözlerim kararıp ayakta duramayacak hale gelinceye kadar... Sonra birileri önümde çömelip uçkurumu çözüyor. Çok pis bir iş bu! İşkencecinin görev bilincine seslenen kirliliğe kutsal: “Emek en yüce değerdir- Paranın selametini apışaramda arayan çilekeş mesai, büyük vatanseverlik! -Türkiye’ m Türkiye’ m cennetim/benim eşsiz milletim.- “Günah benden gitti oğlum. Sen iyilikten anlamıyorsun, etini kemiklerinden ayırayım da gör.” Dizlerime kadar inen uçkurum adamın parmakları arasında kül tadında dağılıyor. Becerikli ve alışkın bir işçilik musallat olmuş en mahrem yerime. Önce bir tas su serpiyor orama, sonra çatal kablonun bir ucunu süngüye süngüye, diğer ucunu serçe parmağıma geçiriyor. İki başlı gri bir yılan tırmalıyor gövdeyi. “Etimi kemiklerimden ayıracakmış. Seni karanlığın yılan terbiyecisi; hırsız paranın ve zina cemiyetinin dalavere valisi seni! Bir şeyi boşuna bekleme. Ağzımdan tek kelime alamayacaksın. Çünkü ben devrimin onuncu, ölümün onbeşinci katıyım. Bir papağanın şımarık taklidine benzemek için, şaşırdım kızların en masum makamını. Bütün bunları paranın rezil dünyasına tükürmek için yaptım. Ya ne sanmıştın, ben de en az senin kadar zevk alıyorum yaptığım işten.”

Et ve kemik! Bu ikisinin birliği ancak celladın karpisine boyun eğerse parçalanır kovboy. Hayata ve zafere ihanet etmek olur böylesi de. Yeryüzünü dolduran kurban çukurlarına da... Ve hayatın o çilekeş bacısı ölümüne de... Doğrusu, böyle bir yola girmeye hiç niyetim yok. Bak ne yapacağımı söyleyeyim sana. Biraz önce bam teline dokunmuştum aslında; yani ödevlerimizden bahsederken. Sen o Hırsız saltanat gemisinin kiralık askerisin. Acının, ispiyonun ve kallesiz olanın becerikli zanaatkarı’sın sen. Görevin, efendin haramilerin selameti için hayatı parçalara ayırmak. Kuduz bulaştırılan o kurdun kıçında’ki isyanı bastırmak için hizaya sokmak istiyorsun beni. Halbuki, ben etle kemiği bir arada tutarak umudu yaşatmak istiyorum. Bak gördün mü? Benim işim seninkinden çok zor, ama daha soylu! Sakın ola, bu seni cesaretlendirmesin. Ben ölümüne bir mucize kadar yakınlık duyuyorum. Oysa sen onun varlığından dehşete kapılıyorsun. İşte benim üstünlüğüm, zengin ve soylu mirasım. O mirasın bilge aklından ve anılarından dışarı uğrayıp, bir tufan gibi yağacağı şu izbe duvarların gerisindeki zorba keyfine.

İşte başlıyorum. Prangalı erkekliğim hey! Şu tı-

marhanenin soğuk egemenliğine bakan kapalı yıkım... Gül ve Kaos arasındaki çılgılık! Yağ yağ yağ. Yoğun ve ılık... Paranın frengi tadındaki keyfine, solgun bir çağılıyla... ölen ve yeniden dirilen, ölen ve yeniden çoğalan bende.

Kan, küfür ve idrar! Cehennem'in en soylu terbiyecisiyim ben. Celladımın yüzünde patlayan sinirli kahkaha sen, güzel edepsizliğim. "Vay orospu çocuğu, lan Salih üstüme işedi gördün mü? Ulan ben senin ananı, avradımı..." Sağlı sollu darbeler... Enseme, yüzümün ortasına, kulaklarımın dibine, boynuma, karnıma...

Kendimden geçiyorum, kendime geliyorum. Gövdemi eğip büken keskin titreşimin önünde ve arkasında, sağında ve solunda... Et ve kemiğin ayrışık birliği bu. Bu kutsal birliği, darmadağın kıldığım bir kinden damıtıyorum. İşkencecinin eğitilmiş kibrinden, kurşanda uğuldayan kanın doğurgan bütünlüğünden. Basit ve ama çok kullanışlı bir yöntemim var. Kendi zamanımı onun zamanından ayırıyorum. Ya da nasıl desem, onu, kendi zamanımdan kovuyorum. Uzmanın hırıltısı karanlık namluların ucundaki bir radyonun tenekeden cızırtısı olarak geçip gidiyor krallığımı. O yoksul damdaki eğri omuzlu "Tanrı'nın" balgamına yapışıp kalıyor her şey. O balgamın etrafını saran güneş arınıp geri çekiliyor. Zamanın benzersiz yurdu hey! Yeni, taze ve temiz. O dinlenik ışığın göksel tarlasına kuruyorum evimi.

Kurak bir öğlen sonu; Balgamla, çılgılık arasında bekleyen zamanın savruk belleği bu. Uzunlamasına tek katlı bir binanın sol köşe başında oturuyorum. Tam üstümden bir yüksek gerilim hattı geçiyor. Yapının ön cephesi boyunca serin bir çiçek tarhi uzanıyor. Çok eski bir sessizlik tadında. Tohumun içinde, çatlak dokunaklı çağrım, şimdi ve burada... Bir karınca yuvasındaki saygılı hamaratlık kadar benimsin artık. Ne korkunç ne de uzak. Kulaklarımı tırmalayan bu hastalığın üzerinde merhem kıvamında dağılırken doğur beni bir daha; şimdiki kendime el sallayacağım o serin yakandan.

Gri renkli briket taşlarıyla örülmüş yapının çevresi. Sırtımı duvara dayamış bacaklarımı taşların serin sevincine uzatmışım. Naylon gömleğimde kiremit kaplı çatının kararsız gölgesi yer değiştiriyor. Gün döndükçe güneşe bunalıyorum. İn cin top oynuyor etrafta. Bir köşe, yalnızlık bu. Okullarınığultusunu bir tatil ikindisiyle hatırlayan ıssızlığım! Sana da inan-

dım. Kendimin yaptım, kendime sakladım seni. O köşeyi dönmek kadar bensiz ve benzersiz, şimdi. Bir minarenin tepesini görüyorum uzaktan. Kömür dolu vagonlar ve parlak tren rayları.

Dereken, bir yazlık sinemanın haşarı tellalı o köşeyi dönüyor. Başka bir anın içinden süzülüp beni bol yıldızlı bir yaz gecesine sürüklüyor. Çok geç artık. "Oğlum Metin, konuşmazsan öldürecek bu adam seni. Söylemesi benden. Lamı cimi yok evladım. Üstüne işedin yahu." Kulağıma fısıldayan ses, ucuz tütün kokusu üflüyor yüzüme. Çakıl taşlarının gıcirtısında eriyip yok oluyor sesi. "Ben yakın köylüklerdenim" diyor yan koltukta oturan adam. Ürkek, uzun yüzlü biri "Baban iyi tanır beni." Sevda yüklü kervanlar senin kapından geçer." Ding dong, ding dong. Film başlıyor. -sessizlik beyler- Filmin adını hatırlamıyorum şimdi. Dişlerimizin arasında kırılan çekirdek kabuklarının çıtırtısı, soğuk gazoz ve tepemizde bir yıldız tarlası! Esas oğlanın kavruk benzi perdeye vurunca bir alkış tufanı kopuyor salonda. "Kuru kayısı, kuru üzüm ve dut aldık" diyor adam. "Arabayı yükledik yarın yola çıkıyoruz." Yarın yola çıkacakmış. Ben de! Birbirimize uğradık, ayrılıyor. İki ahşap sandalyenin yan yanılığı kadar bile değildir iki insanın yalnızlığı. Nasıl olsun ki! Ben bir düşçüyüm, o esnaf. Ben üstümdeki en ışıldak yıldızı arıyorum. Şimdi içinde büyük bir hikmet saklayan onu. O babamın mertliğinden dem vuruyor. Gerçek bir dram bu. Fazla acemi ve aceleci... "Sen güneşin oğluyun biz de Allah'ın kulluyuz." diyor çirkin kral, süngüsü düşük kötü adama. Sonra da basıyor kurşunu; SON. Tekrar başlangıç, bir daha son.

Düzenlenmiş bir sondur güneşin oğlunu öldüren. Ölümünden sonra da hatırlamak isteyenlerin hıncını biriktiren bir tiyatro. Bir kaza gibi yaşamayı seçenlerin intikamı orada seslenmiştir yenilmişlerin hıncına. Yıllar önce o yazlık sinemada çirkin Kralı alkışlayanların büyük çoğunluğu sonradan kurdun kıçına iman getirip saf değiştirecekti. İşte güneşin oğlunu bütün sonların efendisi yapan büyük ihanet! Şimdi yıllar sonra, bu yaman düzeneğin zamanı hem beni hem de çirkin Kralı esir aldı. Güneşin, yani o deniz aşırı para imparatorluğunun çocukları kazandı. İşte o bozgun-dan artan bir kazanın efendisi olmak bütün amacım. Güneşin oğlunu yenen tiyatronun yer altındaki neferi. Bu derin laboratuvarın kallesiz hizasından alınımın akıyla çıkacağım. Çıkabilirsem, kurdun kıçındaki isyana umut olurum. Yeni bir son için başka bir başlangıç!..

Gözlerimdeki bağı çözdüler. Şimdi hücredeyim. “Bir Medusanın zehir dolu kesesi böyle olmalı” diye geçiyorum içimden. Kör bir kuyunun çöl kokusunu bu karanlık zehirden sağacak kadar ustalıklı davranmalıyım. Düşlerin ve direnişin ustası olmak için buna mecburum. Hem zaten önceden tasarlanmış bir yalnızlık değil ki bu! Pekala bir yol kazası olarak görebilirim başıma gelenleri. İşte bana, tanıdık olanın kapalı benzerliğini verecek olan kavuşma.

Yıllar sonra birine rastlamışsınızdır. Dar bir zamandır. Durup oyalanmaya vaktiniz yoktur. Eskimiş bir tanışıklıkla şöyle bir süzer geçersiniz. Kalabalığın alnındaki sıcak bir leke gibi kalır ardınızda. Eski bir türkünün iki nakaratı arasındaki dalgınlık kadar tırmalar zihninizi. Çok uzak ve buruk. Geçmişteki bir anın tanığı ya da eyleyenidir o. Ne ki, çıkaramamışsınızdır bir türlü. Geçer gidersiniz ama yakanızı bırakmaz günlerce.

Peki nereye varmak istiyorum? Bu zehirli yalnızlığın alanında bir nazar boncuğu gibi bir yanıp bir sönen o tanımsız eski, beni direngen yapar mı ki! Zayıf bir anın bütün izlenimlerini omuzlarıma yığan şu keder haline bakılırsa hayır! O halde beni güçsüz düşürecek eski ve yeni anıların yükünden sıyrılmalıyım. Kendime merhamet göstermek yerine düşmana olan öfkemi bilemeliyim. Nasıl olacağını gayet iyi biliyorum. Ne de olsa yaşanmış felaketlerden bir öğe duygusu damıtacak kadar soğukkanlıyım. Mademki kabulümdür, o halde o kurak gün ortasına geri dönmeliyim. O uzun yapının köşe başına serip postumu, eski bir ıssızlığın kaval tadını yudumlayabilirim.

Yüksek bahçe duvarının ötesinden başlayan mahallenin kaypak barışı, yüksek gerilim hatlarının altındaki katil arıların kovanını andırıyor. Kahverenginin uzun yüzü, bir bozrak havasının kısık avazı halinde düğümleniyor boğazımda. Binanın ön cephesi boyunca uzanan çiçek tarhını, uysal bir yavaşlıkla sürükleyip götürmekte... Bekliyorum. Kinimi keskinleştirmek için, bu uzun yüzlü donmuşluktan nasıl yuvarlanabilirim ki? Doğrusu hiçte elverişli bir yöntem sayılmaz benimkisi. Bu Romantik nostalji, bana istediğimi asla vermeyecektir.

Şimdinin kapalı yıkımına sırtımı dayamış, geçmişin buruk sevincinden kindar bir serinlik sağlamak için çaba harcıyorum. Yılanın kursağındaki kurbağayı dinlendiren sinsi pusunun saklandığı yer burası. Tutsak bedenlerde kuruyan eziyetin mola yeri... Eski

bir yalnızlığın esrik kavuşması! Böylesi, yılanı ne daha uysal ne de daha insan yapar. Engereği terbiye edemeyeceğime göre ona saldırmalıyım. Ancak bu şekilde kendimi acındırdığım kazanın sapkın keyfini celladın en korunaklı makamına taşıyabilirim. Koynumdaki helal zinayla yıkanır, onu can evinden vururum. Sonraki darbem gerçek anlamda bir altın vuruş olarak gerçekleşecek. İspiyon bir yarından azade olmanın akıl almaz özverisi! Hem geçmişi kurtarmak hem de yarını temiz bırakmak için bugünü yakacağım. Çıkaracağım büyük yangın her şeyin hem sonu hem de kurtuluşu olacak.

HALK

bir filmde görmüştüm
çok sessiz ve sinsi işliyordu samuray kılıç
öyle ki kopardığı baş kalıyordu gövde üstünde
bakınanlar kadar başı kesik olan da
inaniyordu hala yaşadığına

film uzundu ama epey uzundu

Hasan ÇAPIK

MAYAŞİR

KALEM MESELİ

Mustafa GÜÇLÜ

Savcı BK, göl kenarındaki kordonda köpeğini gezdirmeyi alışkanlık edinmişti. Yaş haddinden emekliye ayrılınca doğup büyüdüğü kasabaya daha sık geliyordu.

Hayvan, adımlarını atmakta zorlanan sahibinden de yaşlı bir görüntüye sahip, bal rengi kaniş cinsi bir köpekti. Yakında otuzuna merdiven dayayacaktı, emsallerine göre nasıl olduysa oldukça fazla yaşamıştı şansına. Nice yıllar geçirmişlerdi birlikte başkentin soğuk kasvetli havasında. Darbe yılları, tanklar, devrilen kurulan hükümetler, idamlar... Her devrin yiyicisi, yancısı farklıydı ama aslında değişen bir şeyler yoktu çarkın işleyişinde.

Köpek yavaşlığına rağmen bir iki koşunun ardından tuvalet için söğüdün altındaki otların arasına girdi. Alışkanlıktan olacak önce körelmiş tırnaklarıyla toprağı eşeledi, kokladı, tıknafes kalınca çişini yapmak istedi.

Kabızlığı atlatmasına da en son gittiği veteriner yardımcı olmuş, üstelik az da muayene ücreti almıştı. Köpek otların arasından hafiflemiş olarak çıktı. BK cebinden çıkardığı poşete hayvanın dışkısını koydu. Biraz ötedeki çöp konteynerine, çevresine gören var

mı, diye baktıktan sonra fırlattı.

Artık zor geliyordu yaşlı bir köpeğe bakmak, onun sorunlarıyla uğraşmak. Asıl şimdi kendisi bakıma muhtaçtı şu bitkin kimsesiz haliyle. Köpekten kurtulmak gerekiyordu, kendi de yaşlanınca bir kenara itilmemiş miydi? Nerede o sıkıyönetim yıllarının, “astığı astık kestiği kestik”, kalem kıran savcısı BK?

Köpek adamın dalgınlığını fırsat bildi, ağır bedenini sürüyerek vızır vızır işleyen asfalta atladı. BK ilk şaşkınlığını üzerinden attı.

”Köpek bile kalemmini kendi kırdı.” diye söylendi.

Önündeki hızlı akan simsiyah boşluğa yürüdü.

YORGUNUZ

kendimizi anlama, anlatma, aldatma yorgunuyuz
inşa ettiğimiz putları taşıyan omuzlarımızın ağrısı
sırtımızın kamburu tavizlerin çağrısından yorgunuz

dilimizi döndüren tekerrür, sözümüzü yutan girdap
hayat atında yeknasak, gidişimizin aksaklığından
gelişi belirsiz bir zamanın beklentisinden yorgunuz

insanın insana bağı muğlak, güven pamuk ipliği
sevgi gözelerimiz kuru, yüzümüze vurdu kuraklığımız
karanlığımız sevince, birbirimizin ışığını emmekten yorgunuz

istiyoruz çoğumuz en'ine büyümek, en birinci, en gözdeye
göze göz dişe diş hayat, dikilmeden vermiyor bize meyve
emeğimize konan her emici kanatlıyı kovmaktan yorgunuz

insandı insana dert salan, insandı insanın derdini alan
çağ büyüdükçe daraldık, insan yerlerimiz ağzına kadar dolu
eskiyi inkar ediyor an, değişim peşinden koşmaktan yorgunuz

yorgunuz, savaştan, sömürüden, tufeyliden, beyden...
oysa kısa bir zaman aralığında şarkı söyleyip, şiir okuyup
dans edip, çiçek koklayıp ve aşık olup çekip gidecektik....

Muazzez USLU
AVCI

MAYAŞİİR

mayadergi
kültür sanat dergisi